Poštarina plaćena u gotovu.

GOD. LXXI. ZAGREB, SIEČANJ-VELJAČA 1945. BROJ 1.-2.

MJESEČ[illegible]K

GLASILO H[illegible]AVNIČKOGA [illegible]A

ZAGREB, Marulićev trg 12.II
Sbutega Petar, sudac Sudb.
stola.

SADRŽAJ:

Strana

»Odmah« iz §-a 354. Tz. — dr. Miroslav Muha, viećnik Stola sedmorice u m. 1

Tursko agrarno zakonodavstvo itd. — Derviš Buturović, šer. sudac, Bos. Brod. . . . 5

Preboj preljuba — dr. Rafael Makanić, Sarajevo 18

Nešto o založnom pravu najmodavca — dr. Ante Perušić, odvjetnik, Zagreb 20

Udio pravnika u hrvatskoj kulturnoj djelatnosti Zadra - Vjek. Maštrović, kot. sudac, Zagreb 23

Sustav Law — dr. Ivan Gradanić, Zagreb . . 26

»Priležnica« 30

Kakva ne mora biti namira? 32

O nadležnosti Ureda za nastanjivanje . . . 34

Pravosude 35

Kratke obćenite upute 55

Književnost 56

Pabirci 57

Družtvene viesti 58

Iz Odvjetničke komore u Zagrebu 61

20677

Upozorujemo na blagajničko izvješće Hrvatskoga pravničkoga družtva među Družtvenim viestima na str. 58. ovoga dvobroja.

Ovo bi moralo potaknuti svakoga savjestnoga člana da odmah namiri privremenu članarinu za godinu 1945. od Kn 1.200.— i možebitno zaostalu te da sklone svoje znance pravnike, koji niesu članovi, da pristupe družtvu i tako svi podupru jedini i najstariji hrvatski pravnički list u doba, kada je, makar smo u ratu, još više potrebno promicati pravnu znanost, pravnu djelatnost i pravnu sviest.

MJESEČNIK

GLASILO HRVATSKOGA PRAVNIČKOGA DRUŽTVA

ZAGREB, SIEČANJ-VELJAČA 1945.

GOD. LXXI. BROJ 1.-2.

»Odmah« iz §-a 354. T. z.

Napisao dr. Miroslav M u h a, viećnik Stola Sedmorice u m.

Nema tako jasnog zakona, koji ne bi podliegao krivom tumačenju, no i to se može objasniti ljudskom prirodom, prem je odveć ljudsko to, kad oni, koji tako grieše, uporno uztraju u očito pogrješnom tumačenju, premda su upozoreni neoborivim, lako shvatljivim, svakome pristupnim, pače sugestivnim razlozima Odtuda opet proiztiče druga, isto tako »ljudska« pojava, da pravnici, u pravilu, ne vole, da se pravne zablude pobijaju odrješito i nipošto da se one oglase i utvrde takvima, nego traže, da se pobijanje izvodi svom mogućom obazrivosti, najradije u takvom obliku, da prosječni pravnik, kad dovrši proučenje dva suprotna mišljenja, ne zna, što je izpravno, a dobije dojam, da zapravo ni pobijač to ne zna, no svakako tako, da čitalac iz načina pobijanja mora zaključiti, da pobijač cieni protivno naziranje ne kao očevidnu zabludu, nego kao neko mišljenje ,koje treba poštivati. Ukratko pravnici kao da vole »haruspicizam« (Cato mirari se ajebat, quod non rideret haruspex haruspicem cum vidisset — Cicero).

Navodimoo rieči zakonskih propisa, koji su po sriedi:

§ 353 Tz:

»Ako se s predajom robe nalazi u zadocnjenju prodavatelj, može kupac po volji zahtievati ili izpunjenje ugovora i naknadu štete iz zadocnjenja proiztičuće ili mjesto izpunjenja naknadu štete radi neizpunjenja, ili napokon naprosto odustati od ugovora, kao da i nije bio sklopljen«.

§ 354 Tz:

»Ugovarajuća stranka, koja mjesto izpunitbe želi tražiti naknadu štete ili odustati od ugovora, dužna je o tom odmah dati obaviest drugoj stranci, i dozvoliti joj, ako to dopušta narav posla, primjeren rok za naknadno izpunjenje«.

Stanje stvari, koje je bilo predmet razrožnoj pravnoj ocjeni, ovo je: Tužitelj je podnio tužbu radi naknade štete zbog neizpunjenja protiv prodavaoca, koji je bio u zadocnjenju s dobavom robe, tek poslije 4 mjeseca, računajući od časa zadocnjenja, i bez predhodnog obavješte-

nja o učinjenom izboru. I sad je izbilo pitanje, je li tužitelj postupao valjano u smislu § 354 Tz, je li mu pristojalo pravo, da po § 353 traži naknadu štete radi neizpunjenja.

Na to pitanje daju jasan odgovor navedena dva paragrafa:

Po § 353 Tz kupac ima, kad je prodavalac u zakašnjenju s dobavom robe, izbor između tri zahtjeva: izpunjenje ugovora i naknadu štete zbog zakašnjenja, ili mjesto izpunjenja naknadu štete zbog neizpunjenja ili napokon odustanak od ugovora. Ali kad kupac mjesto izpunitbe, želi ostvariti naknadu štete ili odustati od ugovora, onda § 354 Tz postavlja zahtjev, da kupac o tom izboru odmah obaviesti drugu ugovornu stranku.

Međutim u Winter-ovu tumaču trgovačkog zakona čitamo ovo: »Stalna je praksa kurije, da se ustanova § 354 ima shvatiti tako, da ugovornik ne gubi svoga prava tražiti naknadu štete mjesto izpunjenja pogodbe, ako odmah po dospjetku pogodbe to naročito ne zahtieva. Propust takve izjave ima samo tu posljedicu, da zaostali ugovornik može izpuniti sve dotle, dok mu ne bude dostavljena odštetna tužba, a obligacija se perpetuira sve dotle dok ne bude dana izjava, da se umjesto izpunjenja zahtieva koje sekundarno pravo, što može biti i tužbom.

Na osnovu te stalne prakse kurije uvriežilo se mišljenje — ipak ne općenito, jer se na području Banskoga Stola u Sarajevu primjenjuje zakon (§ 372 Tz za Bosnu i Hercegovinu, koji jednako glasi kao i § 354 hrv. Tz.) a ne njemu protivna praksa kurije — »da posljedica propuštene obaviesti može biti samo ta, da zaostala stranka može i naknadno izvršiti pogodbu. Ne javi li ovlaštena stranka zaostalome ugovorniku odmah, čim zaostane, da zahtieva naknadu štete (dakle se ipak osjeća, da bi se takva obaviest morala izvršiti), sliedi iz toga samo to, da zaotala stranka može zaostaju naknadnim izpunjenjem popraviti, sve dok ne primi obaviesti protustranke, kojom zahtieva naknadu štete«. Kako vidimo, zakon kaže, da kupac, ako želi tražiti naknadu štete zbog neizpunjenja ili odustati od ugovora, mora o tom odmah obaviestti drugu stranku. Zakon se dakle obraća kupcu i njemu propisuje, što treba da radi, ako hoće da ostvari jedn od navedenih dviju alternativa. zakon u tom paragrafu na prodavača uobće ne upravlja ni zapoviedi ni zabrane. Ipak praksa, za kojom se nekritički povela i znanost, kao što često čini, svakako češće negoli dolikuje znanosti, kaže, da kupac može tražiti takvu naknadu štete i bez ikakva obavještenja.

Jedina posljedica propusta takove obaviesti, veli kurija a za njom i znanost, jest ta, da zaostali ugovornik može izpuniti sve dotle, dok mu ne bude dostavljena odštetna tužba. Međutim § 354 Tz takve posljedice i ne spominje; ona doduše zbilja nastupa, ali ne kao izravna posljedica iz propusta obaviesti. Izravna je posljedica naprotiv u tome, što kupac gubi izbor obeštećenja i odustanka od ugovora, pa mu ostaje samo zahtjev izpunjenja, zbog čega se naravno prodavaocu »perpetuira obligacija«. Drugim riečima, spomenuta posljedica u pogledu prodavaoca tek je odbljesna i logički zaključak iz okolnosti, što je kupac izgubio navedeni izbor.

Ako iole pažljivo pročitamo § 354, vidimo da taj propis za traženje (utuživanje) naknade štete (ili za ostvarivanje odustanka od ugovora) postavlja zahtjev obavještenja prodavaoca o učinjenom izboru. Tu su dakle iztaknute dvie raznolike radnje: traženje je jedna a obavještenje je druga. A to obavještenje zakon naređuje kao uvjet ostvarenja jedne od navedenih dviju alternativa. Zakon, istina, ne propisuje oblike obaviesti, ali ona mora biti nešto različito od traženja (utuženja) naknade štete. Ne može stoga biti dovoljno samo traženje, kako kažu praksa i teorija, jer da je u njemu sadržano i obavještenje. Jer ako kupac može da traži (utuži) naknadu štete, a smatra se, da u samom utuženju ima i obavještenje, onda je zakonski rekvizit obavještenja, kao radnje različite od traženja (utuživanja), naprosto uklonjen, što se protivi najosnovnijim pravilima tumačenja. Odtuda sliedi zaključak, da stranka prema takvom tumačenju, iako zakon propisuje obavještenje, može tražiti naknadu štete i bez obaviesti.

A sada dolazi i naročiti rekvizit vremena, kada ima da kupac o izboru obaviesti zaostalog prodavaoca. Zakon propisuje, da ugovarač, koji hoće da traži obeštećenje zbog neizpunjenja, mora o izboru odmah obaviestiti prodavaoca. Moralo bi se očekivati, da bi taj vremenski rekvizit morao biti neprekoračiva brana za svako tumačenje, koje bi pokazivalo težnju, da se odvoji od jasnog zakonskog propisa. Međutim to izgleda tako samo prostodušnom promatraču, koji misli da zakon treba poštivati, dok tendencioznog tumačitelja ni najtočnija dikcija zakona nije kadra odvratiti od njegova izkrivljenja. Kad je takav tumačitelj mogao ukloniti zakonski zahtjev obavještenja, nije mu bilo težko brisati ni rekvizit odmah. Istina, veli on, zakon to propisuje, ali ako kupac propusti odmah obaviestiti zaostalog prodavaoca, to za njega, — izvodi takav tumačitelj, dašto proizvoljno, — nema nikakve nepovoljne posljedice po izbor zahtjeva: on će moći bilo kada, uz jedini izuzetak zastare, podnieti tužbu zbog naknade štete, osim u slučaju da ga prodavač pretekne izpunjenjem ugovora.

Ra je objašnjenje §-a 354 Tz po sudovanju i književnosti protivno zakonu, ne bi trebalo tek dokazivati, jer legis verba ipsa loquuntur; ali da se uoči, u kolikoj se mjeri tu grieši, neka posluži negativna stilizacija zakonskog propisa, koji bi onda glasio ovako: Ugovarajuća stranka, koja mjesto izpunitbe želi tražiti naknadu štete ili odustati od ugovora, gubi taj zahtjev, ako o tome odmah ne dade obaviesti drugoj stranci.

Kako je već navedeno, za tumačenje, prema kojemu propust obaviesti ima kao jedinu posljedicu perpetuiranje obaveze, vremenski rekvizit odmah, odnoseći se na obavještavanje, nije ni od kakve važnosti,. Nije, naprotiv, to tako za onoga, koji hoće drugim putem doći do istog učinka. Ima, naime, i drugo razlaganje pogrješnog rezultata. Ono ne polaže težište na perpetuaciju obveze kao »jedinu posljedicu« propusta obaviesti, nego, držeći se činjenice, što se zakon u § 354 Tz obraća kupcu a ne zaostalom prodavaocu, ističe tvrdnju, da »sama dostava tužbe ujedno je i obaviest, jer njome tužitelj jasno i nedvo-

umno daje na znanje, kojim se od prava, što mu ih zakon daje za slučaj zadocnjenja tuženikova, kani poslužiti«. Od kakve je znanstvene vriednosti ta tvrdnja, koja zakonom propisano obavještenje kao u v j e t za o s t v a r i v a n j e naknade štete dialektičnim žongliranjem hoće da izbriše, već je gore spomenuto. Tu se samo naglasuje, da tko uvaži, da spomenuti zakonski propis, obraćajući se kupcu, određuje, kako se ima on ponieti, hoće li da dodje u položaj ostvariti zahtjev obeštećenja, da taj ne bi smio, doduše, izbrisati ni sam uvjet, koji zakon postavlja za traženje naknade štete, ali nikako ne bi mogao prieći preko zakonskog rekvizita, da se obaviest učini »o d m a h«. A sad, kako prikazati, da je udovoljeno tom vremenskom rekvizitu, kad je jasno, da se nakon izminuća od nekoliko mjeseci poslije zadocnjenja ne može uzeti, da je obavještenje učinjeno odmah? Pa eto, kako je tu zahvatila sofisterija. Kako § 354 ovaj izraz ne označava pobliže, kako to zakon čini u § 355: »odmah kako mine urečeni dan ili vrieme«, mora se uzeti, da ovaj izraz ne znači neki vremenski rok iza zadocnjenja, u kom se obaviest ima učiniti, nego, nasuprot, iza učinjenog izbora, na što jasno (?!) upućuje i sam tekst § 354 (»ugovarajuća stranka, koja mjesto izpunitbe želi tražiti«). Kupac nije dužan da se odluči odmah po zadocnjenju prodavaoca, ali kad se je odlučio, dužan je prodavaoca o izboru odmah obaviestiti. Kupac dakle nije vremenski ograničen sa svojim izborom kao u slučaju § 355 Tz, pa ga može učiniti sve, dok prodavalac ne izvrši ugovor.

Tu je dakle izraženo shvaćanje, da kupac ima obaviest doduše dati odmah, no ne od časa zadocnjenja prodavaoca, nego od učinjenog izbora! Obretnik tog neobičnog shvaćanja trebao ga je ipak dopuniti razjašnjenjem, k a k o ć e s e z n a t i, k a d a j e k u p a c u č i n i o i z b o r, kada je dakle stvorio tu odluku, koja je neko zbivanje duševnog života a ne vanjskoga svieta, jer bi se samo onda moglo prosuditi, je li obaviest učinjena odmah.

U sva vremena bilo je i velikih ljudi, koji su pravnoj disciplini odricali znanstveni značaj. Ovdje nije mjesto ni zgoda razpravljati o tom pitanju. Ali to treba priznati, da znanstvenost pravne discipline zbilja dolazi u pitanje s tog gledišta, što se vrlo često nema na umu, da je znanosti imanentno traganje za istinom, a od istine se traži, da se podudara sa stvarnosti (veritas sequitur esse rerum). Znanstvenost ove discipline dolazi zaista u pitanje zato, što se u njoj prečesto javljaju mišljenja, koja su vrlo nalik na abderitizme, dalje zato, što se težke zablude iznose nevjerojatnom bezbrižnosti a ponajviše zbog lakoće, kojom se one primaju štoviše od samih predstavnika znanosti.

Zapanjuje ono toli nekritično i tako obsežno oponašanje, ma da veliki duhovi, pozivajući na samostalnost (Horac: sapere aude), najkrepče osuđuju nenadzirano podražavanje (Horac: o imitatores, servum pecus!)

Tursko agrarno zakonodavstvo prema jednom rukopisnom Zborniku turskih agrarnih zakona iz godine 1721.

S KRATKIM OSVRTOM NA BOSANSKO-HERCEGOVAČKI KMETSKI ODNOŠAJ I S DODATKOM O KONAČNOM USTALJENJU MIRIJSKOG NASLJEDNOG REDA

Napisao: Derviš B u t u r o v i ć, šeriatski sudac u Bos. Brodu.

Došao mi je ruku jedan rukopisni zbornik turskih agrarnih zakona, inače vlastničtvo nasljednika rahm. Esad ef. Ibrahimefendića iz Maglaja, koji zbornik, pored ostalog obilnog i koristnog gradiva za proučavanje turskog agrarnog zakonodavstva, sadrži i nekoliko naročito zanimljivih važnih podataka o postanku erazi-i-emirijje, o kmetskom odnošaju i o ustanovljenju mirijskog nasljednog reda.

U »Mjesečniku« i na drugim stranama često se pisalo i razpravljalo o bosansko-hercegovačkom agrarnom pitanju, naročito povodom donošenja zakona o razriešenju kmetskog i t. z. beglučkog odnošaja. Pisci i razpravljači bili su mahom kršćani. U svojim člancima i razpravama ovi su pisci, nemajući pouzdanih viesti i podataka o postanku erazije i kmetskog odnošaja, iznosili mnoge netočnosti i neosnovane tvrdnje, na temelju kojih je neupućeni čitatelj sticao uvjerenje da su muslimani otomanske carevine bili pogodovani na štetu kršćanske raje i da je ova bila odviše potlačena, dok su čitatelji upućeni u šeriatsko i kanonsko agrarno pravo te u prošlost navedenih pokrajina dobivali dojam, da isti pisci, nemogući se otresti vjerskih i nacionalnih predrasuda, niesu mogli ostati na visini savjestnog i objektivnog promatrača. S tih razloga podatci, koje nam pruža navedeni rukopis, upravo su dragocjeni.

I ako agrarno uređenje, o kojem je ovdje rieč, gotovo u cielosti spada u prošlost, ipak se nadam da će se među poštovanim čitateljima »Mjesečnika« naći ljubitelja naše pravne poviesti, koje će navedeni podatci zanimati, zbog čega ih objavljujem u ovome članku, dielom u vjernom i doslovnom, a pretežno slobodnom prievodu, uz izvjestna objašnjenja, nastojeći pri tom da budem što kraći i sažetiji.

Prije nego pređem na sam predmet, progovorit ću koju rieč o rukopisu i njegovu piscu, što će također, nadam se, biti zanimljivo. Isti rukopis ima naslov: »Zakoni sretnih vremena pomilovanog sultana Sulejmana Hana (vladao od 927.—975. H., 1520.—1566., I.), vieka šejhulislama Ebussuud efendije; napominju se zakoni i šeriatska pitanja, za koje je zakone utvrđeno, da su u suglasju sa častnim šeriatom i koji su još na snazi«. Sastoji se od 214 strana formata 20×14, tvrdo ukoričen. Pisan je dosta liepim i čitkim sulusom, od početka do kraja jednakim i jednoličnim, što dokazuje, da je pisac bio dobar kaligraf. Pošto nije nigdje zabilježeno, da se radi o priepisu, sudimo, da je rukopis piščev autograf. Isti rukopis ima ovaj sadržaj: Od strane 1—17

iznose se podatci o postanku erazije i tumači razlika između šeriatskog zakonskog posjeda, od 18—20 govori se o povodu pisanja djela, od 20 do 212, navode se razni agrarni i pristojbeni zakoni, na mnogo mjesta popraćeni fetvama[1] i tumačenjima pravnih kapaciteta Ebussuud efendije, Jahja efendije, Okči-zade efendije, Kemal-paše-zade, Rželal-zade Ettevkii i t. d. od 213—214 tekst berata Sultana Muhameda IV. izdan u Edreni mjeseca Muharema 1084. (IV. 1673) o sporu mustafhiza (posadnika) vrgoračke tvrđave Mehmeda, Abdije i Ibrahima s jedne strane i raje s teritorija timarske jedinice Erkat s druge strane radi nekih poreza. Osim ovog u njem se nalazi više uzgrednih napomena važnih za proučavanje naše poviesti. Iz svega izloženog vidi se, da je ovaj rukopis vrlo važan i da predstavlja dosta veliku vriednost.

Navedeni rukopis napisao je neki mula Ibrahim, sin Husejina, koji nam se pri završetku knjige predstavlja ovako: »Dovrši se knjiga pomoću Allaha, Gospodara i velikog poklonioca, od ruke najslabijeg roba, čistog srca, koji traži pravi put, gospodara pera i mastila. Napisao ju mula Ibrahim, sin Husejina, muezin u Velikoj džamiji, sada pisar sudnice u Bigi — poslije ićindijskog ezana dana četvrtka 22. džumadelhire 1133. god. 20. III. 1721.) — Bog oprostio njema dvojici, njihovim nastavnicima i svim pristašama vjere Muhamedove!«

O povodu pisanja ove knjige pisac na strani 18—20 kaže ovo: »Kada je Njeg. Veličanstvo islamski vladar (Ahmed III.; vladao od 1135—1144. H.) blagoizvolio stupiti na uzvišeni carski priestol i kada se odlučio da se sve što se nalazi u njegovoj velikoj i prostranoj državi uzme u razmatranje i stavi u niz pisanih redaka, te da se prema uzvišenim tradicijama i velecienjenim običajima njegovih velikih otaca i plemenitih djedova sastave novi izpravni carski tefteri i nove carske mape, ali pošto se u plemenitim starim tefterima nije osvrtalo na detaljne prilike zemalja moćne carevine, niti se je razjasnila njihova bit, da li su ušrijje ili haradžijje, te da li su vlastničtvo njihovih držatelja, raja je mislila da su zemlje, koje se nalaze u njihovim rukama, njihovo neograničeno vlastničtvo, pa su ih kao i ostale milčeve jedni drugima prodavali i jedni od drugih kupovali, a neke su, prema njihovu kazivanju, i uvakufljene, pa kad je u uredbi poslova u obćim interesima nastala velika zbrka i poremećenje zbog toga, što su namjestnici i sudci, ne bivši upućeni u bit, izdavali kupoprodajne izprave i vakije (zakladnice), naređeno je da se u častnim carskim tefterima, za one koji se obraćaju na njih, objasni bit zemalja moćne carevine i način držanja njihovih držatelja i kad je ovome siromaku povjereno popisivanje skopaljske i selaničke live (pokrajine), koje se nalaze u europskoj Turskoj, pristupljeno je popisu oslanjajući se na Allaha, pa se unapried tumači, razlaže i upodpunjuje kako sliedi:

U uvodu na početku knjige, u kojem iznosi sve moguće epitetone u slavu sultana Sulejmana, i na završetku knjige pisac se služi arapskim jezikom, a ostalo sve napisano je na turskom jeziku. Sudeći po

[1]) Fetva je arapska rieč a znači odgovor i riešenje, koje izda muftija o nekom šeriatsko-pravnom pitanju.

pogrješnom pitsanju nekih arapskih rieči i po lošem sastavu sloga završne rieči, nije dobro poznavao arapskog jezika, dok je turskim dobro vladao, što se vidi iz lahkog i jednostavnog stila i jasnog izražavanja misli na istom jeziku. Što se tiče njegove pravne spreme, iz obilnog materijala zakona fetvi i tumačenja, koja iznosi u djelu, dade se zaključiti, da je bio dobro upućen u šeriatske i zakonske propise, što opet dokazuje, da je posjedovao dosta visoki stupanj pravnog znanja. Ovo je potonje bilo bez sumnje od prije zapaženo, inače mu ne bi bila povjerena navedena važna i delikatna zadaća.

Osim onoga što nam pisac sam o sebi kaže i što se o njemu može zaključiti iz samoga djela, a što je već iztaknuto, drugo ništa o njemu nije poznato

Osnovna načela zakonskog i šeriatskog agrarnog uređenja

O postanku mirije nekretnina i o osnovnim propisima zakonskog agrarnog uređenja pisac na strani 2—4 kaže, odn. navodi doslovce ovo:

»Kada je veliki sultan Sulejman božanskom uputom osvojio i pokorio »pokrajinu Budim (Ugarsku) (Budim osvojen 933 H., 1526. I.) i kada je pristupio provađanju svoje svietleće i blistave pravde nad svojom rajom (podanici koji plaćaju poreze) i berajom (podanici koji su bili oprošteni od plaćanja poreza), bila je njegova veličanstvena i blagotvorna zapoviest na ovaj način: Svi stanovnici navedene pokrajine neko ostanu na svome mjestu. Njihova pokretna imovina, koja se nalazi u njihovim rukama, njihove kuće, koja se nalaze po varošima i selima i kulture njihovih vinograda i voćnjaka, njihovo je vlastničko dobro, neka razpolažu njima kako hoće. Neka su moćni prodati, pokloniti i drugim načinima dati u vlastnost. Neka podmiruju daće svojih vinograda i voćnjaka. Kada umru, neka prelazi na njihove nasljednike putem predaje u vlastnost. Neka se nitko ne mieša i ne nasrće.

I njive, koje siju, neka se također ustale u njihovim rukama. Ali kao što su spomenute vrste njihovih imovina neograničeno vlastničtvo, njihove njive neka ne budu njihovo neograničeno vlastničtvo, nego neka su od vrste carskih zemalja, koje su u ostalim dielovima moćnog carstvo poznate pod imenom erdi-emiri (carska zemlja), čija svojina je zadržana na bejtu-malil- muslimin (obće dobro muslimana) i koji se ostavljaju raji u držanju i izkorištavanju putem naruča, neka siju i žanju od vrste zrnevlja i drugih usjeva što hoće, neka podmiruju u ime desetine haradži-mukassemu (alikvotni dio prihoda) i druge daće i neka se koriste kako hoće. Međutim, neka zemlju ne zanemaruju, neka je siju i obrađuju kako treba i neka nefaljeno podmiruju njene daće. Neka se nitko ne mieša i ne nasrće; dok ne umru neka razpolažu kako hoće. Kad umru, neka njihovi sinovi stupe na njihova mjesta i neka razpolažu prema izloženom. Ako ne ostave sinova, neka se izdaju pod tapiju (najamna nastupna pristojba), kao i zemlje ostalih dielova moćnog corstva, osobama s vana sposobnima za obrađivanje, uz iztaknute uvjete, naplativši im tapiju unapried. Oni će također razpolagati prema izloženom. I zemlje vinograda i voćnjaka su od ove vrste, pa

kad propadnu voćnjaci i vinogradi, njihove su zemlje kao i ostale zemlje, neka ne misle (mutesarifi — držatelji, koristnici, posjednici) da su njihovo vlastničtvo kao i njihove kulture, koje se nalaze u njikovom držanju i razpolaganju. Bog najbolje zna kako je pravo«.

Nakon priobćenja ovog manifesta pisac navodi nekoliko fetvi od Ebusunda i Kemal paše, u kojima se izlažu osnovna načela šeriatskog agrarnog uređenja i objašnjava razliku između ovog i kanonskog agrarnog uređenja. Iste fetve u slobodnom prievodu glase:

»Zemlje islamske države ili su istom osvojene ili su u njen sklop unišle ugovorom i pristankom neprijatelja. Zemlje silom osvojene nekada se dieljahu između vladara i ratnika, kao i svaki drugi plien, a nekada se ostavljahu u rukama i vlastnosti pobieđenih, ili se ovi izagnaše, a na njihova imanja naseliše se drugi inovjerci. Što se tiče ugovorom prisajedinjenih zemalja, s njima se postupaše prema uvjetima ugovora, koja su se uviek morali dovesti u suglasje sa propisima šeriata. Zemlje pak, koje je vladar navedenom prilikom primio za se ili koje su na koji drugi način pripale državi, izdavahu se težacima pod zakup, a prihod od njih trošaše se za potrebe vladareve kuće ili za druge državne potrebe. Kod istih zemalja bila je zadržana vlastnost za vladara ili za državu, a težaci su imali samo pravo tesarrufa (držanja), koje je po smrti njihovoj prelazilo na njihove sinove, ali uz predhodno odobrenje vladarevo. Tako su nastale dvie vrste zemalja: jedna, kod kojih se priznala vlastnost držatelja, zbog čega su se prozvale erazii-mmemluke (mulkizirane zemlje) i druge, kod kojih je zadržana vlastnost za vladara ili državu, radi čega su dobile ime erazii — emirijje (carske zemlje) ili erazi — memleket (državne zemlje).

U pogledu oporezovanja i obterećivanja zemalja islamske države vriede ova obća pravila: Zemlje, koje su prilikom osvojenja ili pripojenja zatečene u rukama muslimana ili koje su im tom prilikom podieljene, podpadaju pod vjerski porez zvan »ušur« (jedna desetina od prihoda zemlje), koji se trošaše izključivo za održavanje siromašnih muslimana. Po tom porezu ove se zemlje prozvaše »ušrijje« (desetinske zemlje). Zemlje pak, koje su ostavljene u vlastnosti i uživanju inovjeraca, podpadaju pod namet zvan »haradž«, kojeg imaju dvie vrste:

1. haradži—mukaseme (alikvotni dio zemaljskog proizvoda 1/10 — 1/2) i

2. haradži—muvezzaf (porez vezan za posjed zemlje — nešto u naravi a nešto u gotovu novcu ili u drugim stvarima). Po ovom nametu ove se zemlje prozvaše haradžijje (tributarne). Što bi neki inovjerac prešao na islam, njegova zemlja nebi postala ušrijjom niti bi ušrijja, koja je nekim načinom prešla u ruke inovjeraca, ostala takovom. Ovo se obrazlaže i objašnjava ovako: Ušur ima značaj islamske pobožnosti, pa ga kao takova nije dostojan inovjerac, dok harač ima značaj tereta i poniženja, zbog čega se prvotno nemože nametnuti muslimanu, dok se može na takovom stanju ostaviti. Prema ovome svemu vlastnikom ušrije može biti samo musliman, dok vlastnikom haradžije može biti kako nemusliman tako i musliman.«

»Zemlje Anadola i europske turske niesu ni ušrijje ni haradžijje, one su erazii—emirije ili erazii — memleket. Carske su zemlje one, kod kojih je korien u vlastnost zadržan za državu odn. za obće dobro muslimana. Teskerom ili beratom (namjestnikovom ili carskom podjelbenom izpravom) podieljeno je spahiji pravo stalnosti (hakki—karar) na ovoj kategoriji zemalja, dok je raji i beraji ostavljeno samo pravo tesarufa, koje mu se ne može oduzeti, ako obradu zemlje ne zanemaruje i ako uredno podmiruje daće i poreze. Ni spahija, ni mutesarif (držatelj) niesu dakle vlastnici koriena i rekabe (vrst svojine) zemlje, zbog čega se ova kategorija zemalja nemože ni prodati ni pokloniti ni uvakufiti. Međutim može se izdati pod najam ili naruč. Ali u smislu zakona prodaja (feragi tesarruf = ustupanje držanja) i nasljeđivanje mužke djece dozvoljeni su.«

(Strana 4—17).

Kako se vidi, u navedenim fetvama ustanovljuje se, da su zemlje Anadola i europske Turske erazi — emirije, međutim nigdje se ne navodi, na čemu se osniva ovo ustanovljenje. Iz toga bi se dalo zaključiti, da o tom osim navedenog manifesta, koji se odnosi samo na Ugarsku, i ne postoji neka druga odredba. A da se ipak zemlje navedenih dielova otomanske carevine smatraju erazijom u smislu spomenutog manifesta, moglo bi biti razlogom ovo: pisac je napried iztakao, da stare zemljištne knjige niesu bile dobro sastavljene, pa da se izgubila evidencija, koje su zemlje ušrijje a koje haradžijje, zbog čega da je nastala zbrka u uredbi poslova i u općim probitcima. Nuždna posljedica toga bila je ta, da su se sve zemlje navedenih dielova carstva i bez neke naročite odredbe morale uvrstiti u ovu drugu vrstu posjeda, u erazii — emiriju. Na ovo mišljenje navodi nas fetva od Ahmed bin Kemala, citirana na strani 15—16, u kojoj se između ostalog kaže, da su mirije nepokretnine one, za koje se nezna na koji su način prilikom osvajanja primljene i predane ili čiji su se vlastnici izkorienili, pa im je nepoznato stanje i vlastnik, zbog čega da su prisvojene za bejtu — malil — muslimin (obće dobro muslimana). Pa kad je izdan navedeni manifest, pošto se poklapaše s pravnim stanjem kako se već u drugim dielovima carstva samo nametnulo, primljen je kao obći zakon.

Zakonska erazija u uporedbi sa šeriatskim oblicima erazije

Iz izloženog vidi se, da zakonska erazii—emirijja ima svoj izvor i porieklo u šeriatskom pravu, odn. zakonska erazii—emirijja u stvari je isto što i šeriatska; razlika je samo u tome, što šeriat daje vrlo širok obseg mulkiziranoj eraziji, dok ga zakon suzuje na minimum: samo one nekretnine su po zakonu mulk (vlastničke), na kojima su podignute zgrade ili su na njima odgojene izvjestne kulture, ostalo je sve erazii—emirijja. Načelna razlika između učenja jednog i drugog prava može se označiti i ovako: Za prosuđivanje pravne naravi šeriatskog posjeda odlučno je stanje, odn. odredba vladareva prilikom osvojenja ili pripojenja zemalja, dok je za prosuđivanje pravne naravi zakonskog posjeda odlučno svojstvo same nepokretnine: gradilišta, na kojima su po-

dignute zgrade i naprave kao i zemlje zasadjene voćem i vinovom lozom[3]) (dok su ove kulture na njima) smatraju se mulkovnom imovinom.

Zakonske mirije nepokretnine po svojem obliku i značenju istovjetne su s oblikom šeriatske erazije, kod koje je zadržana vlastnost za vladara ili državu, dok su po poreznom obterećenju istovjetne sa haradžijom, dakle s oblikom erazije, kod koje je priznata vlastnost držatelja.

»Mirijske zemlje porieklom su haradžije. Ali kad se predpostavi da se predaju u vlastnost njhovih držatelja, pa oni umru i one se razdiele među mnoge nasljednike, te svakom pripadne po jedan dio (nekog komada), i poslije razdiobe odredi se i razdieli harač na dio svakog nasljednika, budući to postaje savršena težkoća i zamršenost, čak absurd, naredjeno je da se njihova svojina zadrži za obće dobro muslimana i da se diele raji putem naruča uz izvjestne uvjete«.

(Fetva od Ebussuuda, strana 22.)

Timarska (lenska) institucija.

U uzkoj vezi sa gornjim zakonskim agrarnim uređenjem stoji jedna vrlo značajna i zanimiva ustanova Otomanske carevine, a ta je timarska institucija, koja je u glavnom bila uređena ovako: Zemlje ove države bile su u financijskom pogledu razdieljene na manje i više jedinice. Jedinice, koje odbacivahu godišnji prihod izpod 20.000 Akči, zvahu se timari[3]). one od 20.000—100.000 Akči, ziameti[4]), dok se one preko 100.000 Akči zvahu hassovi (krunska dobra).

Timari i ziameti dieljahu se hrabrim i zaslužnim ratnicima[5]) uz uvjet, da stanuju u svome sandžaku (vojnički okrug) i služe u ratu pod barjakom svoga alaj-bega (pukovnika), dok se hassovi zadržavahu za carske potrebe ili se dieljahu članovima carske porodice, vezirima i drugim dostojanstvenicima.

Obdareni sa timarom zvaše se timarnik a sa zijametom zaim, dok im je zajednički naziv sipahi (konjanik, lenski vitez), jer obojica polažahu u rat kao konjanici. Spahija pak u odnosu naprama onima, što življahu na njegovoj timarskoj domeni zvaše se sahibi-erd (gospodar zemlje), a oni žitelji u odnosu naprama njemu zvahu se reaja, vulgarno raja. Sticanjem timara ili ziameta spahija je stekao pravo na podieljenoj mu zemlji, pobiranje daća i poreza, koje ćemo niže izložiti, zatim pravo odobravanja prenosa prava tesarufa prodajom ili poklonom[9]) i pravo ubiranja tapu pristojbe kod prenosa tesarufa bilo kojim načinom — u svoju korist. Dalje imao je pravo kazniti svoga podanika

[2]) Zakon od 7. Ramazana 1274. g. ubraja u mulk nepokretnine i zemljišta od ½ dunuma površine, koja se nalaze uz sela i gradove, a koja služe za vrtove, jer se smatraju nadopunom nastanbe. ostale sve erazii—emirijom.

[3]) Timar je turska rieč, a znači: njega, pažnja, obskrba.

[4]) Ziamet je arapska rieč, a znači: jamstvo, čast, dostojanstvo.

[5]) I kršćanima su podieljivani timari. Vladislav Škarić: Popis Bosanskih spahija iz 1711. g., strana 9.

[6]) Vidi moj članak »Jedna zanimiva fetva sarajevskog muftije Hamida«, Glasnik I. V. Z. godina 1942.

novčanom globom ili oduzimanjem zemlje, ako bi isti zanemario obradu zemlje i dao se na neki drugi posao Globa je iznosila, i to za cieli neobradjeni čifluk 300 Akči, za polovicu neobradjenog čifluka 150 Akči, a za četvrtinu neobrađenog čifluka 75 Akči. Tako isto imao je pravo kazniti podanika oduzimanjem zemlje za slučaj da ovaj napusti svoj dom i odseli u koje drugo selo, a mogao ga je i natrag povratiti, ako nije bilo proteklo 10 godina od časa odselenja.

(List 67, 78 i 80)

Drugih prava spahija nije imao na podieljenoj mu zemlji. U odnosu prema svojoj raji spahija je bio dužan držati se zakonskih i šeriatskih propisa. Svaka samovolja i zloupotreba naprama njoj smatraše se nedozvoljenim i Bogu-mrzkim djelom, za koje će prestupnik odgovarati na drugome svietu, a oštećeni je imao pravo i žalbe na sudske i upravne vlasti, koje su se, kako se to vidi iz mnogih listina, strogo pridržavale zakona i uredaba.

Spahija nije mogao imati prava tesaruf zemlje u svojoj timarskoj domeni, a tako isto i njegova djeca.

Timarsku ustanovu uveli su prvi otomanski vladari: Osman (1288—1326 I.) i Orhan (1326—1359 I.) Prema mišljenju sarajevskog muftije Hamida[7]) (nepoznato kad je živio) ova ustanova zajedno sa navedenim agrarnim uređenjem ima značaj razdiobe ratnog pliena između vladara i ratnika (vladar zadržaje svojinu a ratnici korišćenje), odn. ona je naknada i nadomještanje napuštenihh i izvan krieposti stavljenih šeriatskih propisa o navedenoj razdiobi.

Prvotno timari se podieljivahu za osobu, a kasnije, za vladanja Murata II. (1359—1389) I.,, na pobudu Rumeliskog begler bega Timurtaš-paše, dok ovaj boravljaše u Bosni, uvedeno je da ga mogu naslieditи mužka djeca umrlog spahije[8]). Prenos timara vršio se tom prilikom na taj način, što bi na izvještaj i priedlog alaj-bega pokrajinski namjestnik izdao teskeru, koja bi bila zamienjena carskim beratom, ako bi se radilo o timaru iznad 3.000 Akči.

Timarska ustanova ukinuta je Hati-šerifom gilhanskim od 3. studenog 1839 g., čime su državi ponovo vraćena prava, koja su bila podieljena spahijama na dotičnim zemljama.

Daće, porezi i pristojbe, koje je spahija ubirao na svome lenskom dobru

Daće, porezi i pristojbe, koje je spahija ubirao na svom lenskom dobru, jesu redovne i izvanredne odn. prigodne. Redovne su haradž od zemlje. Imaju ga dvie vrste: 1. haradži-mukasene (alikvotni dio proiz-

[7]) Diete izpod 12 godina nije moglo naslieditи timara. Ako je spahija ostavio više sinova, timar se podieljivaše samo dvojici od njih, i to starijem ⅔, a mlađemu ⅓. Kasnije je uvedeno da u slučaju kad spahija ne ostavi mužke djece, njegov se timar podieljuje braći mu na jednake dielove.

[8]) Uvakufljenje i nasljeđivanje nije ovisjelo o njegovoj volji i odobrenju. Za uvakufljenje mirije nepokretnina trebalo je predhodno mulkiziranje, koje je vršeno posebnim carskim rješenjem zv. temliknama, dok je za nasljeđivanje mirije nekretnina postojao zakonom utvrđeni nasljedni red.

voda zemlje), jedna desetina do polovine proizvoda zemlje, već prema njenoj sposobnosti i mogućnosti — i drugo: haradži-muvezzaf (daće vezane za posjed zemlje: resmi-zemin (zemljarina), resmi-čift (porez oračine), resmi-mudžerred (porez na neženje), resmi-spendž (podanički porez), resmi-benak (bezkućni porez). Ove daće i poreze plaćaše i muslimanska i nemuslimanska raja, samo sa nekom ne baš velikom razlikom u visini istih. Muslimani plaćahu 1. u ime haradži-mukaseme jednu desetinu prihoda zemlje, 2. u ime haradži-muvezafa: a) resmi-zemin: od 2 dunuma dobre, od 3 dunuma srednje i od 5 dunuma slabe zemlje po 1 Akča.

b) ako je na njemu upisana ciela baština (čifluk, imanje koje ima 70—80 dunuma dobre, 80—130 dunuma srednje ili 130—150 dunuma slabe zemlje), u ime resmi-čifta 22 Akče.

c) ako ima nepokretno imanje manje od ciele a više od polovine baštine, -- Akči resmi-čifta.

g) ako ima manje od polovice baštine ili nema nikako nepokretnina, ako je oženjen i živi samostalno u imeresmi-benaka 22 Akče, ako je neoženjen i živi s otcem ili bratom 12 Akči resmi-mudžereda.

Zimmije (inovjerci-podanici) pmaćahu:

1. u ime resmi-zemina kao i muslimani
2. u ime haradži-mukaseme:

a) od proizvoda zemlje jednu desetinu,

b) u ime salarije (vrhovnički ili dopunski porez) jednu četrdesetinu, a na nekim mjestima 4'29, što čini zajedno sa haradžom pod a), jednu osminu ili jednu sedminu prihoda zemlje.

3. u ime haradži-muvezafa: sve osobe sposobne za privređivanje, imale zemlje ili je neimale, bile oženjene ili ne bile, živjele samostalno ili u zajednici, svaka osoba po 25 Akči resmi-spehidža.

Osim ovih poreza zimmije plaćahu još i džizju (glavarinu-zaštitninu), koja se također zove i haradžom, čija je visina fermanom od džemadel-ahire 1040 g. uvrđena sa 150 Akči na glavu. Međutim, ova nije išla u korist spahije, nego se ubirala za račun državne blagajne.

Od resmi-benaka, spendža i mudžereda bili su oprošteni: stalno bolestni i za rad nesposobni podanici, bili muslimani ili ne bili, zatim kadija muderiz (nastavnik srednjih učilišta), njihovi pripravnici, imam, hatib (vjerski službenik, koji krasnoslovi propovied petkom sa naročite govornice), učenjak koji se stalno bavi naukom i redovnik koji se ne udaljuje od samostana a živi od milosti puka.

Izvanredne ili prigodne daće jesu: resmi-tapu (nastupna pristojba ,neke vrsti najamnine za tesaruf zemlje), resmi-asur (mlađarina), resmi-kišlak-ve-jajlak (porez ljetnog i zimskog izpašišta) i tomu slično.

Tapu pristojba naplaćivaše se prigodom prodaje, poklona, uvakufljenja i nasljeđivanja. Prvotno njenu visinu ustanovljavahu za sve slučajeve dvojica nepristranih vještaka, a kasnije zakonskom odredbom od 1042. g. H. određeno je da njena visina za nasljeđivanje braće ili sestara bude ravna 1,godišnjem prihodu dotične zemlje, a za sve ostale slučajeva da i dalje određuju njenu visinu dvojica nepristranih vještaka.

Resmi-arus naplaćivaše se prilikom udaje djevojaka i udovica. Za djevojku muslimanku naplaćivaše se od ženjenika 60, a za udovicu 30 Akči mlađarine. Za djevojku nemuslimanku naplaćivaše spahija 30 a za udovicu 15 Akči mlađarine.

U ime resmi,jajlak-vekišlaka naplaćivaše spahija od osoba izvana, koje su se koristile ispašom na njegovom timarskom dobru i to od dobra krda ovaca 1 ovcu, od srednjeg krda, šilježe, od slaba krda 1-godišnje janje. Krdom se smatraše iznos od 300 ovčijih glava.

Kmetstvo

Bosansko-hercegovački kmetski odnošaj između posjednika i kmetova najozloglašenije je pitanje naše nedavne prošlosti. O njegovu postanku i širenju napose u Bosni iHercegovini viesti su vrlo oskudne, pa i ako su se tim pitanjem bavili ozbiljni pisci, ostalo je do danas podpuno neizpitano i neproučeno. Kako su navedene pokrajine bile u sklopu bivše Otomanske carevine u doba kad se, vjerovatno, navedeni odnošaj najviše širio, očekivalo se, da će se o ovom pitanju naći viesti i podataka u starim turskim zakonicima. Međutim, do sada pronađeni zbornici turskih agrarnih zakona nisu nam u tom pogledu mnogo koristili, jer i ako je u njima bilo što napisano o tom pitanju, radi sličnosti kmetstva sa timarskom ustanovom bilo je napisano tako, da se propisi o kmetstvu nisu mogli lučiti od propisa, koji se odnose na timarsku ustanovu. Jedino navedeni rukopis čini u tom pogledu iznimku, jer nam o kmetstvu priobćuje nekolike jasnije odredbe, koje možemo lučiti od svih drugih. Da bi čitatelj i sam mogao uzeti uvid u mjesta, koja govore o tom pitanju, iznosim ih u doslovnom prievodu kako sliedi:

»Utvrđeno je da je spahijina tapu pristojba i od sultanskih zemalja, koje nisu dvoglave ali zemlje europskog diela Otomanske carevine dvoglave su, njihova tapu pristojba nikako ne pripada gospodarima »mulkovnih dobara« (gospodar kmetstva?) niti mutaveliji, ona pripada spahijama, ona je u starim i novim tefterima ubilježena kao njihov prihod«.

(Iz fetve od Ebussuuda strana 12).

»Ako se u tefteru ubilježi nekom spahiji šerik-jerleri (zajedničareva zemlja), zakon je da spahijina polovica bude gospodaru zemlje, a druga polovica onih, koji su sijali i obrađivali. Ali u godini, u kojoj gospodar zemlje nije dao polovicu sjemena i vola, neće uzeti polovicu prihoda, uzet će samo jednu desetinu. (»Meni su u tefteru ubilježene »zajedničareve zemlje, uzet ću polovicu«, tako ne može uznemirivati raju.[9])

[9]) Ovi zakonski propisi jasno i bistro govore o kmetskom odnošaju, koji nije isto što i timar. Stoga nerazumijemo zašto se spominje kao gospodar zemlje spahija, za koga znamo da u obsegu svoga timarskoga dobra ne može imati prava tesarrufa. Držimo da se radi o piščevoj pogrješki, što se može zaključiti i iz prve rečenice ove zakonske odredbe, u kojoj se govori o spahiji i o gospodaru zemlje kao o dvima različitim osobama. A možda se radi i o kmetskom selištu koje se nalazi u timarskoj domeni nekog drugog spahije, što je po zakonu dozvoljeno.

Kada jedan od onih koji su držali zemlje, koje su spahiji u tefteru ubilježene kao zajedničavere zemlje, umre i te zemlje prenesu se po zakonu na njegove sinove, oni koji su tesarrufili (držali, izkorišćavali) na koji način budu bili tesarrufili, na taj način će se (i dalje) tesarrufiti, svaki pojedini radi sijanja po jedne po dvie njive ne može tražiti sjeme i vola od onih koji su gospodari zemlje, zakon je da se prihod uzima onako, kako se bude bilo od vajkada tesarrufilo i na taj način uzimalo prihod.

(List 65)

(Pitanje). Kad jedan od bivših careva uvakufi nekoliko mezrea (njiva, kmetskih selišta?) kada (neka) od tih njiva postane ošasna, neka se dade od vakufske raje (kmetova?) onome, koji bude tražio, drugome neka se ne daje, bivši tako uslovljeno i određeno, od sadašnjih držatelja. Ako umre ne ostavivši djece, može li mutevelija istoga vakufa da neda od kmetova onome koji bude tražio, nego protivno zakladateljevu uslovu, da dade nekome drugome?

(Odgovor). — Ne može!

Fetva od Muhamed-behaije, list 89.

Eto, to su mjesta rakopisa koja govore o kmetskom odnošaju. Iz njih razabiremo da se kmetske zemlje zvahu šerik-jerleri (zajedničareve zemlje), gospodar kmetstva »sahibi-eri«, a kmet reijjet, potonje dvoje dakle isto kao i kod timarske ustanove. Dalje razabiremo kakvu je prvotnu formu imao kmetski odnošaj, da je stara poriekla (kadim) i obzirom na to da se ne ograničava prostorom, da ga je bilo u svim pokrajinama evropskog diela Otomanske carevine. Međutim iz gornjih navoda kao ni iz drugih mjesta rukopisa ne vidi se, kako je isti odnošaj postao i kako se širio, pa nam to pitanje ostaje i dalje podpuno neutvrđeno i nedokumentovano.

I ako nam dakle navedeni rukopis ne daje viesti i podataka o postanku i širenju kmetstva, ipak na temelju materiala, kojeg nam on pruža a kojeg smo već izložili, može se dokazati, da nije opravdano ni mišljenje, prema kojem bi bio uzrok širenja istog odnošaja pritisak i nasilja od strane spahija, te nasilja i razna iznuđivanja od strane janjičara i drugih vojničkih i inih moćnih osoba. Evo kako: Iz napried izloženog vidjeli smo, da je težak nemusliman davao spahiji u ime haradžimukaseme jednu osminu ili jednu sedminu prihoda zemlje i plaćao mu poreze vezane za posjed zemlje (resmi-zemin, spendž, mudžered). Ako bi morao plaćati još i gospodaru kmetskog selišta (aga-beg) polovinu, trećinu ili četvrtinu prihoda zemlje, postao bi previše obterećen, tako te bi bilo dovedeno u pitanje ne samo njegovo uzdržavanje, nego i plaćanje daća i poreza jednoga i drugoga gospodara. Zbog toga težko je vjerovati da bi spahija dozvolio ukmećenje svoga podanika pod tim uvjetima, tim prije što je to ovisilo o njegovoj volji i odobrenju. Osim toga nerazumljivo je, kakvu bi zaštitu mogao dati kmetu gospodar kmetskog selišta protiv spahije, koji je na svom timarskom dobru bio moćniji i jači, jer se položaj njegov smatrao većim od mutesarifova položaja, pa da bi kmet mogao od njega očekivati neku zaštitu. Primanjem još jednog gospodara pored spahije nebi dakle ništa postigao,

naprotiv sam bi sebe stavio u još teži položaj i izvrgao se, ako hoćete, dvostrukim zulumima, jer bi u tom slučaju morao zadovoljavati obojicu. Prema tome svemu dakle ukmećenje slobodnog težaka bilo bi štetno i po njeg samog i po spahiju pa je težko vjerovati, da bi na to dobrovoljno pristali i jedan i drugi, zbog čega ni navedeno mišljenje ne može biti opravdano. Od istog mišljenja mnogo je opravdanije i vjerojatnije ovo:

Turci su bez dvojbe zatekli kmetstvo u navedenim pokrajinama. Kako ono nije bilo u oštroj protimbi sa propisima šerijata (muzare)[10] i sa agrarnim zakonima, nisu u njeg dirali, šta više niesu branili, da se i dalje širi smatrajući ga, vjerojatno, potrebnim i koristnim za osiguranje prehrane i podizanje blagostanja zemlje. Kmetstvo, vjerojatno u početku turske vladavine nije ni bilo odviše razvijeno, ali kako se muslimansko pučanstvo zadnjih viekova ove vladavine uslied stalnih ratova i težkih zaraznih bolesti, koje su nemilice harale, silno prorijedilo i smanjilo, tako te su mnogi domovi pa čak i sela ostali podpuno pusti,[11] zbog čega su ostajale mnoge zemlje neobrađene, pa su se spahijski prihodi morali odviše smanjiti a s tim je ujedno počelo nestajati i općeg blagostanja. S tih razloga spahije su rado davale zemlje svoje timarske domene uz naplatu tapu pristojbe osobama sposobnim za unapređenje obrade zemlje, a ovi su opet, nemogući ju sami sobom obrađivati, dovodili bezkućnike, najvjerojatnije iz susjednih zemalja i nastanjivali ih na ovim zemljama, podižući im potrebne zgrade i pomažući ih u obrađivanju zemlje sjemenom, volovima i težačkim radilom, razumije se, sve uz uvjete, koji im zajamčuju korist, koja je odgovarala uloženom kapitalu. Na taj način ponovno su oživljavana opustjela imanja, od čega je imao koristi i spahija i gospodar zemlje i kmet: prvi jer je dobivao jednu desetinu prihoda zemlje i poreze vezane za posjed zemlje, drugi jer je dobivao jednu trećinu ili četvrtinu prihoda zemlje, a treći ostatak. Bez sumnje ni kmetu nije bilo loše, inače nebi

[10]) Muzarea je arapska rieč, a znači: ugovor o zajedničkoj obradi zemlje, kod koje jedna strana ulaže zemlju i pomoć u sjemenu, težačkom radilu i volovima a druga radnu snagu. Po mišljenju osnivača Haneficke pravne škole Ebu-Hanife ovakav ugovor je nedopustiv s razloga, što se ne može točno i precizno odrediti ulog jednog i drugog kontrahenta, pa da bi se u razmjeru toga mogla pravedno razdieliti korist i dobitak. Međutim njegovi učenici Muhamed i Ebu-Jusuf, koji također slove kao veliki pravni kapaciteti i vođe iste škole smatraju ga dopustivim radi toga što se ukazuje velika potreba svieta za zajedničkom i udruženom obradom zemlje. Mišljenje ove dvojice primljeno je u šerijatskom pravu kao opravdano, te se po njemu postupa i izdaje fetva.

[11]) Meni je na primjer osobno poznato, da u konjičkom kotaru (moj rodni kraj) postoji nekoliko sela, koja su danas nastanjena kršćanima, a u kojima se nalazi jasnih tragova, da su u njima nekada živjeli muslimani. Ta su sela: Crni Vrh, Blace, Ljesovina i Krtići. U Crnom Vrhu nalaze se oveći kompleksi muslimanskih groblja i ima živih tragova, koji dokazuju, da je tu postojala džamija. U tom selu danas žive samo katolici. U selu Blace, koje je danas nastanjeno pravoslavcima, postoji džamija, koja se danas nalazi u ruševnom stanju. Pokraj katoličkih sela Krtići i Ljesovina postoje muslimanska groblja, iako u tim selima danas ne živi ni jedan musliman i t. d. Ovako je u konjičkom kotaru, a slično stanje sigurno bismo našli i u drugim kotarevima Bosne i Hercegovine. Ovo su najjači dokazi za podkriepu gornjeg mišljenja.

ostajao na zemlji za koju nije bio vezan nikakvom silom. Na taj se način razširilo kmetstvo do poznate mjere.

Mirijski nasljedni red

Prodaja, poklon i nasljeđivanje su načini sticanja vlastnosti. Kako je kod erazii-emirije zadržana vlastnost za državu, to one ne mogu biti predmetom istih razpoložbi. Međutim kada mutesarif udovolji zakonom preuzetim obvezama (u redu plaća poreze i ne zanemaruje obradu zemlje) stiče na nju hakki-karar (pravo stalnosti, subjektivno pravo korištenja). Ovo pravo zakon dozvoljava da se napusti u korist drugoga uz naknadu i protuvriednost i bez nje, kao i da se nakon mutesarifove smrti prenese na izvjestne pogodovnike. Napuštanje prava tesarufa u korist drugoga uz naknadu zakon naziva feragi-tesaruf bil-bedel, a bez naknade i protuvriednosti feragi-tesaruf bila-bedel (među žanen), dok prenos prava tesarufa nakon mutesarifove smrti naziva intikal. Feragi-tesaruf spominjemo onako, uzput, da bi na taj način što bolje objasnili bît erazii-emiriije, inače o njemu ne kanimo ovdje dalje govoriti, jer to nije od važnosti za ovu razpravu. Ovdje ćemo se nešto više pozabaviti jedino sa intikalom, jer držimo da će mnogoga zanimati njegov postanak, razvitak i konačno ustaljenje.

Kako se vidi, zakon naziva nasljeđivanje mirije nepokretnina intikalom (prienosom), a ne irsom ili mirasom (nasljeđivanjem) kao kod nasljeđivanja nepokretnina pravne naravi mulk. Međutim kod nas se je uobičajilo, da se i taj prenos naziva nasljeđivanjem, čega se i mi pri pisanju ovoga članka držimo.

Mirijsko nasljeđivanje nije istihkaki, nego atai t. j. ne temelji se na dostojnosti izvjestnog stupnja srodstva i na bračnoj vezi kao kod mulkovnog nasljeđivanja, nego na zakonskoj blagodati, koja doduše ne izlazi iz kruga srodnika, ali koja se ograničava na malen broj njih. Tako je prvotno bilo određeno, kako se to vidi, iz carskog manifesta, da u slučaju mutesarifove smrti njegovu eraziju nasljeđuje (bezplatno) samo sin. Nije li mutesarif ostavio sina, erazija se vraća državi, koja je izdaje pod tapiju osobi sposobnoj za obradu, ne vodeći nikakovoga računa o ostalim srodnicima.

Prvo proširenje navedenog nasljednog reda bila je odredba, da u slučaju kad mutesarif ne ostavi sina, pripada zemlja bratu po otcu uz plaćanje tapije, koju utvrđuju dva nepristrana vještaka. Dalje, da sin musliman i musliman brat po otcu nasljeđuju umrlog otca, odn. brata nemuslimana, također uz plaćanje tapije, koju utvrđuju dva nepristrana vještaka. Kada su ove odredbe izdane, nije poznato, za njih se samo kaže, da su to stari zakoni.

Navedeni prvotni red mirijskog nasljeđivanja tečajem vremena dalje se mienjao i nadopunjavao kako sliedi:

Zakonom od 958. godine (1551. I.) podieljeno je pravo tapije kćeri iza otca, koji nije ostavio sina, ako je zemlju kultivirao »svojom sikirom, znojem svoga lica i o svome trošku«, inače to pravo pripada bratu po otcu.

Zakonom od 975. g. (1567./8. I.) podieljeno je pravo tapije kćeri iza otca, koji nije ostavio sina, i to bezuvjetno na prvom mjestu.

Zakonom od ramazana 1010. g. (1602. I.) podieljeno je pravo sestri na trećem mjestu (kad mutesarif nije ostavio kćeri ni brata po otcu), ako živi na mutesarifovu domu.

Zakonom od 27.. ševala 1012. g. (29. III. 1604. I.) podieljeno je pravo tapije i sestri, koja živi u kraju, u kojem življaše i mutesarif.

Zakonom od 1018. g. (1609. I.) oduzeto je pravo tapije sinu muslimanu i bratu muslimanu iza otca odn. brata nemuslimana, jer je takav propis bio u suprotnosti s propisima šeriata.

Dodatak

Zakon od 7. ramazana 1274. g.)21.. IV. 1858. I.) čini znatne izmjene u navedenom zakonodavstvu, pa ustanovljuje sliedeći red nasljeđivanja, i to:

I. pravo intikala (bezplatnog prienosa) imaju po redu i to: 1. sinovi i kćeri podjednako, 2. otac i 3. mati;

II. pravo tapije imaju po redu: 1. brat po otcu, 2. sestra po otcu, 3. unučad od sina, 4. bračni drugovi, 5. brat i sestra s materine strane, 6. unučad od kćeri, 7. osobe, koje imaju mulkovne predmete na dotičnoj zemlji, 8. suvlastnik i 9. suseljanin, kome je nuždna zemlja.

Konačno donešen je zakon od 17. Muharema 1284. g. (21. V. 1867. I.), koje je i u predhodnom zakonu izvršio znatne promjene, ustanovivši sliedeći red nasljedstva:

I. pravo intikala imaju po redu, i to: 1. djeca bez razlike na spol, 2. unučad bez razlike na spol,[12]) 3. roditelji, 4. braća po otcu (bez razlike, bio brat po otcu i materi ili samo po otcu), 5. sestre po otcu, 6. braća samo po materi, 7 .sestre samo po materi i 8. bračni drugovi.

Svaki predašnji red izključuje sliedeći, osim slučaja kad se sastane prvi i drugi red t. j. djeca i unučad i osim slučaja kad se sastane 8. red sa redom 3—7. U prvom slučaju unučad nasljeđuju onoliko, koliko bi im roditelj nasliedio, da je živ, a u drugom slučaju bračni drugovi takmiče se sa jednom četvrtinom s redovima 3—7.

II. pravo tapije imaju po redu i to: 1. osobe koje imaju mulkovnih predmeta na dotičnoj zemlji, 2. suvlastnik, 3. suseljanin kome je nuždna zemlja.

Ovaj potonji zakon i danas je na snazi i važi i za muslimana i nemuslimana na području Bosne i Hercegovine.

---

[12]) Ovdje je usvojeno načelo predstavničtva, naime da djeca u nasljeđivanju predstavljaju umrle roditelje. Šeriat ovo načelo nije usvojio kod nasljeđivanja mulka.

Preboj preljuba

Napisao dr. Rafael Makanić, Sarajevo.

Kako sve, tako se i preljub može promatrati sa više različitih stanovišta. Sa stanovišta kaznenoga zakona on je prestup, koji se kazneno proganja na privatnu tužbu (§ 292 kz.). Sa stanovišta katoličke moralke on je grieh, dok je sa stanovišta kodeksa kanonskoga prava s jedne strane ženitbena zaprieka (impedimentum dirimens criminis) — can. 1075), s druge pak strane valjani razlog (iusta causa) za doživotnu razstavu od postelje, stola i zajedničkog stanovanja (separatio thori, mensae et habitationis). U potonjem pogledu, t. j. o preljubu kao razlogu za razstavu veli can. 1129 ovo: »Propter coniugis adulterium, alter coniux, manente vinculo, ius habet solvendi, etiam in perpetuum, vitae communionem, nisi in crimen consenserit, aut eidem causam dederit, vel illud expresse aut tacite condonaverit, vel ipse quoque idem crimen commiserit«.

Iz posljednje zavisne rečenice sliedi da doživotnu razstavu ne može tražiti onaj od bračnih drugova, koji je i sam preljub počinio. Uvjet je, dakle, za uspješno traženje doživotne razstave da tražitelj sâm bude nevin. Kriv krivoga ne može tužiti. Da samo nevini bračni drug ima pravo tužbe, dokazom je i § 2. istoga canona 1129, gdje se spominje »coniux innocens«, koji izraz nalazimo i u daljnjemu canonu 1130. Zadržat ćemo se malo na ovoj tvrdnji odn. zaključku.

Da gubi pravo tužbe onaj bračni drug, koji je na preljub pristao (in crimen consensit), to je razumljivo. Isto je tako shvatljivo, da se rečenog prava lišava nevini bračni drug i onda, ako je krivcu preljub oprostio (condonavit), bilo izriekom bilo muče. Manje je, doduše, razumljivo, ali još uviek prihvatljivo, da prava tužbe nema bračni drug ni onda, ako je preljubu dao povoda (eidem causam dedit). Ali je nerazumljivo, da se uzkraćuje pravo tužbe bračnome drugu, koji se ogriešio o dužnost bračne vjernosti time što je i sâm počinio preljub. Nerazumljivo zato, jer to znači siliti bračne drugove da unatoč obostranoj krivnji, unatoč obostranom preljubu ostanu i dalje živjeti u bračnoj zajednici. No kakova je to bračna zajednica, čija se nerazrješivost osniva na tome, što krivnja preljuba tereti ne samo jednog, nego oba bračna druga? Pitanje postaje još opravdanijim, kad se uvaži da siljenje na nastavak zajedničkog življenja može uroditi sasvim protivnim učinkom, nego li onim, za kojim se s navedenim propisom težilo, jer mjesto da se supruzi kod prvog ili možda još kojeg daljnjeg preljuba zaustave, oni mogu da s njime produže i vrlo dugo. Jasno je, da je ovakvom zajednicom promašena svrha, radi koje je ta zajednica kao dužnost ustanovljena. Dok je prvotna svrha braka — prema can, 1013. — rađanje i odgajanje djece, a drugotna svrha međusobno pomaganje i liek proti požudi, dotle se s opisanom zajednicom ne postizava nijedna od tih svrha. Supruzi preljubnici nastavit će spavati u istoj postelji, sjedati za isti stol i uobće zajednički stanovati, a da neće ni služiti se pravom ni vršiti dužnosti »quod attinet ad actus proprios coniugalis vitae« (can. 1111). Nedosljednost je tim veća, što razstavljene supruge

i nakon razstave veže dužnost međusobne vjernosti (budući da se sam brak kao takav, kao vinculum, ne razrješava), dok tu dužnost mogu preljubnici kršiti i dalje u zajedničkom življenju bez ikakvih vanjskih posljedica I tako brak, ta bez sumnje moralna ustanova, prieti da se demoralizira Ne moraju, dodu.še, takve posljedice uviek nastati, ali su one vjerojatne za većinu slučajeva (Državna vlast odnosi se drugčije prema preljubu počinjenome nakon razstave: Po §-u 292. kz. preljub je nekažnjiv, ako su supruzi prije počinjenog preljuba bili pravomoćno već razstavljeni. Sa stanovišta, dakle, države ili kaznenog zakona preljub se nakon pravomoćne razstave tolerira i nitko pa ni žena nema prava i nakon toga preljubnika kazneno progoniti).

Isusovac P. Vidal u svome inače obsežnome sistemu kanonskoga prava i napose ženitbenoga ne ulazi u pobliže tumačenje navedenog diela can. 1129, nego samo parafrazira dotični slog s ovim riečima: »Quod adulterium, ut ius tribuat coniugi innocenti denegandi debitum coniugale atque instituendi divortium a thoro et cohabitatione, debet esse: ... e) adulterio alterius partis non compensatum...« (svezak V. str. 780, izd. g. 1928.). Sudeći po ovome komentatoru, preljub se smatra predmetom prikladnim za preboj; preljub se jedne stranke prebija s preljubom druge stranke, onako kako se i kakva novčana tražbina prebija s protutražbinom. Bio bi to u neku ruku izražaj talionskog načela, od kojega bi se kao i od preboja novčanih tražbina razlikovao obzirom na količinu. Dok se, naime, samo jednako velike tražbine i protutražbine mogu sasvim prebiti i dok po talionskom načelu svaki zub traži po jedan zub, svaka glava po jednu glavu, dotle je kod preljuba dovoljno da se prije nevini bračni drug samo jedanput ogriješi o vjernost, a da bude lišen prava tužiti na razstavu drugu stranku, koja je kriva makar višekratnog preljuba. Moglo je do onog jedinog preljuba doći i slučajem, u času težko okajane slabosti, — svejedno, i takav jednokratni počinitelj gubi pravo tužbe na razstavu protiv bračnoga druga, koji je višekratni, možda i stalni, nepopravljivi preljubnik.

Krutost razmatranog propisa ublažuje više put praksa širokogrudnim tumačenjem canona 1131. Ovaj, naime, canon daje svakome bračnome drugu, bio on sâm kriv ili ne, pravo privremene razstave proti drugome drugu, ako potonji — među ostalim — provodi zločinački i sramotni život, ako svog bračnog druga dovodi u veliku ili duševnu ili tjelesnu pogibao te ako zadavanjem težkih jada učini zajedničko življenje previše težkim (»si vitam criminosam et ignominiosam ducat; si grave seu animae seu corporis periculum alteri facessat; si saevitiis vitam communem nimis difficilem reddat«). Tu onda preljub nije neposredni razlog razstavi, nego tek posredni, skriveni, jer zbog njega i po njemu život višekratnog preljubnika dobiva značaj sramotnog, jer je preljub ono što čini zajedničko življenje previše težkim odn. njime biva nevini ili bar manje krivi bračni drug doveden u veliku bilo duševnu bilo tjelesnu pogibelj. Dakle tek ove posljedice i učinci preljuba jesu neposredni razlog razstave.

Valja razlikovati bračnu vezu (vinculum) od bračne ili životne zajednice (vitae coniugalis communio), koja kao dužnost obvezuje brač-

ne drugove. Prva je, ukoliko je brak valjan i izvršen (validum ratum et consummatum), nerazrješiva (indissolubilis) za života bračnoga para, dok je druga razrješiva (separabilis). Nerazrješivost bračne veze jest dogma, dok razlozi za razstavu to niesu. Oni su jedan od sadržajnih dielova crkvenoga zakona, koji je — iako ne u svim baš dielovima — promjenljiv i podložan usavršavanju. Izkustvo dovelo je mnoge praktične pravnike na misao, da bi can. 1129 bolje odgovarao svrsi braka i probitcima manje krivoga ženitbenog druga kad bi ovdje razmatrani propis istoga canona bio donekle preinačen. Pojmljivi su razlozi, zbog kojih crkva nastoji otežčati razstavu i što dulje održati bračnu zajednicu, no isto tako su pojmljivi i razlozi, koji zahtievaju da se ova razstava —bar u nekim slučajevima — olakša. Ti razlozi postoje svakako onda, kad je bračna zajednica prekoračila granice, iza kojih ona prieti postati nećudorednom i nečastnom. Jer, kako reče Lav XIII. u svojim Litterae ad Aloisium de Canossa, brak »res est quae ad moralem legem morumque honestatem proxime spectat«.

Nešto o založnom pravu najmodavca

Napisao dr. Ante Perušić, odvjetnik, Zagreb

Pravo zaloga na invecta et illata modificirano je članom 3. Uredbe od 4. VI. 1937. o izmjenama i dopunama ovršnog postupnika i ono se sada znatno razlikuje od prava zaloga po propisima ogz.-a. Radi toga biti će od koristi pobliže izpitati neka pitanja s obzirom na nove propise a u vezi sa ranijim propisima, i to tim više što naši sudovi nailaze na potežkoće u primjeni tih novih propisa.

Pokretnine trećih osoba kao zalog. Prema spomenutom članu Uredbe: »Najmodavac nepokretne stvari ima založno pravo na unesenom pokućstvu i drugim pokretnim stvarima, koje su vlastničtvo najmoprimca ili članova njegove porodice, koji s njime živu u kućnoj zajednici, u koliko te stvari niesu izuzete od pljenitbe«. Taj propis sadržan je već u III. austr. noveli § 139. — Po tom propisu založno pravo najmodavca je djelomično uže a djelomično širje od založnog prava po nenoveliranom § 1101. ogz-a. Založno pravo je uže zato, što se ne proteže na stvari podstanara i na stvari, koje su treće, strane osobe povjerile najmoprimcu. Založno pravo je širje zato, što obuhvaća također i sve unesene stvari, koje su vlastničtvo članova obitelji, koji žive u kućnoj zajednici sa najmoprimcem, dok se ranije protezalo na te stvari samo ako su se mogle smatrati stvarima povjerenim od trećih osoba, bez obzira jesu li članovi obitelji, o čemu je već bilo govora. Tako na primjer po ranijim propisima ovo se pravo protezalo na dragocjenosti najmoprimčeve supruge samo u slučaju, ako ih je ona povjerila svojem suprugu, najmoprimcu, a pri tome je bilo neodlučno, je li ona njegova supruga ili posve strana, treća osoba. Po Uredbi proteže se to pravo na sve dragocjenosti supruge bez obzira, da li ih je ona povjerila najmoprimcu ili ne, a jedino je odlučno, da ona živi u kućnoj zajednici sa najmoprimcem. Po Klangu (Kommentar III. sv. str. 48) pod članovima obitelji nemaju se razumievati samo članovi najuže obitelji, supruga i djeca, već svi članovi obitelji, koji su trajno uzeti u kućanstvo. U tom komentaru izrično stoji: »Das Pfandrecht ergreift nicht nur die dem Bestandnehmer eingenthümlichen Stücke. sondern auch jene der mit ihm in gemeinschaftlichem Haushalte lebenden Familienmitglieder. Zu den Familienmitglieder gehören... nicht bloss die Mitglieder der engsten Familie, Ehegatte und Kinder, sondern alle in den Haushalt dauernd aufgenommene Angehörigen. Weggefallen ist die... Haftung der dem Bestandnehmer von Dritten anvertrauten und dem Aftenbestandnehmer gehörigen Sachen...«

Iako je u tom pitanju dovoljno jasna već sama Uredba, a podpuno razjašnjeno tim komentarom, ipak se naša judikatura ne može otresti prijašnjeg shvaćanja. Ono je došlo do izražaja na pr. u osudi kotarskog suda I. u Zagrebu od 3. VI. 1943. P 2099/42 i u osudi sudbenog stola u Zagrebu od 6. XI. 1943. Pl. 1514/43. U tom slučaju najmodavci su podnieli proti najmoprimcu tužbu zbog neplaćene najamnine i istodobno zatražili založni popis i to u vrieme dok je najmoprimac stanovao u najamnom objektu. Prije nego li je sud proveo založni popis, izselio se najmoprimac te je istog ili sliedećeg dana, kada se on uselio u drugi stan, proveden založni popis u tom drugom stanu, u drugoj kući, i to na pokretnine najmoprimčeve supruge, koja je tada živjela u zajednici sa svojim suprugom, najmoprimcem. Nakon što je najmoprimac pravomoćno bio suđen na platež najamnine, zatražili su najmodavci ovrhu na pokretnine pozivom na popis te su ovršno zaplienjene iste pokretnine najmoprimčeve supruge, i to u stanu, koji je samo njezin, jer je tada živjela odvojeno od svojeg supruga. Sada je ona ustala izlučnom tužbom proti najmodavcu i u toj parnici izašle su navedene osude. Sudovi su u tim osudama stali na sianovtšte, da najmodavci nemaju založnoga prava na pokretnine najmoprimčeve supruge, koja je u vrieme tužbe i popisa stanovala u zajednici sa najmoprimcem. Tako je naveo kotarski sud u svojim razlozima »da je neprieporno među strankama ustanovljeno, da su tuženi (najmodavci) zatražili založni popis još 27. VII. 1938., dakle u vrieme kada su stvari još bile u kući sadanjih tuženih, a tužiteljica se sa svojim suprugom iz te kuće izseilla zadnjeg srpnja ili 1. kolovoza 1938., dok je sam založni popis obavljen 1. VIII. 1938. založni popis valjano proveden«.

Sudbeni stol naveo je u razlozima: »Tužiteljica (supruga najmoprimca) je dokazala, da su utužene pokretnine njezino vlastničtvo... ne može se smatrati, da je ona povjerila mužu upravljanje upitnim pokretninama... on se ne može smatrati čuvarom njezinih stvari (§ 1238. ogz.)« U ovom slučaju sudovi su utvrdili, da su te popisane pokretnine vlastničtvo supruge najmoprimca, da je ona u vrieme tužbe i popisa živjela u zajednici s najmoprimcem te da je popis valjano proveden. Ali sve su to i uvjeti, koji su po Uredbi potrebni za ostvarenje zakonskog založnog prava najmodavca na pokretnine supruge najmoprimca. Uza sve to sudovi su došli do protivnog zaključka, a taj stoji u opreci sa navedenim propisima.

Založni popis izvan najamnog objekta. Po našim dosadanjim propisima imao se založni popis zatražiti zajedno sa tužbom, dok su stvari bile u najamnom objektu i u njemu se imao provesti popis. Po Uredbi je ovo izmienjeno. Ona doduše u drugoj točci čl. 3. postavlja načelo, da »založno pravo prestaje, ako stvari budu uklonjene prije izvršenog pljenitbenog popisa:, ali nastavno postavlja izuzetke od tog načela: »Ali to pravo ostaje na snazi, ako su stvari uklonjene uslied sudske naredbe po traženju koje treće osobe, a najmodavac u roku od tri dana poslije izvršenja ove naredbe prijavi svoje pravo sudu. Založno pravo ostaje na snazi i onda, ako su stvari uklonjene protivno volji najmodavca, a on u roku od tri dana poslije uklanjanja stvari traži kod suda pljenitbeni popis«. Prema ogz-u založno pravo prestalo je redovno iznašanjem stvari, a samo iznimice je ostalo na snazi, ako je bio proveden založni popis, dok su se stvari nalazileu najamnom objektu. § 139. III. austr. novele sadrži gornje načelo Uredbe i prvu iznimku, ali nema druge iznimke. Uredbom je prošireno ovo založno pravo ne samo naprama ogz-u već i naprama III-ćoj noveli. Prvi izuzetak uredbe je, ako su stvari uklonjene uslied sudske naredbe. Za udržavanje tog prava na snazi potrebna je prijava sudu. Drugi izuzetak je uklanjanje stvari protivno volji najmodavca. Za održanje tog prava propisano je traženje založnog popisa, a taj se imade tražiti i provesti nakon uklanjanja stvari, dakle u objektu drugog najmodavca.

Druga točka tog članka glasi: »Kad se najmoprimac izseli ili se stvari razvlače, a najamnina nije ni plaćena niti osigurana, onda najmodavac može stvari na svoju opasnost zadržati, ali ipak mora za tri dana zatražiti pljenitbeni popis ili stvari iznieti. Pljenitbeni popis može se tražiti i bez predpostavaka navedenih u prvoj rečenici, kad se podnese tužba zbog neplaćene najamnine«. Prva rečenica je sadržana već u § 139. III. austr. novele, dok

druge rečenice nema. U prvoj rečenici kodificirano je pravo samozaštite najmodavca. Samozaštitu poznaje već § 344. ogz-a i po tom §-u je najmodavac također ovlašten samovlastno zadržati stvari. ako bi sudska pomoć stigla prekasno, ali je taj § bio u praksi i povod razmimoilaženjima. Uredba — jednako kao i novela — odklonila je svaku dvojbu i nadopunila taj propis onamo, što ga uvjetuje traženjem popisa za tri dana. Druga rečenica može biti povod dvojbi, i to napose u tome, što nije jasno, što se imade razumjevati pod »predpostavkama«, bez kojih se može tražiti popis, ako se podnese tužba. Obzirom da te predpostavke imadu biti nešto, što je sadržano u prvoj rečenici, to može biti samo slučaj, da se najmoprimac nije izselio (odn. da se stvari ne razvlače) ili slučaj, da stvari nisu zadržane. Uzme li se bilo koja od tih dviju alternativa, ne dobiva se podpuna jasnoća. Ne upuštajući se pobliže u razpravljanje tih alternativa, naglašuje se samo, da po drugoj alternativi, postojat će također slučaj, kada će se imati zatražiti i provesti popis nakon što su stvari uklonjene. Dakle imati će se provesti popis u objektu drugog najmodavca.

Puštajući na čas iz vida provađanje popisa u objektu drugog najmodavca, osvrnut ću se još na dva pitanja, koja nisu bez zanimanja. Ponajprije je značajno, što se u prvoj rečenici druge točke postavlja kao uvjet traženje popisa (kao i u posljednjoj rečenici prve točke), dok je u drugoj rečenici iztaknuto, da se uz popis imade podnieti tužba. Po ogz. (zapravo dvor. dekretu od 3. XI. 1819. br. 1621) nije se mogao tražiti popis bez tužbe. U III. noveli sadržana je samo prva rečenica, u kojoj je predviđeno samo traženje popisa a da nije spomenuta tužba, ali se po stanovištu Kalnga (Kommentar III. sv. str. 51.) može tražiti popis samo onda, ako se podnese tužba. Ta je opravdano po noveli, jer u njoj nema ustanove, da se u nekom drugom slučaju imade osim popisa podnieti još i tužba, kako je to u drugoj rečenici druge točke Uredbe. Pošto je u toj rečenici naglašeno u suprotnosti sa prvom rečenicom, da se osim popisa imade podnieti još i tužba, to se dobiva dojam kao da ta Uredba predviđa dvije mogućnosti, i to jednu mogućnost tražiti samo popis bez tužbe i drugu mogućnost tražiti popis i podnieti tužbu. Bilo bi zanimljivo za teoretičara razpravitī ovo pobliže, dok za praktičara nema veće važnosti, jer u praksi ne zadaje potežkoće predati tužbu i priedlog za popis.

Nameće se još jedno pitanje, i to u slučaju, ako je najmodavac podnio tužbu za najamninu i zatražio popis prije nego su odstranjene stvari iz najamnog objekta, a da nisu popisane. Pošto Uredba traži, da najmodavac zatraži popis u tri dana od uklonjenja to se ne može tražiti, da ovo učini još jednom, kada se ovo već učinilo. Sliedom toga se imade smatrati, da je on već udovoljio uvjetu, koji postavlja Uredba. To stanovište usvojio je i kotarski sud I. u navedenoj osudi.

Vraćajući se na glavno pitanje popisa izvan najamnog objekta i resumirajući sve razloženo naglasuje se načelo Uredbe, da založno pravo traje redovno do uklonjenja stvari iz najamnog objekta, a iz toga sliedi drugo načelo, da se založni popis redovno imade obaviti u najamnom objektu. Od potonjega načela postoji izuzetak, ako se popis traži (ili provadja) nakon uklonjenja stvari odnosno izseljenja, a to će se pobliže izpitati. Po tom izuzetku Uredba se bitno razlikuje ne samo od naših dosadanjih propisa, već i od III. austr. novele.

Kako je već spomenuto, u Uredbi je predviđeno, da založno pravo ostaje na snazi, ako su stvari uklonjene protivno volji najmodavca, a on u tri dana zatraži popis. Iz toga sliedi, da najmodavac ne može provesti popis u najamnom objektu, jer su stvari već uklonjene iz njega, već ga može provesti samo u drugom objektu kasnijeg, drugog najmodavca. Analogno će biti i u slučaju, ako se najmoprimac izseli odnosno stvari razvlače, a da ih najmodavac nije zadržao (u koliko vriedi druga alternativa o tumačenju druge rečenice druge točke, kako je gore spomenuto), jer će i u tom slučaju stvari biti odstranjene iz najamnog objekta i nalaziti se u drugom objektu. Sada nastaje pitanje, hoće li imati isti učinak popis, koji je proveden u zgradi drugog najmodavca, kao da je proveden u najamnom objektu? Uredba određuje, da založni popis ostaje

na snazi, ako se u roku od tri dana zatraži popis. Iz toga sliedi, da popis, koji je proveden u drugom najamnom objektu, imade istu pravnu snagu kao da su stvari popisane u istom najamnom objektu, dakle imati će istu pravnu snagu kao i popis, koji je izvršen u istom najamnom objektu. Ako je tome tako, tada taj popis daje najmodavcu i posve ista prava. Može se dogoditi, da će taj isti najmoprimac ostati dužan najamninu i drugom, kasnijem najmodavcu. Pošto popis proveden u drugom objektu daje prvom najmodavcu ista prava kao da su stvari popisane u istom objektu, to prvom najmodavcu mora pripadati baš tako jednako prvenstvo kao da su stvari popisane u istom najamnom objektu. Ako najmodavac imade tražiti popis nakon uklonjenja stvari tj. kada stvari nisu više u najamnom objektu, tada imade razloga to traženje samo onda, ako mu popis omogući da ostvari prvenstvo pred drugim ovrhomoliteljima a i pred drugim najmodavcem, u čijem će se objektu nalaziti stvari u vrieme popisa. Nebi imao smisla propis, da najmodavac imade nakon uklonjenja tražiti popis, ako mu popis nebi davao pravo na prvenstveno namirenje pred drugim, kasnijim najmodavcem. Čemu bi najmodavac imao tražiti i provesti popis, da sačuva svoje pravo, ako bi kasniji najmodavac imao prvenstvo pred njim? Stoga je opravdano i u tom slučaju priznati najmodavcu prvenstvo ne samo naprama običnim ovrhovoditeljima, nego i naprama drugom, kasnijem najmodavcu, u čijem su objektu stvari popisane. To dakako pod uvjetom, da je on zatražio popis i da ga provede prije drugog najmodavca.

Ovo stanovište podkrepljuje i judikatura u slučaju, kada prvi najmodavac provede popis, a nakon toga se najmoprimac odseli drugom najmodavcu. Prije je postojala praksa, da kasniji, drugi najmodavac stiče prvenstvo pred prvim, prijašnjim najmodavcem, ako je kasniji najmodavac u vrieme useljenja najmoprimca bio uvjerenja, da mu jamče najmoprimčeve pokretnine t. j. ako nije znao, da su pokretnine već popisane i da nije plaćena najamnina (Rušnov: Tumač ogz. u I. sv. str. 479, Krainz-Ehrenzweig: System V. izd. I. sv. § 275.). Stol sedmorice rješitbom od 1. V. 1926. Rev. 378/1-36 (Rucner-Strohal: Rješitbe II. sv. br. 589) izmienio je to stanovište onamo, da prijašnji najmodavac imade prvenstvo samo onda, ako je izhodio popis. Kada je Stol sedmorice zauzeo ovakvo stanovište, tada nema potekoća, da se primieni i u slučaju, ako založni popis nije još proveden, ali ga prvi najmodavac zatraži u simslu Uredbe.

U navedenim osudama zauzeto je također stanovište, da se založni popis može provesti u objektu drugog najmodavca, ali se u tim osudama nije razpravljalo o prvenstvu, jer nije došlo u pitanje.

Prema svemu tome imade se smatrati, da za slučaj uklonjenja stvari (izseljenja, razvlačenja) iz najamnog objekta, imade prvi najmodavac pravo provesti popis u objektu drugog, kasnijeg, najmodavca i kroz taj popis ostvariti prvenstveno namirenje pred drugim najmodavcem i ostalim vjerovnicima.

Udio pravnika u hrvatskoj kulturnoj djelatnosti Zadra

Napisao Vjekoslav Maštrović, kotarski sudac u Zagrebu

Zadar, taj liepi grad na hrvatskoj obali Jadrana, trpio je kroz stoljeća težku sudbinu samo zato, što je želio pripadati i politički svojoj pozadini Hrvatskoj, što nije htio da bude tuđinski, nego hrvatski! Unatoč tome ovaj je grad, kao glavni grad dalmatinske Hrvatske, dao veliki broj kulturnih radnika kroz viekove, koje ponosno ubrajamo među znamenite i zaslužne Hrvate, pa je u tome nadmašio mnoge druge hrvatske gradove, koji nisu bili izloženi tolikim borbama i otimanjima za njih, kao naš Zadar.

Nije mjesto niti potreba, da nabrajamo i navodimo nosioce iz svih vrsta kulturnih djelatnosti kroz stoljeća, koji su zadarski Hrvati, nego nas

zanimaju pravnici, iz čijeg rada zaključujemo, da su u duhu vremena, u kojem su živjeli, i oni sudjelovali u kulturnom i rodoljubnom nastojanju Zadra i ciele Dalmacije.

Evo nekolicine pravnika, koji su rođeni u Zadru, ili su u Zadru živjeli i djelovali:

Upadljivo je ime iz hrvatske književnosti Zoranić Petra (1508.-1550?) rođenog u Zadru, koji je po zanimanju sudac u starohrvatskom gradu Ninu, svega 19 km od Zadra, gdje je napisao 1536. god. prvi hrvatski roman »Planine«, koji ima izrazito rodoljubnu tendenciju. U njemu poziva već tada sudac-pisac, neka Hrvati pišu svojim hrvatskim jezikom, a da se okane latinskog jezika. Uz to je napisao »Ljubavni lov« i »Vilenicu«.

U polovini XVIII. stoljeća ističe se svojim rodoljubljem i obrazovanošću Belglava Antun († 1790.), rođen u Zadru, koji je obnašao visoke crkvene položaje, sa kojih je pomagao domaće književnike, te ga nazivahu »hrvatski mecena«. Popravio je narodne crkvene brevijare. Kao pravnik zapažen je već kao kanonik u Ninu, pa kasnije kao kancelir splitskog, zatim zadarskog nadbsikupa. U Zadru je bio odvjetnik zadarske nadbiskupske kurije. Kao vrlo spreman svećenik i pravnik bude imenovan prvo za biskupa u Korčuli pa potom u Trogiru.

Još zaslužniji od Belglava je svećenik Budrović Nikola Dominik (1765.—1847.), koji je za vrieme francuzke valdavine u Dalmaciji imenovan profesorom prava na zadarskom sjemeništu. Podjedno je bio urednik prvih hrvatskih novina »Kraljevski Dalmatin«, što ih je francuzka vlada izdavala na hrvatskom i talijanskom jeziku od 1806.—1810. (Gajeve »Novine Horvatske« izišle tek 1835. g.!), te je tako Budrović prvi hrvatski novinar. No bavi se i sabiranjem hrvatskih narodnih jesama.

Zanimljiva je pojava pravnika Simonić Ante Josipova (rodj. 1834.), koji se pravnim naukama bavio, ali nije položio drž. izpita, pa je služio u sudbenim pisarnama, te je u Zadru postao i ravnatelj kod prizivnog suda. Da doprinese i svoj obol borbi hrvatskog naroda za uvođenje i širenje hrvatskog jezika u uredima, izdao je mali talijansko-hrvatski rječnik za pravnike, kojim upućuje pravnike u hrvatski jezik i u hrvatsko pravno nazivlje. Najznačajnije je njegovo djelo pokretanje, izdavanje i uređivanje pravno-upravnog lista pod naslovom »Pravo« (1873.—1883.), koje je počelo izlaziti prije zagrebačkog »Mjesečnika«. Da je mogao tada izaći i održati se jedan pravnički list na hrvatskom jeziku u Zadru, ne samo da je zasluga marljivog Simonića, nego je i dokaz visoke hrvatske narodne sviesti hrvatski pravnika u Zadru i u ostaloj dalmatinskoj Hrvatskoj, koji su prvi uklonili tuđinski (talijanski) jezik iz suda i uveli hrvatski jezik, i u tu svrhu, kao i u svrhu podmirenja potrebe, podržavali pravnički list, kojeg do tada, a niti poslije autonomaši nisu na talijanskom jeziku imali u Zadru. (Tako u Zadru izlazi i prvi hrvatski književno-politički list »Zora Dalmatinska« 1894., što autonomaši nisu imali).

Simonić se bavio i književnošću, te je surađivao u raznim listovima, bio tajnik »Matice Dalmatinske«, uređivao njezin ljetopis ili kalendar i sabirao za »Zbornik narodnih običaja u Južnih Slovena« (Akademija, Zagreb).

Sa osnutkom književnog družtva »Matice Dalmatinske« u Zadru, uzko je povezano ime pravnika dr. Božidara Petranovića, (1809.—1879.), koji je Maticu Dalmatinsku osnovao. Prve je predradnje izvršio još 1848., kad je počeo sabirati doprinose za družtvo. No radi absolutizma u monarhiji nije mogao ostvariti svoju namjeru, nego tek poslije pada absolutizma. Šalje odmah pravila na odobrenje u Beč, i sliedeće godine stignu odobrena pravila, te tako bude 27. srpnja 1861. Matica Dalmatinska svečano otvorena u Zadru, a prvi je njen predsjednik bio izabran »jednoglasno bez glasovanja« Petranović, koji je na toj časti ostao do smrti. To je bio naobražen i marljiv kulturni radnik. Bavio se književnošću, te je u Zadru osnovao i uređivao list: »Ljubitelj prosvještenja« (1836.—1841.) a 1851. osniva i uređuje drugi list »Pravodonošu«. Surađuje u raznim domaćim i stranim književnim i naučnim listovima. Počeo je službu u sudačkoj struci, koju prekida, ali joj se vraća, te radi odlične stručne spreme brzo postaje prvim savjetnikom prizivnog

suda i potom dvorskim savjetnikom. Mnogo je nastojao, da naš jezik prilagodi potrebama života, napose u pravu, pa je stoga izradio pravno nazivlje. Bio je član Akademije u Zagrebu povjestno-pravne grupe, te je tiskao svoje razprave u njenom »Radu«. Strana naučna družtva (Družtvo za poviest i starine u Mecklenburgu) biraju ga svojim članom, a znanstveno družtvo »El Chark« (Iztok) u Carigradu bira ga za začastnog predsjednika. Dospio je i da se bavi politikom, te je svoj stav odredio u svome govoru biračima 6. srpnja 1848. u Kninu, kad je između ostaloga rekao: »Mi smo Hrvati, pa nam valja narodnost našu i jezik čuvati kao zienicu oka i nju do posljednje kapi kervi braniti«.

Među preporoditeljima dalmatinske Hrvatske najborbeniji je težački sin dr. Josip Paštrović, (rodj. 1827.), koji je kao odvjetnik živio u Zadru. Sa dr. Klaićem, Nodilom i dr. osniva u Zadru uzorne novine »Narodni List«, u kojem surađuje i čak zamjenjuje urednika, pa tada bude sa dr. Matićem suđen. Surađuje u svim hrvatskim družtvima kao član uprave, napose u Hrvatskoj čitaonici i Matici Dalmatinskoj. Djeluje politički, te je dugo godina jedan od najoštrijih i najradikalnijih članova dalmatinskog sabora. Bio je zastupnik vanjskih općina kotara Zadar-Pag-Rab.

Paštrović je prosvjetno i politički djelovao, dok Vrančović Ivan (1831.—1900.), kao bivši sudac, kasnije bilježnik, u saboru odn. zemaljskom odboru, stavlja svoje stručno znanje na razpolaganje narodnoj stranci. Izradio je nacrt zakona o ustanovljenju mirov. zaklade za obć. činovnike, a posebnu je pažnju posvetio zadrugarstvu, te je njegova zasluga osnivanje seoskih blagajna po Raffeisenovom sustavu. Koristno je surađivao u Poljodjelskom vieću, te se sa zanimanjem bavio ribarskim pitanjem kod nas, pa je sudjelovao i na konferencijama o ribarstvu kao izaslanik Dalmacije. Bio je stalni suradnik »Narodnog Lista«.

Daljnji su suradnici »Narodnog Lista« bil pravnici: dr. Matić Lovro (1839.—1904.), Giunio Ivo (1844.—1908.), i Tončić Josip (rodj. 1847.). Prvi je bio neko vrieme (1867.) i urednikom lista, pa je radi nekih članaka sudjen sa Paštrovićem i Tončićem. Prvo se posvetio odvjetničkoj struci, kasnije javno-bilježničkoj, no od 1878. živi u Bosni kao političko-upravni službenik, a kao nadsavjetnik vrhovnog suda u Sarajevu bude umirovljen.

Iza Matica »Narodni List« uređuje 1870. Giunio Ivo, pravnik. Tončić Josip pravnik, surađuje u »Narodnom Listu«. Kasnije uređuje list »Zemljak«. Iztakao se u političko upravnoj službi, te je svršio karijeru kao podpredsjednik namjestničtva u Zadru.

Pravi je sin svoga otca bio zadarski odvjetnik dr. Klaić Pero (1962.—1910.), rodio se u Zadru, sin dr. Mihe Klaića, vođe narodnog pokreta u dalmatinskoj Hrvatskoj. Vrlo je bio djelatan u družtvenom životu Zadra, kao predsjednik »Hrvatske čitaonice«, »Hrvatskog sokola« i »Matice Dalmatinske«. Osnutkom Hrvatske sokolske župe »Ban Paližna« postao je njen prvi starosta. Bio je narodni zastupnik u dalmatinskom saboru i u carevinskom vieću.

Među rođenim u Zadru nalazi se i pravnik, koji je hrvatski skladatelj, a to je Bersa Vladimir, koji je započeo skladati popievke za jedan glas uz pratnju glasovira, koje je objelodanio. U to se javlja sa operom »Cvieta« u 1 činu, koja se s upjehom davala u Zagrebu, potom u Splitu. Sliedi druga opera »Andrija Čubranović« u 2 čina, davana u istim mjestima. Potom sklada operu »Mozartova smrt«. Kao pravnik posvetio se političko-upravno struci.

Iz Zadra je slao Mjesečniku svoje izvrstne pravne sastavke tamošnji odvjetnik dr. Vladimir Pappafava. Poznati hrvatski političar u Dalmaciji dr. Lovro Monti (1835.—1898.) bio je odvjetnik u Zadru. Jedan od najboljih hrvatskih publicista Dinko Politeo (1854.—1903.), koji je ne samo absolvirao filozofiju, nego je bio i pravnik, proboravio je 10 godina (1875. do 1885.) u Zadru, gdje je djelovao kao profesor na tamošnjoj gimnaziji, a još više kao urednik zadarskog »Narodnog Lista«. I pok. dr. Ante Verona (1867.—1930.), sigurno jedan od najiztaknutijih hrvatskih, praktičnih pravnika i pravnih pisaca, služio je više godina na prizivnome sudu u Zadru. Davni suradnik Mjesečnika, pravni pisac i dugogodišnji podpredsjednik Hrvatskog

pravničkog družtva dr. Hugo Werk djelovao je dugi niz godina u Zadru, najprije kao sudac a kasnije kao odvjetnik.

...I kad bi bi tako redom izpitivali život drugih mnogih zadarskih pravnika, starijih i mlađih, sa poštovanjem i zahvalnošću bi utvrdili, da su častno i pošteno živjeli, te da je svaki prema svojim sposobnostima kulturno, prosvjetno, politički i stručno-pravno djelovao sve u cilju, da što bolje i korisnije posluži svome narodu i gradu. Zato su u narodnoj borbi za preporod dalmatinske Hrvatske u minulom stoljeću zadarski pravnici u prvim redovima. Nije slučajnost, da se u dalmatinskim sudovima od svih ureda prvo hrvatski kao uredovni jezik upotrebljava.

Naveli smo prije ukratko podatke samo o nekolicini starijih pravnika, za koje su nam se podatci našli pri ruci. Već iz njihove djelatnosti vidi se, da su radili i svoje sile uložili tamo, gdje je narodna potreba zahtievala, a ta je bila sad u književnosti, sad u novinarstvu, sad u družtvenom radu, sad u crkvenom, političkom, ekonomskom, pravosudnom, zadrugarskom i t. d. Svugdje!

Toliko pravnici. A gdje je tek rad ostalih brojnih hrvatskih intelektualaca?... Nije ovdje mjesto niti prostor dozvoljava, da se samo letimično navede, što je Zadar u kulturnom i političkom pogledu pružio dalmatinskoj Hrvatskoj i uobće Hrvatskoj. Vriedno i potrebno bi to bilo iznieti, tim više što se neprijatelj desetljećima brinuo barbarskim sredstvima, da dokazi za to nestanu. Istina je- da za ono što je notorno ne treba dokaza, pa tako i za hrvatstvo Zadra. Ali je ipak potrebno da se rad i borba naših djedova poznaje već zato, da iz nje učimo. A imamo i protivnika, koji i obće poznate činjenice ne priznaju ili ih izkreću. Zato upoznajmo prošlost Zadra. Evo, mnogi sigurno neznaju, da se samo utjecaju hrvatstva Zadra ima zahvaliti, što je Petar Preradović počeo pjevati na hrvatskom jeziku; pa da je u Zadru otvorena prva Hrvatska čitaonica u dalmatinskoj Hrvatskoj, dakle prije nego u Splitu; da je jedno od najbrojnijih družtava Hrvatskog sokola u Hrvatskoj bilo zadarsko družtvo i t. d. Koliko su uglednih i danas slavnih hrvatskih kulturnih i političkih trudbenika dobili svoj temeljni rodoljubni i kulturni odgoj baš u Zadru. Nisu mogli ni izborni sustavi, ni tuđinska bilo kakva politika izbrisati hrvatstva Zadra, koje je naročito imalo svoj odraz u kulturnom radu i borbenom političkom pulsu ciele dalmatinske Hrvatske.

Stoga se nikad ne može prežaliti kobna sudbina grada Zadra, koja je 1920. god. prekinula djelatnost jedne vrlo snažne hrvatske kulturne sredine.

Ali to žaljenje nije bezplodno. Naprotiv, ono kod zadarskih Hrvata (kamen je srušen, ali oni su još živi!) izaziva čvrstu odluku, da se nastavi stopama djedova, među kojima nisu posljednje stope zadarskih pravnika, a neće ni u buduće biti.

Sustav Law

Napisao dr. Ivan Građanić, Zagreb

Kad se govori o inflaciji, onda se kao primjer obično spominju asignati iz prve francuzke revolucije i rublji na početku ruske revolucije god. 1917., zatim austrougarske krune neposredno nakon sloma monarhije a iz najnovijeg vremena i grčke drahme. No još prije njih, daleko ranija bila je inflacija, do koje je došlo u Francuzkoj za vrieme regentstva Filipa, vojvode Orleanskog (1715.—1723.) uslied primjene t. zv. sustava Law. Ona je vrlo zanimljiva ne samo zato, što je to bila prva inflacija u modernom smislu te rieči, nego i zbog svog uzročnika, spomenutog sustava, koji je za ono vrieme bio izvoran, dobro i spretno zamišljen a sadržavao je u sebi i mnogo elemenata novijih i najnovijih financialnih i gospodarskih teorija, tako da bi se i za ove moglo reći: nil novi sub sole!

Vladavina toliko slavljenog kralja Ljudevita XIV. nije bila u svemu sretna za Francuzku. Dugotrajni vanjski i nutarnji ratovi, pa razkošni život

kraljeva dvora, izcrpili su skoro sasvim gospodarske snage naroda, tako da je kralj svome još maloljetnome nasljedniku Ljudevitu XV. ostavio zemlju sasvim prezaduženu i nezadovoljnu. Regent maloljetnoga kralja, Filip Orleanski, našao se stoga u vrlo težkome položaju. Pokušao je sva moguća sredstva da poveća državne prihode i da se rieši državnih dugova ili da ih bar djelomice odplati. Među tim sredstvima niesu manjkali povišenje kamatnjaka na nove državne zajmove, zatim njegovo sniženje te konsolidacija i konverzija dugova, mnogobrojni edikti i napokon t. zv. chambres de justice. Ove komore ili sudovi imali su da izpitaju porieklo obogaćenja pojedinaca počevši još tamo od godine 1689., pa ukoliko bi našli da je takvo obogaćenje bilo nepošteno (zapravo »injuste«), da dotični imetak zapliene i prijašnjeg bogataša kazne. No mjesto da ta mjera donese očekivanu korist, ona je mnogo više poslužila raznim denunciantima da udovolje svojoj osvetoljubivosti prema često i poštenim, ali njima nepoćudnim osobama. I tako se događalo da su pretežno stradavali ljudi, koji su poštenim radom stekli imetak, dok je pomoću intervencija i mita ostalo sačuvano ogromno bogatstvo uistinu nepoštenih stečnika.

Nije čudo, što je nakon neuspjeha svih tih raznih pokušaja regent konačno popustio nagovaranjima Lawa i njemu postepeno prepustio vodstvo financialne politike Francuzke.

John Law rodio se godine 1671. u Edinbourgu u Škotskoj. (Protiv svih pravila englezkog i francuzkog pravopisa njegovo se ime izgovaralo kao Las). Vrlo naobražen i nadaren vodio je Law u Londonu prilično lakouman život, bogat dvobojima i ljubavnim pustolovinama. U zadnjem svome dvoboju ubije protivnika, nekoga Wilsona, zbog čega bude uhićen i osuđen na kazan smrti, koja kazna bude milošću pretvorena u doživotnu tamnicu. Ali njemu uspije pobjeći pa se sklonu najprije u Holandiju, a odatle u Italiju i Francuzku. Tu je živio ponajviše od novca dobivenog u igri, pri kojoj je imao nevjerojatnu sreću, tako da ga je to i ozloglasilo. Kako je bio darovit i pronicav, nije propustio pratiti gospodarske prilike spomenutih zemalja, a napose Holandije, koja je u ono vrieme imala prvenstvo na području bankarstva. Razmišljajući o težkom gospodarskom stanju Francuzke, on je regentu svoje zaključke izložio odprilike ovako:

Tu ne mogu pomoći ni proglašenje bankrota ni chambres de justice ni dekreti ni nikakva paliativna sredstva. Sve zlo dolazi od općeg mrtvila (letargije), koje je opet posljedica nepovjerenja, podržavanog i povećanog raznim suvišnim, nespretnim i mučnim mjerama na području financija. — Jednom rječju: to je kriza povjerenja. Potrebno je olakšati, promicati poslovanje. Francuzka sumnja u sebe, u vlastitu vjeresiju, jer je paralizirana njezina djelatnost, jer si sama nije sviestna kako su ogromni izvori njezina bogatstva. Potrebno je dakle povratiti joj povjerenje u sebe pa neka upozna svoje vlastito bogatstvo. Zato organizirajmo vjeresiju, a da to postignemo, moramo povećati obticaj novca da tako mobiliziramo sve izvore bogatstva Francuzke. Istina, bogatstvo ne sastoji se u samome novcu. Bogatstvo je u radu, u intenzivnosti proizvodnje, u što obilnijoj izmjeni dobara, što sve odaje životnu snagu naroda. Ali novac je pokretač djelatnosti, on je kao krv koja daje život i toplinu čovječjem tielu. Nema li dovoljno novaca, dolazi do krize, jer se ne može plaćati radnike, ne može kupovati robu, jer se proizvodnja koči. Potrebno je, dakle, da bude na razpolaganju toliko novca, koliko to zahtievaju potrebe naroda, proizvodnje i trgovine. Da se poveća količina novca, nije potrebno ni zlata ni srebra. Dovoljan je papir. Dakako da se tog papira (billets de banque) ne smije proizvesti do bezkonačnosti, jer bi to dovelo do njegova obezvrieđenja, do novčane katastrofe. Da papirnati novac zadrži svoju vriednost, potrebno je da njegova količina bude u izpravnom razmjeru s količinom zlata i srebra, što ga on predstavlja. Taj pak razmjer ovisi o vjeri, o pouzdanju, koje se goji prema banci, koja izdaje papirnati novac. Papirnati novac, što ga izdaje banka, ima samo onu vriednost, koju mu daje mogućnost izmjene u kovinu, a ne možda onu, koja je na njemu utisnuta. Rieči sâme niesu kadre povećati vriednost novca, ni njegovu količinu, ali one mogu divno poslužiti podizanju pouzdanja, vjere, vjeresije.

Premda je regent imao razumievanja za Lawovo razlaganje, nije se ipak usudio provesti ga odmah u život, nije napose odobrio po Lawu predloženo mu osnivanje emisione banke. Razlozi su ležali u protivljenju svih njegovih savjetodavaca, koji niesu bili zreli za onda nove i izvorne Lawove misli, a i u nepovjerenju, što ga je sam Law bio izazvao svojim lakoumnim načinom života. Jedino što je regent odobrio, bilo je da osnuje posebničku banku s kapitalom od šest milijuna. Novo osnovana banka nije u početku bila povoljno primljena, ali što dalje, to više je u nju raslo povjerenje, koje se osnivalo na tom, što je banka jamčila da će po njoj izdane banknote (billets de banque) na zahtjev zamieniti u zlatu. I tako je Lawu uskoro uspjelo izhoditi odobrenje za izdanje banknota u visini čak od 60 milijuna, a regent je g. 1917. dozvolio da se porezi mogu plaćati u tim banknotama. Iste godine ovlastio je Lawa da osnuje Družbu za Zapad (Compagnie d'Occident), koju je on pridružio svojoj banci. S tom družbom stekao je monopol na trgovinu s Louisianom. Kako se o toj zemlji bile proširile najpretjeranije priče kao o nekoj zemlji zlata i svakakvih čudesa i bogatstva, ubrzo je bilo uplaćeno 200.000 dionica prve emisije u ukupnom iznosu od 100 milijuna, poslije čega su doskora sliedile druge dvie emisije od po 50.000 dionica. Jagma za dionicama bila je ogromna, ljudi su iz svih krajeva Francuzke pa čak i iz susjednih zemalja grnuli u Pariz da ih kupuju, tako da je njihova ciena strjelovito rasla i dosegla čak četrdeseterostruki iznos nominalne vriednosti. Uslied tog porasta njihovi posjednici brzo se obogaćivali i one su postale predmetom najluđe spekulacije. Kako su s njima spekulirali i brojni pojedinci iz siromašnijih družtvenih krugova, kao na pr. sluge, sobarice, kuharice itd., bilo je mnogo skorojevića, koji su se, ovako obogaćeni, napadno razmetali svojim naglim bogatstvom u skupome, ali neukusnome razkošu i razsipnosti. Uporedo s razkošem rasli su korupcija, nemoral i — ciene robi. Nisu srtali u vrtlog spekulacije uglavnom činovnici, intelektualci i uobće pripadnici budućeg t. zv. trećeg staleža. Zbog toga život je za njih postajao sve teži i bieda, u koju su zapadali, sve veća.

Dok su ovako jedni imali previše, a drugi premalo, Law je dosegao vrhunac svoje moći. Spomenutim monopolima pridružio je monopol duhana i proizvodnje novca te zakup svih poreza Francuzke. Kao vrhovni intendant financija, ravnatelj emisione banke (Banque des Indes) on je bio ono, što bi se danas nazvalo priradnim diktatorom Francuzke i njezina kolonialnog carstva, u koje su spadali Indija, Louisiana, Akadija i Kanada.

No uz opisane loše posljedice povećanog izdavanja i obticaja banknota i dionica bilo je i dobrih, čak vrlo dobrih posljedica. One se sastojale u onome, što je Law previđao i za čim je zapravo išao: u mobiliziranju izvora bogatstva Francuzke. Novac je protekao zemljom i kao krv u čovječjem tielu oživio je njezin prirad. Tvornice su proradile a poljoprivreda je dobila zamaha, jer se seljaku uz porasle ciene izplatilo raditi, dok se ciene nekretnina popeše na trostruko. Neuposlenosti je nestalo i blagostanje Francuzke doseglo je razinu, na kakvoj se već davno nije nalazilo. Dok su kupci družbinih dionica spekulirali, Law je počeo ozbljino raditi na ostvarenju zamašnog programa. Ovaj je sadržavao proširenje starih cesta i gradnju novih, izsušenje močvara, probijanje kanala (kanal Loinga je doista i izveo), učiniti Somu i Seinu tako plovnima da bi Pariz i Amiens postali morskim lukama. Za vojsku je namjeravao izgraditi higienske vojarne. Napokon se bavio mišlju ukinuti i carinske granice te mjesto raznovrstnih poreza uvesti jedan jedini i tako oživotvoriti davni san o vječnome miru, u prvome redu nutarnjemu, a onda, ako bude moguće, i vanjskome.

Dodajmo, da su državni prihodi bili toliko porasli, te je regent odpustio dužnicima za porez 59 milijuna na zaostatcima.

Lawu su bile potrebne još dvie tri godine nesmetanog rada i on bi vjerojatno ostvario veći dio svojih liepih osnova. Ali onda je došlo nešto, česa se doduše Law također bojao kao mogućeg, ali što nije moralo bezuvjetno doći. Premda je, naime, banka redovito mienjala banknote u zlato ili srebro, već prema tome, kako je donosilac zahtievao, ipak su zavidnici i neprijatelji Lawa počeli šaputati, da za takvu zamjenu ne bi dostojale pričuve zlata odnosno srebra, kad bi se najedanput predložilo na zamjenu osobito veliku količinu banknota. Princ de Conti bio je prvi, koji je takvoga što počinio: on je godine 1920. dovezao pred banku troja velika kola krcata banknotama. Sliedili su ga i drugi. Ljude je obuzeo strah: panika je natjerala svu silu posjednika banknota pred banku. Bilo je jasno, da je nestalo onoga, na čemu je Law temeljio svoju banku — i na čemu su uostalom temeljile i sve kasnije emisione banke — nestalo je povjerenja. Law je to uvidio, spoznao je pogibelj koja mu prieti, ali si nije htio priznati, da je ona neodkloniva. U očaju nagovori regenta na izdanje edikta, kojim se zabranjuje bilo kome imati više od 500 livra u kovanom novcu. Ali posjednici banknota stadoše kupovati dragulje i srebrninu, a kad je i to bilo zabranjeno, dadoše se na kupovanje nekretnina i robe svake vrsti. Sad nastupiše nuždne posljedice zakona ponude i potražnje: količine banknota, bačene na tržište, oboriše cienu tome novcu a podigoše ciene svemu ostalomo, napose živež. namirnicama. No što se više za ove zahtievalo novaca, to više ih je valjalo tiskati. Inflacija se nije dala više zaustaviti. Law je upao u posljednju pogrješku, u bludnju da će inflaciju odkloniti deflacijom. Izhodio je dekret, kojim se ustanovljuje prisilni tečaj banknota i dionica i onda postepeno snizuje na polovicu prijašnje vriednosti. To je bio posljednji smrtni udarac zadan banci i obim družbama, a i samome Lawu. On bude skinut sa svih svojih položaja te osramoćen — ali i podpuno osiromašen — pobježe u inozemstvo, gdje je godine 1729. i umro.

U poviesti narodnog gospodarstva Law nije bio uviek pravedno ocienjen. Pravednosti suda o njemu smetali su — među ostalim i — njegov predživot i konačne posljedice njegova sustava. No to ne znači, da njegov sustav nije imao mnogo istinskoga i valjanoga u sebi. Law je prije svega točno uočio zadatak novca u narodnome gospodarstvu. On je isto tako spoznao važnost vjeresije. On je točno ustanovio, što je potrebno da papir-novac zadobije i zadrži vriednost onoga, što na njemu piše da predstavlja. Njemu nije ostalo sakriveno, da samo rad, samo proizvodnja i izmjena dobara sačinjavaju bogatstvo jednoga naroda. Njegova načela ostala su i do danas vodičima za svako gospodarstvo, koje se temelji na posebničkome vlastničtvu. Emisione banke, kako one sa kovnim pokrićem, tako one i bez njega — niesu ništa drugo nego ostvarenje Lawovih misli. Sve ono, što se danas iztiče o radu i proizvodnji kao nešto nova, sve je to već Law vrlo dobro znao i naučao. Konačni njegov neuspjeh nije dokazom da mu sustav nije vriedio. Njemu se dogodilo ono, što se događalo i događa mnogim ljudima, koji su počeli raditi na temelju izpravnih zasada. Prenaglio se, dao se zavesti početnim uspjesima, a njegovu neuspjehu dopriniela je i sredina s kojom i u kojoj je radio. Nade, koje je polagao Law u rad banke i obiju družbi, imale se stvarnoga temelja i one se doista počele ostvarivati, ali prepolagano za nestrpljivost javnosti, a napose spekulanata. Kako javnost brzo poklanja povjerenje, tako ga brzo i uzkraćuje. Povjerenje je psihološka pojava i zato je težko s njim upravljati. Mudar, ozbiljan i savjestan političar znati će sakupiti mnoge čimbenike, o kojima povjerenje ovisi, ali nijedan neće moći sa sigurnošću skupiti sve čimbenike. Oni ne samo da su vrlo brojni, nego su mnogi od njih k tome nevidljivi i nepredvidivi. Zato i financialna politika, koja se temelji na povjerenju, može ali ne mora uspjeti; ne mora uspjeti čak ni onda, kad se čini da je njezin upravljač sabrao sve činbenike, koji bi imali osigurati uspjeh. Da se Law i nije prenaglio, da je sporije, u duljim razmacima izdavao nove dionice ili njih manje, da je i inače poduzeo druge mjere da održi povjerenje, još uviek nije izključeno, da nebi bio izgubio. Jer uz malo zlobe dosta je još manje spretnosti, da se podkopa ma kako zasluženo i osnovano povjerenje.

»Prileţnica«

U svađi između dviju žena prva je dobacila drugoj, da je prileţnica. Povod i predmet svađe niesu bili u nikakovu savezu s posebničkim ili obiteljskim ţivotom uvređene ţene. Kad je ova podniela proti prvoj ţeni tuţbu kaznenome sudu zbog uvrede časti, sud je tuţenu oslobodio uz obrazloţenje, da tuţiteljica doista ţivi nevjenčano s jednim muţkarcem i da joj je prema tome tuţena s rječju »prileţnica« rekla samo istinu.

Ovakva oslobođujuća osuda pogrješna je iz više razloga. Prije svega kod uvrede ne odlučuje istinitost onoga, čime se vrieđa, pa zato kod uvrede nema dokazivanja istine. Nema ga čak ni kod klevete, kad se iznesena činjenica tiče obiteljskog ţivota ili posebničkog rada oklevetanog. (§ 312. t. 4. kz.). Osim toga »tko iznošenjem ili pronošenjem osobnih ili domaćih prilika druge osobe naruši spokojstvo ili mir ove« kaznit će se već zbog tog iznošenja kao takvog, bez razlike, bilo ili ne bilo ono istinito (§ 299. kz.). — Kod uvrede odlučuju smisao i značenje dotične rieči, namjera, s kojom se i ton, u kojemu se ona kaţe. O tome ovisi, hoće li rieč,, koja sama po sebi nije uvredljiva, postati uvredljivom. Na pr. u Hrvatskom Zagorju običaje se odvjetnika nazivati fiškalom. Seljak, bar do nedavna, skoro i nije poznavao rieči »odvjetnik«, pače mu je poznatija bila strana rieč »advokat«. Njemu je fiškal bio, dakle, sinonim za odvjetnika, i upotrebljujući prema ovome takvu rieč, niesu ni on ni odvjetnik nazrievali u njoj ništa uvredljiva, već nešto sasvim naravnoga i razumljivoga. Međutim kod zagrebačkih piljarica smatrala se rieč »fiškal« nečim najpogrdnijim što se dade zamisliti. Ako je jedna piljarica htjela drugu temeljito poniziti, dobacilą bi joj da je »fiškal«, što je uvređena očutjela kao smrtnu uvredu i riedko kada bi se suzdrţala a da svoju protivnicu nebi kazneno tuţila. Sud je u svakome takvome slučaju uvrediteljicu kaznio, i to sasvim izpravno, jer je inače neuvredljiva rieč dobila uvredljivo značenje po namjeri tuţene i po smislu, koji je u sredini stranaka bio za tu rieč uobičajen.

U gore spomenutom slučaju, tuţena je bez sumnje baš htjela tuţiteljicu uvrieditи s rječju »prileţnica«. U traţenju rieči, s kojima bi ju najdublje mogla ubosti, ona je vjerojatno baš rieč »prileţnica« našla najprikladnijom za tu svrhu. U njezinim očima bilo je prileţničtvo nešto nečastnoga, sramotnoga. Ali neovisno o takvome subjektivnome shvaćanju, koje u pojedinim slučajevima odlučuje o kaţnjivosti ili uvredljivome značenju rieči »prileţnica«, pita se, je li prileţničtvo objektivno doista nešto sramotnoga ili nečastnoga?

Odgovarajući na to pitanje moramo prije svega točno uočiti, što je to zapravo prileţničtvo? U Maţuranićevim »Prinosima za hrvatski pravno-povjestni rječnik« ne nalazimo ni ove ni slične rieči, ali zato pri tumačenju rieči »blud« moţemo čitati ovo: »fornicatio, kada neoţenjen človik pozna vdovice ali poslenice ali rabe inih ali bludnice... kano i concubinatus, prileţničtvo. koje i nije drugo nego frequentata fornicatio cum eadem persona«. Dakle prileţničtvo nije svaki prileg, nije napose jednokratni ili s raznim osobama, nego opetovani, trajni, i to s jednom te istom osobom. Svakako bi sa povjestnoga gledišta prileţničtvo spadalo u blud, dakle u nešto sramotnoga. Rigutini-Fanfani u svojem »Vocabolario italiano della lingua parlata« vele, da je konkubinat (concubinato = prileţničtvo) »lo stato di colui che vive con una concubina, o di colei che sta per concubina« (stanje onoga tko ţivi s kakvom prileţnicom ili stanje one koja jest prileţnica«). Kod rieči pak »concubina« izraţava se — po našem mišljenju prilično točno — ovako: »Colei che convive con un uomo, non esendo sua moglie«. (Ona koja ţivi zajedno s kojim muţkarcem a da mu nije ţena). Nije tako točan, nego razljiviji isti Rigutini u svome velikome zajedno s Oskarom Bulleom sastavljenome talijansko-njemačkom rječniku, gdje za »concubina« veli: »Konkubine, Geliebte. Frau die in wilder Ehe lebt«. Za njih je dakle konkubina (prileţnica) kako ljubovca tako i nevjenčana ţena. A ipak je razlika između jedne i druge! Ljubovca je nešto privremena, prolaznoga; to je ţena, s kojom muţkarac ulazi u intimne odnose, a da pri tome obično nema namjere taj odnos pretvoriti u trajni, a pogotovu ne pozakoniti ga. Nevjenčana ţena jest nešto trajnoga; ţena i muţkarac nemaju namjere — bar na početku — takav odnos razkinuti. Oni ga smatraju brakom, od kojega se razlikuje tek time što nije legaliziran. Inače se muţ odnosi prema ţeni u svemu kao da je zakonita, vjenčana, a tako postupa i s djecom, poteklom iz takvoga »divljega« braka. Muţkarac i ţena imaju često namjeru takav brak naknadno pozakoniti, pa višeput do toga i dolazi, ali ako i nemaju uviek takve namjere, nije to baš stoga što bi namjeravali protivno t. j. suţivljenje razkinuti, nego obično stoga, što su prema zakonitosti braka ravnodušni, što smatraju pozakonjenje suvišnim te niesu sviestni posljedica sadanjeg stanja.

Valja, dakle, razlikovati privremeno zajedničko ţivljenje muţkarca sa ţenom od onog trajnog. Dok se u stara vremena nije pravila razlika između jednoga i drugoga (jer je ovo drugo bilo teţe provedivo, i zato rjeđe) pa se i jedno i drugo zvalo prileţničtvo, a dionici prileţnik i prileţnica, dotle se u novije vrieme ta razlika sve više ističe, tako da se izrazi prileţničtvo, prileţnik-ica, zadrţali samo za privremeno suţivljenje, a za ono trajno upotrebljavaju se sve rjeđe. Prikorni, čak sramotni prizvuk, koji je bio skopčan s rječju prileţničtvo za privremene intimne odnose, nije se htjelo prenieti i na trajne odnose baš zbog nutarnje sadrţajne razlike, koja postoji između obaju odnosa. Ono što nije u biti jednako, ne može biti (ili nije pravno ni točno da bude) jednako i po riečima. Etičko, moralno shvaćanje druţtva prošlo je izvjestan razvoj. Ne u tome da bi ono prezrelo formalnosti i zakonske uvjete, ili da bi smatralo čin vječanja suvišnim, nego u tome, što je razumjelo i uvaţilo sve one uzroke, zbog kojih ne dolazi do vjenčanja zakonskoga braka. Ti uzroci, mogu biti različiti: gospodarski, pravni, mentaliteta itd. Prvotno je divlji brak bio najčešći kod radnika. Utjecalo je na to ponajviše siromaštvo, čemu se često pridruţiše nemar, neupućenost pa i nazori o vjeri. Kasnije se takvi divlji brakovi proširiše i na krugove izvan uţih radničkih. Tu niesu toliko odlučivali gospodarski momenti, koliko idejni, moralni (moglo bi se reći kadkad i nemoralni) i pravni. Pod potonjim mislimo pravne propise. koji onemogućuju razkid braka. Zakoniti brak bio je prerano ili prelakoumno sklopljen, bračni drugovi uskoro uvide da niesu jedan za drugoga, da bi nastavak zajedničkog ţivljenja bio nesreća za obojicu i oni se razstaju (oblastno ili bez oblasti) da nastave provoditi svrhu braka s prikladnijom osobom ili bar s takvom, koja se čini prikladnijom. Pa ako ni tu niesu izključena razočaranja, ali se vrlo često događa da je takav drugi (a kao divlji prvi) brak sretniji i daleko više u skladu s naravi ţenitbe, nego li onaj prvi zakoniti. Promjenom pravnih propisa ukloniti izvjestne pravne zapreke značilo bi prorieditи takve divlje brakove te unieti reda i zakonitosti u današnje stanje.

Značajno je da je drţavna vlast prema konkubinatu vrlo snošljiva, a u praksi postaje sve snošljivijom. Prije svega konkubinat se kao takav sudski ne kaţnjava (ako je on ujedno preljub, onda se samo potonji progoni). Ni upravno se konkubinat u pravilu ne progoni, osim ako se njime prouzrokuje javna sablazan. Tako u normativnoj rješitbi bivše hrv. slav. dalm. zemaljske vlade odjela za unut. poslove, od 23. VIII. 1899., broj 4782, stoji ovo: »Radi konkubinata valja da upravne, odn. redarstvene oblasti postupaju samo onda, ako doista postoji nećudorednosni, javnu sablazan prouzrokujući odnošaj između osoba, koje nisu brak sklopile. Takav odnošaj ne sastoji uviek već u tome, što neoţenjene osobe raznoga spola zajedno ţivu. Stoga valja u svakom pojedinom slučaju polag osobitih okolnosti prosuditi, da li ima razloga, da oblasti iz javnih obzira u svrhu razvrgnuća takova odnošaja postupaju, a osobito ako ima već nezakonite djece, koja bi mogla štetovati razstavljenjem roditelja«. Slično, pače skoro doslovce, izraţava se i mnogo starija naredba glavnog zapovjedničtva u Zagrebu kao bivše krajiške zemaljske upravne oblasti od 25. IV. 1878., broj 6.504. Poviestno je zanimljiv njezin uvod, gdje se povod izdanju naredbe opisuje ovako: »Senjski biskupski ordinariat prijavio je, da su slučajevi nezakonitih bračnih zajednica vrlo učestali i da se takvi nezakoniti odnošaji čestokrat na očigled mjestne oblasti sklapaju uz svečanosti poput svatba (pirova)«.

Odnos pojedinih drţavnih i samoupravnih oblasti prema nevjenčanim drugovima, dakle prema konkubinatu, opisali su u lanjskome (1944.) godištu

»Mjesečnika« dr. Josip Krpan (u razpravi o ratnim ozljedjenicima str. 153. i 525.) i dr. Franjo Žilić (razprava o družtvovnom osiguranju, broj 12.).

Nebi, dakle, više bilo točno svaku ženu, koja i samo zato, jer živi zajedno s mužkarcem, zvati priležnicom, a pogotovu bi bilo pogrješno i nepravedno dopustiti u svakom slučaju za tu rieč prizvuk, što ga ona ima, kad se govori o ženi, koja s mužkarcem živi zajedno izključivo za to, da time ona ili on udovolje samo putenoj strasti. Očita je razlika — i današnje ju družtvo sve otvorenije priznaje — između takvog predmeta hira ili strasti pa čak i prodaje, od žene, koja je pošla s mužkarcem nevjenčano zajedno živjeti s tom istom namjerom, s kojom se sklapa i vjenčanje (i jer joj je k tome vjenčanje uz najbolju volju nemoguće). Možebitna razočaranja ili nesretne posljedice takvoga koraka ne mienjaju na stvari ništa, jer one mogu nastupiti i kod zakonitoga braka. Zato je i sudac, o kojemu je govora na početku ovih redaka, pogriešio ne samo time, što je tuženu oslobodio, nego i time što je dopustio da se ženu, koja je dugi niz godina živjela nevjenčano, ali u skladu i miru s mužkarcem, naziva priležnicom. A možda ne bi bio prešao okvir sudačke dužnosti, da je tuženu istovremeno poučio o terminološkoj i pojmovnoj njezinoj pogrješci kao i o nepravdi i boli, koju je svojim uz to neskromnim stavom zadala tužiteljici. Takva pouka spada svakako i među izpravno shvaćene dužnosti upravnih činovnika, pred koje takvi slučajevi također često dolaze.

Kakvom da se onda rieči zamieni rieč »priležnica« za opisane slučajeve? Na to bi najtočnije mogli odgovoriti filolozi ili dobri poznavaoci pučkoga govora. Poznato je međutm da se u svagdanjem govoru prilično uvriežile rieči kao bračni drug, nevjenčani muž, nevjenčana žena. Prema oblastima bilo bi to možda i najtočnije izražavanje, jer kazuje da za zakoniti bračni odnos postoje svi momenti, tek da nedostaje formalni momenat vjenčanja. Prema svim ostalim trećim osobama ne bi bilo ni netočno ni premalo, da se jednostavno kaže: muž-žena. suprug-supruga, jer se trećih osoba ne tiče, kakav je zapravo formalni odnos između mužkarca i žene, koji zajedno žive, bar sve dotle dok taj odnos prema vani pokazuje oznake redovitog zakonitog bračnog života. Ako tome odnosu nedostaje jedino formalni čin vjenčanja, onda je to neka vrst matrimonii conscientiae. Zbog onoga pak, za što čovjek može mirno pred svojom savjesti odgovarati, nemaju drugi prava da ga osuđuju. Svim time ne misli se, dakako, reći da je formalni čin vjenčanja suvišan ili bezsmislen i da bi bilo koji zdravi pravni, a napose kršćanski poredak mogao biti bez njega. Ovdje se htjelo upozoriti samo na one slučajeve, gdje se nedostatak vjenčanja nema pripisati namjerama protivnim biti ženitbe, nego je on manje više posljedica zapreka, koje dotični niesu skrivili te ih uobće ne mogu ili tek vrlo težko svladati. Ovakve slučajeve valja sasvim drugčije promatrati i s njima drugčije postupati, nego li s onima, gdje se priležničtvo svodi izključivo na ono što mu rieč doslovce kazuje, ne udaljujući se ni najmanje od stanja i koriena, po kojemu je dobilo i svoje ime.

Kakva ne mora biti namira?

Obveze se ukidaju — među ostalim — izplatom. Pri tome dužnik — ili platac, ako je tko drugi mjesto njega platio — ima pravo zahtievati od vjerovnika — ili od onoga, kome je mjesto vjerovniku platio — namiru. Događa se često da dužnik (platac) zahtieva od vjerovnika (primaoca), neka u namiri navede među ostalim još i to, da je s tim plaćanjem podpuno namiren, a neki dužnici idu čak tako daleko, te traže izjavu, da vjerovnik nema od njega (dužnika) uobće s nikakvoga naslova ništa više potraživati. Konkretno činjenično stanje bit će više put takovo, te neće biti zapreke ni vjerovniku na štetu, da, — bude li samo htio — udovolji onakvome zahtjevu, pa da u namiru uvrsti jedan ili čak i oba tražena dodatka. Ali neće svaki put biti tako: bilo da će se vjerovnik — svejedno, da li pravom ili nepravom — smatrati s plaćenim odn. ponuđenim još uviek nenamirenim, bilo da neovisno o razlozima baš neće htjeti izpuniti dužnikov (platčev) zahtjev, on onakve namire neće izdati. Uztraju li obje stranke tvrdokorno kod svojih oprečnih stanovišta, može doći do spora, zapletaja pa i većih šteta bilo jednoj bilo obim strankama. Važno je zato pitanje: ima li dužnik (platac) pravo zahtievati od vjerovnika namiru baš s onakvim dodatcima odn. je li vjerovnik dužan baš onakvu namiru izdati?

§ 1426. ogz. propisuje točno sadržaj namire. On veli:

»U namiri se ima naznačiti ime i prezime dužnika i vjerovnika, također mjesto, vrieme i predmet namirenoga duga, i valja da ju podpiše vjerovnik ili punovlastnik njegov«.

Kako se iz ove rečenice vidi, nema u njoj ni spomena o onim dodatcima. Moglo bi se možebiti pomisliti, da je pravo na te dodatke sadržano posredno u riečima »predmet namirenoga duga« (»Gegenstand der getilgten Schuld«). Ali nije. Predmet duga može, naime, biti različit pa je sasvim prirodno da taj predmet mora biti i naznačen. Ne mora biti uviek novac niti baš domaći novac, može biti valuta ili kakva druga stvar ili činitba, jer zakon pod izplatom ne razumieva samo plaćanje u novcu, što se najbolje vidi po §-u 1312 ogz., gdje se izplata definira »kada se čini ono, što je tko činiti dužan« ili po §-ima 1425. 1431 i 1435, gdje se govori ne samo o glavnici i svoti, nego i o stvarima (»koja se nebi moglà položiti u sud«), pače i o poslu (»mu je učinio kakav posao«). Prema tome »predmet namirenoga duga« može značiti samo to, da je vjerovnik u namiri dužan navesti, je li primio novac (toliko i toliko) ili stvar (tu i tu) ili mu je pak učinjen posao (taj i taj), ali nipošto, da je time podpuno namiren ili čak da uobće ni iz bilo kojeg naslova nema više ništa potraživati.

Komentatori (kao na pr. Stubenrauch i Krainz) ne bave se uobće s tim pitanjem; vjerojatno zato, jer su, obzirom na jasni slog zakona, smatrali stvar nepriepornom i zato suvišnim o njoj razpravljati. Pa i sâm Klang samo se ukratko dotiče pitanja, kad na str. 1426 (IV-tog svezka svog Komentara veli: »Regelmässig wird die Quittung nur über eine erfüllte Verbindlichkeit ausgestellt. Schon dadurch unterscheidet sie sich von der Entlastung. Die Entlastung (décharge) bezieht sich auf ein ganzes Rechtverhältnis und besteht in der Erkläruno des Glaubigers, keine Ansprüche mehr daraus zu haben«. Zatim: »Anderseits kann der Schuldner nur die Erteilung einer Quittung im Sinne eines Beweismittel verlangen, nicht etwa den Abschluss eines nach dem Gesagten die Rechtslage des Gläubigers darüber hinaus verschlechternden Anerkentnisvertrages oder eines Verzichtes«. I onda u bilježci (Fussnote) na rieč »Verzicht« dodaje: »So richtig... für die Quittung bei Empfang einer Abfertigung durch den Diensnehmer«. Ono, dakle, što neki dužnici neosnovano traže od namire, Klang (zapravo Egon Weiss) pripisuje t. zv. razrješnici, koja se baš time razlikuje od namire. (Isto se tako razlikuje od namire t. zv. priznanbeni ugovor ili odreknuće).

Kakogod je zakonski slog jasan i kakogod se malo s gornjim pitanjem bave komentatori, ono je ipak za praksu vrlo važno, jer se u njoj često pojavljuje. Dok ima slučajeva, gdje dužnici traže onakve dodatke u namiri iz uvjerenja, da na to imaju pravo, ili iz opreza, zbog vlastite sigurnosti, dotle neriedko dužnici postavljaju onakve zahtjeve više iz obiesti, iz prkosa ili — što je najgorje — da izvrše pritisak na vjerovnika, da ga uciene. Vjerovnik ima pravo na veću svotu, ali dužnici, sviestni tog njegovog prava, nude mu manje, stavljajući ga time pred alternativu: ili ćeš se i s manjim zadovoljiti i priznati da si ipak podpuno namiren ili me tuži, ali zato ćeš dugo čekati dok putem suda dođeš do namirenja. Dakle obična ucjena, kojoj napose današnje prilike zajamčuju skoro podpuni uspjeh. Zato se može smatrati manjkavim propis §-a 1333 ogz., koji veli da »šteta, koju je dužnik prouzročio svome vjerovniku time, što je zatezao platiti ugovorenu dužnu glavnicu, naknađuje se kamatima, koji su u zakonu ustanovljeni. Istinska šteta vjerovnika obično je daleko, daleko veća pak bi bilo pravedno propisati da je dužnik takvu istinsku štetu dužan naknaditi, ako zateže s plaćanjem samo zato, jer mu je vjerovnik uzkratio izdati namiru s onakvim dodatcima.

Budući da dužnik nema pravo tražiti gore opisanu namiru a vjerovnik je voljan primiti novac uz izdanje zakonom propisane namire, nema ovdje mjesta primjeni §-a 1425 ogz. Polaganje novca na sud po potonjem propisu opravdano je samo pod uvjetom, ako se dug iz važnih, dakle opravdanih uzroka ne može platiti. Uzkrata pak namire, na kakovu dužnik nema prava, nije ni važan ni opravdan uzrok, zbog čega ga možebitno polaganje novca na sud ne oslobađa njegove obveze. I nakon pologa on ostaje dužan i snosi sve posljedice neplaćanja.

U savezu s gore razmotrenim pitanjem jest i ovaj slučaj: Vjerovnik i dužnik razilaze se u obsegu tražbine odn. duga. Dužnik tvrdi da je dužan na pr. samo Kn 100.000.—, a vjerovnik tvrdi da potražuje Kn 120.000.—, ali se izjavljuje pripravnim — makar po §-u 1415 ogz. nije obvezan — primiti i samo dio od Kn 100.000.— uz izdanje namire na tu svotu (a pridržavajući si pravo da prieporni višak možebiti utjera putem suda, koji pridržaj ne uvrštuje ipak u samu namiru). Ako se uvaži gornje razlaganje, po kojemu vjerovnik nije dužan izdati namiru s dodatkom podpunog namirenja, nego je dovoljno da u njoj potvrdi samo svotu, onda se ni u takvome slučaju ne može dužnik osnovano pozvati na važan uzrok, koji bi opravdao polaganje novca na sud. Zato ga možebitno polaganje onih Kn 100.000.— na sud ne bi oslobodilo ni najmanjeg diela obveze pa bi on snosio i dalje sve posljedice neplaćanja, baš kao da i nije položio na sud. Istina, § 1425 ogz. nabraja među primjere važnih uzroka i onaj ako vjerovnik »s onim što mu se daje nije zadovoljan«, ali isti § navodi odmah na početku zajednički svim slučajevima uvjet da se dug, naime »ne može platiti«. U opisanom pak slučaju on se može platiti, budući da je vjerovnik pripravan primiti i djelomično (makar samo sa njegova stanovišta djelomično!) plaćanje. Osim toga § 1425 ogz. predpostavlja da vjerovnik nema objektivnog razloga biti nezadovoljan, jer ako ne potražuje onoliko, koliko si on zamišlja, nego koliko mu dužnik nudi, onda bi polog takve uistinu dugujuće svote bio opravdan. (No ako dužnik ovako dugujuću svotu ne bi položio na sud a nebi ju ni platio vjerovniku samo zato, što mu ovaj nije voljan izdati namiru sa zaporkom podpunog namirenja, opet se ne bi oslobodio duga).

Opisani slučajevi pokazuju, kako je šteta što tri austrijske novele ogz. vriede samo na manjem području države, jer da su bile protegnute na čitavo područje, vriedio bi svagdje i t. zv. Schikanenverbot, što ga sadržaje drugi stav noveliranog §-a 1295 ogz. Pitanje je. dakako, bi li i taj stav bio od primjetljivije koristi u vremenima, kada valuta nije stalna. No to bi već bio predmet posebne razprave.

O nadležnosti Ureda za nastanjivanje

Kad sudska odluka, kojom je udovoljeno molbi za odkaz najma, postane pravomoćnom, dužan je kotarski sud o tome obaviestiti gradsko poglavarstvo odn. kotarsku oblast. Tako propisuje § 9. Naredbe ministra unutarnjih poslova od 13. ožujka 1943., broj U. M. 584 o smještavanju djelatnih državnih i samoupravnih službenika itd. (Nar. Novine od 15. III. 1945.). Kasnije je gornje pravo gradskog poglavarstva prešlo na upravne t. j. na redarstvene oblasti. Redarstvena oblast u Zagrebu ima u tu svrhu svoj posebni Ured za nastanjivanje, koji uobće vrši sve poslove, namienjene navedenom naredbom prvotno gradskome poglavarstvu.

Što ima činiti Ured za nastanjivanje, kad primi gore navedenu obaviest kotarskoga suda, da je sudska odluka o odkazu postala pravomoćnom? Predmoćno odkazani stan bude doista izpražnjen bilo dobrovoljno bilo po sudu. Ima međutim slučajeva, kad se Ured za nastanjivanje ne ograničuje na to, nego, i ne čekajući na izpražnjenje stana, on ga sâm daje izprazniti i usepostupak svakako ide preko granica nadležnosti tog Ureda, što sliedi kako iz već navedenog §-a 9. gornje naredbe tako i iz njezina §-a 3.

§ 9. ima dva stava: u prvome se nalazi na početku navedeni propis o dužnosti kotarskog suda obaviestiti Ured za nastanjivanje (prije Gradsko poglavarstvo) o pravomoćnosti sudbene odkazne odluke, dok drugi govori o dužnosti Ureda za nastanjivanje voditi očevidnost »o prostorijama koje se mogu upotriebiti za smještavanje osoba, navedenih u § 1.« No koje su to prostorije? Na to nam odgovara § 3. Iz njegovih točaka 1—4 vidi se da to mogu biti samo već prazne, neupotrebljavane prostorije. Napose se za prostorije, koje su pravomoćno kod suda odkazane, veli doslovce:

»Za smještavanje osoba, navedenih u § 1., mogu u pravilu služiti: .... 4. prostorije, koje se izprazne na temelju pravomoćne sudbene odluke, kojom je udovoljeno molbi za odkaz, osim u slučaju, ako je odkaz bio osnovan na razlogu iz toč. 1. ili toč. 7. §-a 1. zak. odredbe o ograničenju prava uporabodavca itd.«

Tko je pak nadležan voditi ovrhu na temelju pravomoćne sudbene odluke, izprazniti prostorije, glede kojih je s tom odlukom pravomoćno uzdržan odkaz na snazi? Očito sud, i to izključivo sud, jer po §-u 2. Op-a takve sudbene odluke spadaju među ovršne naslove, na temelju kojih sud vodi ovrhe. Ovrhu, dakle, sudbene odkazne odluke (deložaciju) smije provađati samo sud, a nikako ne koja druga oblast pa ni Ured za nastanjivanje. Istom kad je sud dao izprazniti odkazane prostorije (ukoliko one, dakako, nisu već prije i bez sudbene ovrhe dobrovoljno izpražnjene), tek onda nastupa nadležnost Ureda za nastanjivanje da te prostorije nastani, da u njih smjesti ovlaštenu osobu. Valja, dakle, lučiti izpražnjenje prostorija od smještavanja u njih: za prvo je nadležan sud, za drugo pak Ured za nastanjivanje. Samo u slučajevima, koji su navedeni pod točkama 5—9 §-a 3. razpravljene naredbe, nadležan je Ured za nastanjivanje kako za izpražnjenje tako i za smještavanje. Pa i to samo onda, kad se radi o smještavanju osoba, za koje postoji zahtjev za smještavanje u smislu iste Naredbe.

Kad smo već kod te naredbe, onda ćemo se ukratko osvrnuti i na njezin § 5. On određuje pojam ili obseg »neobhodno potrebnih stanbenih prostorija, koje se, ne računajući nuzprostorije, moraju ostaviti davatelju nastanbe« odn. obvezaniku na podavanje. Istina, da se ovaj opis potrebe, i to baš najuže, jer neobhodne potrebe, odnosi izriekom na slučajeve iz spomenute naredbe. To bi bila, dakle, potreba, samo u smislu te naredbe No kako i zak. odredba od 4. XII. 1941. o ograničenju prava uporabodavca govori o potrebi uporabodavca i njegove obitelji, a da nam niti određuje niti inače ne opisuje tu potrebu, nema nikakve zapreke da nam pri određivanju i potonje potrebe posluži § 5. spomenute naredbe od 13. III. 1943. Pače nam § 7. ogz. daje pravo za analognu njegovu primjenu.

Pravosuđe

a) Građansko

Težište Uredbe sa zakonskom snagom od 18. XI. 1938. br. 15.860 o ograničenju odtuđivanja nepokretne imovine leži na zemljištno-knjižnoj provedbi samoga prienosa vlastničtva, te s njome u sam pravni posao kao takav i u njegovu pravnu valjanost, ukoliko ne bude zatraženo od povjerenstva odobrenje za prienos i ovo uzkraćeno, ne dira, a sama pravna valjanost sklopljenih pravnih posala glede nekretnina ima se prosuđivati mimo propisa Uredbe, a po propisima mjerodavnih zakona.

(Rješenje Stola sedmorice od 23. VI. 1943. br. Prev. 397/1-43. Ukinuće osude Banskog stola u Zagrebu od 24. II. 1943. br. Pl. 89/43/3, kojom je preinačena osuda Sudbenog stola u Osieku od 12. XI. 1942. br. Po 108/42/9).

Banski stol u Zagrebu uvažio je priziv tuženika, te u preinaku osude Sudbenog stola u O. odbio tužitelja s tužbom na priznanje prava vlastničtva nekretnina i na izdanje tabularne izprave, s ovih razloga:

»Kad tužitelj svoj tužbeni zahtjev osniva samo na gornjim činjenicama t. j. u bitnosti na pismenom ugovoru bez nadnevka, ali ipak sastavljenog u zimi 1940. odn. dne 31. siečnja 1940., tada se postavlja jedino pitanje važno i odlučno za rješenje ovoga spora, da li je taj ugovor pravovaljan i mimo razloga, radi kojih ga je tužitelj smatrao neprikladnim za zemlj. knjižnu provedbu? Na to pitanje treba odgovoriti niečno s ovih razloga:

Uredbom sa zakonskom snagom od 18. XI. 1938. br. 15.860 o ograničenju odtuđivanja nepokretne imovine na području Apelacionih sudova u Novom Sadu i u Zagrebu bio je dozvoljen prienos vlastničtva nepokretnina na osnovu pravnih poslova među živima samo po odobrenju povjerenstva za odobrenje prienosa nepokretnina, predviđenog u čl. 7., time da će se smatrati da pravni posao nije zaključen, ako povjerenstvo ne da odobrenje. Prema čl. 17. gornje ograničenje važilo je i za one pravne poslove, u pogledu kojih je do dana stupanja na snagu ove uredbe predat kod suda priedlog za prienos prava vlastničtva. Ta uredba nije vriedila za područje Kotarskoga suda u Đakovu, u području kojeg se nalaze sporne nekretnine. Međutim Uredbom o izmjenama i nadopunama gornje uredbe od 21. IX. 1938. br. 96.362 člana 1. st. 1. gornja uredba proširena je na cielo područje svih kotarskih sudova na području tadašnjih okružnih sudova u Osieku, Bjelovaru i Varaždinu, pa je prema tome odobrenje povjerenstva za odobrenje prienosa nepokretnina bilo potrebno za sve pravne poslove među živima, koji su sklopljeni za vrieme od 1. X. 1938., kada je druga uredba stupila na snagu, pa sve do 23. IX. 1940., kada je naredbom bivše banovine Hrvatske br. 359-51-III-1940. gornja zabrana ukinuta za cielo područje bivše banovine Hrvatske, dakle i za područje tadašnjega okružnoga suda u Osieku odn. Kotarskoga suda u Đakovu.

Prema tome je za valjanost kupoprodajnoga ugovora među strankama u pogledu sporne čestice u vrieme, kada je taj ugovor sačinjen, trebalo osim ostalih bitnih potrebština još i odobrenje povjerenstva za odobrenje prienosa nepokretnina, jer je to odobrenje u ono doba bilo bitnim obilježjem i bitnom potrebštinom kupoprodajnih ugovora, te jer bez toga odobrenja kupoprodajni ugovor nije uobće mogao ni nastati ni postati perfektnim i pravovaljanim baš onako kako nebi mogao postati pravovaljanim ni kupoprodajni ugovor, sklopljen s maloljetnicima bez odobrenja nadtutorstvene oblasti. — Povjerenstvo nije dalo odobrenje, a niti ga je moglo dati, jer ga stranke uobće nisu ni zatražile. — Stoga treba smatrati, kao da pravni posao kupoprodaje među strankama uobće nije bio ni zaključen, zbog čega nije ni samim ukinućem gornjih dviju uredaba u pogledu zabrane odtuđivanja mogao postati valjanim, a tužitelj nije ni naveo ni pokušao dokazati, da bi postao valjanim drugim kojim načinom odn. naknadnim sporazumom stranaka.

Gornje dvie uredbe o zabrani odtuđivanja nekretnina su propisi prisilnoga prava, te ih sud mora uzeti u obzir i primieniti ureda radi i bez prigovora stranaka. Stoga ih je i prvi sud morao primieniti i trebao je odbiti tužitelja s njegovom tužbom, a jer to nije učinio, valjalo je uvažiti tuženikov priziv i odlučiti kao u izreci«.

S t o l s e d m o r i c e uvažio je tužiteljev previd, ukinuo osudu prizivnog suda i vratio mu stvar na ponovnu razpravu i odluku s ovih r a z l o g a:

Previd vidi pogrješnu pravnu ocjenu stvari u tome, što je prizivni sud parbenu stvar presudio na temelju Uredbe od 18. veljače 1938. br. 15.860 i to opravdano.

Uredbom od 18. veljače 1938. broj 15.860 (Sl. N. br. 42-XII. od 25. veljače 1938.) o ograničenju otuđivanja nepokretne imovine, koja je Uredbom od 21. rujna 1938. br. 96.362 (Sl. N. br. 224-LXII od 1. listopada 1938.) protegnuta na cielo područje bivšeg okružnoga suda o Osieku, bio je dozvoljen prienos vlastničtva nekretnina na temelju pravnih poslova među živima samo po odobrenju povjerenstva za odobrenje prienosa nepokretnina, predviđenoga u čl. 7. Uredbe (čl. 1. st. 1.) s tim, da će se smatrati, da pravni posao nije zaključen, ako povjerenstvo ne da odobrenje za prienos (čl. 1. st. 2).

Ova potonja odredba (čl. 1. st. 2.) ne smije se tumačiti sama za sebe i odieljeno od ostalih propisa Uredbe, jer se inače ne može odrediti pravna

narav njezina, a napose ne učinak na sklopljeni pravni posao glede odtuđenja nekretnina na temelju pravnih poslova između živih.

U prvom redu mora se iztaknuti, da ova Uredba nema unatražnje moći, osim u slučaju, gdje je do dana stupanja Uredbe na snagu predat priedlog za prienos prava vlastničtva (čl. 17), a zatim propis čl. 11. st. 3. prema kome se od povjerenstva za odobrenje prienosa odbijena molba može ponoviti, kao i odredba da zemljištno knjižni uredi ne smiju bez odobrenja provesti prienos u zemljištnim knjigama. Osim toga u Uredbi nema propisa o roku, u kom bi se imalo zatražiti odobrenje za prienos.

Obzirom na navedene propise — čl. 17 i čl. 11 — kao i propis o zabrani gruntovne provedbe bez odobrenja jasno je, da cielo težište leži na gruntovnoj provedbi samoga prienosa vlastničtva. U sam pravni posao kao takav i u njegovu pravnu valjanost, u koliko ne bude zatraženo od povjerenstva odobrenje za gruntovn prienos i ovo uzkraćeno, ni jedan propis Uredbe ne dira, pa iz činjenice, koja dolazi jednako do izražaja i kod uknjižbe prava zakupa, jasno sliedi, da se sama pravna valjanost sklopljenih pravnih posala glede nekretnina ima prosuđivati mimo propisa Uredbe, a po propisima za to mjerodavnih zakona. Ovo biva još jasnije, kad se uzme u obzir, da Uredba ograničuje gruntovni prienos na odobrenje povjerenstva i kod onih pravnih poslova, koji su sklopljeni prije stupanja na snagu Uredbe, samo ako je do toga dana predan sudu priedlog za prienos, a nije još riešen, jer nema sumnje, da Uredba bez izričito pridržane unatražne moći ne može imati nikakav pravni učinak na pravnu valjanost odnosnoga pravnoga posla, koji je sklopljen prije njezina stupanja na snagu (§ 5. ogz.), a napose ne na nastavak toga pravnoga posla.

Odredba § 1. st. 2. Uredbe nema ono značenje, koje mu pridaje pobijana osuda prizivnoga suda stojeći na stanovištu, da je odobrenje povjerenstva za odobrenje prienosa bitna potrebština kupoprodajnog ugovora za sam nastanak istoga, i da bez toga odobrenja kupoprodajni ugovor nije mogao ni nastati ni postati perfektnim i pravovaljanim. Ovo je mišljenje pogrješno, i to iz ovih razloga:

Uredba ni jednom rieči ne spominje pravne poslove odtuđivanja nepokretne imovine, koji su među strankama sklopljeni, a nije glede istih zatraženo odobrenje prienosa povjerenstva niti je uobće prienos u gruntovnici zatražen, a s druge strane ne određuje ni to, da su pravni poslovi, koji su sklopljeni prije njezina stupanja na snagu a nije još obavljen na temelju istih gruntovni prienos, nevaljani, već samo određuje, da i za takve pravne poslove, ako je sudu predat priedlog za prienos prava vlastničtva (čl. 17), vriede propisi Uredbe o odobrenju prienosa, a ne o odobrenju pravnog posla.

Po zakonu dozvoljeno je i moguće je i izvanknjižno sticanje vlastničtva nekretnina, a ovakav je slučaj i nazočni, koje izvanknjižno vlastničtvo može kasnije postati i knjižnim vlastničtvom bilo time, da stjecalac dobije od protustranke tabularnu izpravu, bilo da ova potonja bude presuđena, da je dužna takovu izdati stjecatelju. Izvanknjižnom sticanju prava vlastničtva na temelju pravnih poslova sklopljenih i za vrieme djelovanja Uredbe nema zapreke, ako samo za takovo valjano sticanje postoje sve ostale zakonske predpostavke — pošto Uredbom nisu stavljene izvan prometa nekretnine na stanovitom području (§§ 878. i 880. ogz.) i jer Uredba ne zabranjuje svako odtuđivanje nekretnina bez propisanoga odobrenja, već samo zemljištnoknjižni prienos prava vlastničtva, pa stoga valjanost pravnih poslova nije ni u koliko tangirana Uredbom sve dotle, dok se ne zatraži i gruntovni prienos, ali ovo sasvim naravno samo u toliko u koliko je u to vrieme još na snazi Uredba (§ 9. ogz.). — Uredba je stavljena izvan snage banskom naredbom od 23. IX. 1940. broj 35.951:II-40. (Narodne Novine broj 218 od 25. IX. 1940.) U toj naredbi nema nikakvoga propisa o tom, kako se ima postupati s ugovorima i pravnim djelima, sklopljenim u vremenu, dok je Uredba bila na snazi, a za koje nije bilo zatraženo odobrenje prienosa za trajanja Uedbe il glede kojih je povjerenstvo (čl. 7.) uzkratilo odobrenje.

Sliedom toga mora se ovaj nedostaak ukloniti izpravnim tumačenjem.

Iz propisa Uredbe, da se odbijena molba za odobrenje prienosa (čl. 10. st. 3) može ponoviti, sliedi, da takav posao nije absolutno nevaljan, — pošto se već jednom odbijena molba može ponoviti i jednom uzkraćeno odobrenje naknadno dati, ako odpadnu razlozi, zbog kojih je bilo uzkraćeno odobrenje. Cessa causa, cessat effectus. U samoj Uredbi navedeni su razlozi, zbog kojih se ograničuje prienos nekretnina na stanovitom području, iz česa logički sliedi, da prestankom tih razloga prestaje i smetnja samom prienosu. Dok traju ti razlozi, postoje i smetnje za prienos, pa je pravni posao negotium claudicans, koji uklanjanjem tih smetnja konvalidira već samom tom činjenicom u tom pravcu. Ono već po naravi same stvari i jer u naredbi o ukidanju Uredbe nema nikakove odredbe o protivnom, — čim je ukinuta Uredba, prestali su i njezini zakonski razlozi za ograničenje prienosa, a sliedom toga i smetnje prienosu vlastničtva nekretnina bez obzira, da li su ti razlozi smetnje postojali u času sklapanja pravnoga posla ili su kasnije nastali. I u jednom i u drugom slučaju odpada sada uobće prosuda valjanosti pravnoga posla po tome kriteriju.

Pošto su ukinućem Uredbe od 18. veljače 1938. br. 15.860 prestale obćenito smetnje za prienos vlastničtva nekretnina iz razloga u toj Uredbi navedenih, pa prema tome i za prienos priepornih nekretnina s tuženoga na tužitelja, — a to je prema gore razloženom kupoprodajna pogodba sklopljena između tužitelja i tuženoga eo ipso konvalidirala u pogledu mogućnosti gruntovnog prienosa, — u koliko inače postoje sve ostale zakonske predpostavke za njezinu valjanost.

Prizivni je sud prema razloženom pravno pogrješno ocienio stvar. I ako je prema tome opravdan previdni razlog iz § 597. br. j Grpp., ne može se usvojiti previdni priedlog za preinačenje pobijane osude za to što činjenično stanje, koje je prema sadržaju parbenih spisa mjerodavno za pravno ocjenjivanje stvari, — nije u prizivnom postupku utvrđeno, pa je pobijanu osudu valjalo ukinuti i stvar vratiti prizivnom sudu, da o njoj ponovno razpravlja i donese mimo razloga svoje pogrješne pravne ocjene novu odluku o prizivu«.

Priobćio: Dr. Ante Kraljić, viećnik Banskoga stola u Zagrebu

Dozvola (odobrenje-konsens) države preko njezinog organa Ministarstva pravosuđa i bogoštovlja za odtuđenje i obterećenje nekretnina jest bitni preduvjet za nastanak pravnog posla, pa bez te dozvole ne može pravni posao ni nastati.

(Rješenje Stola sedmorice od 11. V. 1944. Prev 181-1-1944. Preinaka osude Banskog stola u Zagrebu od 16. XII. 1943. Pl 766/43/3, kojom je bila preinačena osuda Sudbenog stola u Osieku od 22. IX. 1943. Po 45/43/10).

Prvomolbeni sud udovoljio je tužbi iz ovih razloga:

»Kupoprodajnim ugovorom ddto. Osiek 10. IV. 1941. prodao je tužitelj tuženoj svoje nekretnine upisane u gr. ul. br. 174 p. o. Dalj za kupovninu od Kn 14.000.—.

Taj ugovor bio je poslan na odobrenje Ministarstvu Pravosuđa i Bogoštovlja u Zagrebu, koje ga nije odobrilo, pa tužitelj uslied toga traži, da mu tužena nekretnine vrati natrag u posjed izjavljujući ujedno, da je spreman tuženoj povratiti kupovninu u svako doba.

Ovo činjenično stanje je neprieporno.

Tužena se uzprotivila tužbenom zahtjevu tvrdeći, da je odobrenje Ministarstva pravosuđa u smislu zakonske odredbe od 18. IV. 1941. potrebno samo radi gruntovnoga prienosa kupljenih nekretnina, a nije bitno za valjanost same kupoprodajne pogodbe. Tužena stoji na stanovištu, da se ugovor, koji je izpunjen, jer je ona izplatila kupovniu i dobila nekretnine u posjed, ne može razriešiti jednostrano odustajom tužiteljevom, pa niti za slučaj, kada je Ministarstvo pravosuđa uzkratilo odobrenje ugovora.

Stanovište tužene nije na zakonu osnovano.

Prema provedbenoj naredbi zakonske odredbe od 18. IV. 1941. ugovori, koji ne budu odobreni po Ministarstvu pravosuđa, smatraju se ništavima. Uslied toga i kupoprodajni ugovor sklopljen između tužitelja i tužene ima

se smatrati ništetnim, radi čega je tužena dužna vratiti nekretnine tužitelju natrag u posjed«.

Banski stol u Zagrebu uvažio je tuženičin priziv, preinačio osudu prvomolbenoga suda i tužitelja odbio s njegovom tužbom iz ovih razloga:

»Zakonskom odredbom od 19. travnja 1941. br. 19.182-1941. propisano je, da se odtuđivanje i obterećivanje nekretnina bilo kakvim pravnim poslovima među živima kao i putem dobrovoljnih i prisilnih dražbi može izvršiti samo dozvolom Ministarstva pravosuđa. Provedbenom naredbom od 28. travnja 1941. br. 52-Z.p.-1941. gornje zakonske odredbe t. 1. određuje se, da se točka 1. gornje zakonske odredbe odnosi na sve zemljišno-knjižne upise odtuđenja ili obterećenja nekretnina, zamoljene poslije stupanja na snagu zakonske odredbe bez obzira na temelju kakvih pravnih poslova ili izprava se ima izvršiti odtuđenje ili obterećenje.

Zakonska odredba ili njezin sadržaj i smisao su jasni i nedvojbeni, te ju treba čitati i tumačiti u smislu §-a 6. ogz. po njezinim riečima slovnički i po njezinim razlozima logički. te ponajprije svratiti pozornost na rieč »izvršiti« u njezinom sastavu s cielim propisom t. 1.: »Odtuđivanje ili obterećivanje nekretnina pravnim poslovima među živima... može se izvršiti samo uz dozvolu Ministarstva pravosuđa«. Iz toga se jasno vidi, da odredba razlikuje 1. odtuđivanje i obterećivanje odn. pravni posao među živima i 2. njegovo izvršenje, te da se pravni posao zakonskom odredbom ne dira, da se ne abranjuje, ne proglašuje ništetnim, nevaljanim, bez krieposti, kao da nije zaključen ili slično, ako Ministarstvo pravosuđa ne da dozvolu izvršenja, u kojem slučaju nastupa jedina posljedica, da se ne može izvršiti, pod čime se prema tumačenju u t. 1. provedbene odredbe ima razumjeti samo zemljištno-knjižni (gruntovni) prienos odn. upis i ništa drugo. Iz toga sliedi, da se u pravni posao, u njegov postanak, trajanje i sve ostale posljedice ne dira i da pravni posao sa svim svojim posljedicama, pravima i obvezama, ostaje i nadalje u krieposti, iako Ministarstvo pravosuđa nije dozvolilo prienos.

Pogrješka je tvrdnja pobijane osude, da se prema provedbenoj naredbi zakonske odredbe od 18. IV. 1941. ugovori, koji ne budu odobreni od Ministarstva pravosuđa, smatraju ništetnima, jer toga propisa nema ni u zakonskoj odredbi ni u provedbenoj naredbi. To pak nije samo slučaj ili nehotični propust, jer su istoga dana neposredno iza zakonske odredbe i savezno s njome izdane još dvie druge zakonske odredbe, kojima se dopunjuje i proširuje zakonska odredba, i to zakonska odredba o sačuvanju hrvatske narodne imovine br. 19.182-1941 i zakonska odredba o nekretninama t. zv. dobrovoljaca br. 7-1941. U prvoj se svi pravni poslovi židova, sklopljeni unutar dva mjeseca prije proglašenja Nezavisne Države Hrvatske, izričito proglašuje ništetnim, ako vriednost pravnoga posla prelazi iznos od 100.000.— dinara i ako ih naknadno ne odobri ministar pravosuđa. Drugom pak zakonskom odredbom § 2. se opet izričito određuje, da su svi prienosi dobrovoljačke zemlje, koji su usliedili iza 1. veljače 1941. ili će od sada uslieditи, ništetni. Sve to dokazuje, da se kod izdavanja navedenih triju zakonskih odredaba mislilo i na valjanost odn. ništetnost pravnoga posla, te da se je pravni posao proglasio ništetnim samo u zakonskoj odredbi o sačuvanju hrvatske narodne imovine, ako su kod njega sudjelovali Židovi, dok se u ostalim dvjema nije diralo u sam pravni posao, već se u jednoj uzkratio prienos bez dazvole Ministarstva pravosuđa, a u drugoj prienos iza 1. veljače 1941. proglasio ništetnim.

Zakonska odredba od 18. IV. 1941. br. 19.181 sadržaje upravne odn. političke propise, a njezin razlog i svrha je upravna i politička kontrola prometa nekretninama, pa dosljedno tome Ministarstvo pravosuđa izpituje pravni posao u granicama podataka t. 4. provedbene naredbe izključivo s upravnoga i političkoga stanovišta i ograničuje se na upravnu i političku njegovu stranu, pri čemu dolaze u obzir u prvome redu narodnost, vjera i ostala osobna svojstva ugovorajućih stranaka kao što i svrha za kojom stranke idu, a ne ulazi ni najmanje u izpitivanje i u ocjenu pravnoga posla sa stanovišta posebničkih prava, jer zato nisu potrebni ni podatci po t. 4. provedbene naredbe.

Prema navedenom je ne samo riečima, već i razlogom, svrhom i praktičnom primjenom potvrđena izpravnost gornjega tumačenja zakonske odredbe od 18. travnja 1941. br. 19.181.

Iz svega navedenoga sliedi, da uzkratom dozvole Ministarstva pravosuđa nije kupoprodajnom ugovoru, sklopljenom među strankama dne 10. IV. 1941., oduzeta valjanost, te da nije proglašen ništetnim, već samo da mu je za sada odn. do naknadno zamoljene i izdane dozvole prienosa ili do ukinuća ili promjene zakonske odredbe od 18. IV. 1941. br. 19.181 oduzeta sposobnost provedbe u gruntovnim knjigama, te da pravne posljedice iz toga ugovora, prava i obveze, nedirnuto i nepromienjeno i dalje traju, jer ga stranke nisu sporazumno ni razriešile ni promienile. Tužitelj tvrdi samo, da Ministarstvo pravosuđa nije odobrilo ugovor, pa stoga svojom tužbom zahtieva, da mu tuženica povrati i ustupi u posjed sporne nekretnine, koje joj je predao u posjed prigodom sklopljenja kupoprodajnoga ugovora i koje ona neće da mu povrati. No tuženica je u posjed nekretnina došla na temelju tvrdoga naslova, te je njezin posjed pošten i zakonit, uslied čega je tužiteljev zahtjev za ustup u posjed spornih nekretnina neosnovan u zakonu. Valjalo je stoga uvažiti tuženičin priziv utemeljen na prizivnom razlogu pogrješne stvarne i pravne ocjene spora i odlučiti kao u izreci, uslied čega je odpala potreba baviti se prizivnim razlogom nedostataka u postupku«.

Stol sedmorice uvažio je tužiteljev previd, preinačio osudu prizivnoga suda i u zpostavio prvomolbenu osudu iz ovih razloga:

»Pogrješno je stanovište pobijane prizivne osude, da se zak. odredba od 18. travnja 1941. br. 19.181-1941. o zabrani odtuđivanja i obterećivanja nekretnina odnosi samo na zemljištno-knjižni (gruntovni) upis i na ništa drugo, jer da se u toj zakonskoj odredbi ni ne spominje ništavost pravnog posla, kao u zakonskoj odredbi od 18. travnja 1941. br. 19.181-1941. o sačuvanju hrvatske narodne imovine i u zakonskoj odredbi o nekretninama t. zv. dobrovoljaca od 18. travnja 1941. br. 7-1941., koje su sve izašle istodobno i kojima se dopunjuje i proširuje zakonska odredba od 18. travnja 1941. br. 19.181-194., a da se time dokazuje, da se je mislilo kod izdavanja svih triju zakonskih odredaba i na valjanost odn. ništetnost pravnog posla, — pa da se je pravni posao proglasio ništetnim samo u zakonskoj odredbi od 18. travnja 1941. br. 19.182-1941. pod predpostavkama tamo navedenima t. j. ako su kod njega sudjelovali Židovi, dok da se kod ostalih dviju zakonskih odredaba nije diralo u pravni posao, već se je u jednoj uzkratio gruntovni prienos bez dozvole Ministarstva pravosuđa i bogoštovlja, a u drugoj prienos u gruntovnici iza 1. veljače 1941. proglasio ništetnim.

Ovo stanovište prizivnoga suda ne opravdana ni provedbena naredba od 28. travnja 1941. br. 52-Z.p.-1941. k zakonskoj odredbi od 18. travnja 1941. br. 19.181-1941., na koju se pobijana osuda poziva.

Pobijana osuda kod tumačenja zak. odredbe od 8. travnja 1941. br. 19.181-1941. i pozivom na § 6. ogz. izvlači iz cieloga sloga te zakonske odredbe rieč »izvršiti« i daje joj značenje, koje ona nema ni po slovu zakonske odredbe, ni po smislu i svrsi, zbog koje je ona donesena. Ovakvo tumačenje nije u konkretnom slučaju dovoljno, već se ima postupiti kod toga i prema propisu § 7. ogz. tim više, što se navedenom zak. odredbom modificira stanoviti propis ogz-a.

Navedenom zak. odredbom kao i onim dvjema drugima, donesenima istoga dana, a koje se gore spominju, zadire se bitno i najosjetljivije u prava vlastnikova, uzakonjena u § 362. ogz., prema kome propisu podpuni vlastnik može »razređivati slobodno svojom stvarju služeći se ili ne služeći se njome, može ju zatrti, prenieti ju svekoliko ili stranom na druge, ili odreći je se bezuvjetno t. j. ostaviti ju«.

Ovaj dakle zakonski propis sadrži norme o izvršivanju vlastničkoga prava, što jasno proizlazi iz § 364. ogz., koji doslovno određuje: »Uobće izvršivanje prava vlastnosti ima samo u toliko mjesta, u koliko se time ne vređaju prava trećega niti se prestupaju granice propisane u zakonima, da se uzdrži i unapriedi obćeno dobro« — a takove je pravne naravi i zakonska odredba o odtuđivanju i obterećivanju nekretnina od 18. travnja 1941. broj 19.181-1941., kako će se niže obrazložiti. Iz ovoga propisa nedvojbeno proizlazi i to, da je zokonodavac pod rieči »izvršiti« i u navedenoj zakonskoj odredbi mislio i mogao misliti jedino na emanaciju i izljev vlastničkoga prava, pa je zakonodavac ograničujući ovo pravo vlastnika upotriebio jednaki tehnički izraz za isto pojmovno značenje i u zakonskoj odredbi, koji je upotriebio i zakonodavac u ogz-u na mjestu, gdje se govori o ograničenju prava vlastnikova.

Ovo proizlazi još očitije i iz samih rieči zakonske odredbe: »Odtuđivanje i obterećivanje nekretnina može se... izvršiti«, — dakle može se nekretnine odtuđiti i obteretiti t. j. služiti se puninom prava, koje proizlazi iz §-a 362. ogz., i manifestirati ga u svoj punini u tom pravcu samo uz dozvolu Ministarstva pravosuđa i bogoštovlja.

Pogrješno je iz činjenice, da zakonodavac u zakonskoj odredbi o sačuvanju hrvatske narodne imovine i o nekretninama t. zv. dobrovoljaca donosi propis o ništavosti pravnoga posla, dok o tom nema nikakovoga propisa u zak. odredbi o odtuđivanju i obterećivanju nekretnina, — zaključivati, kao što to čini prizivna osuda, da je djelatnost ministarstva pravosuđa i bogoštovlja potonjom zak. odredbom svedena samo na upravnu i političku kontrolu prometa s nekretninama, jer da mu za drugo i ne mogu biti potrebni podatci iz t. 4. provdbene naredbe od 28. travnja 1941. br. 52-Z.p.-1941., a to iz ovih razloga:

Prve dvie zak. odredbe odnose se na većizvršena »razređivanja« s nekretninama (§ 362. ogz.) sa strane Židova odn. t. zv. dobrovoljaca, koje su nekretnine na temelju pravnih poslova već prešle i u vlastničtvo (§ 431 ogz.) trećih osoba, — pa kako je trebalo iz javno-pravnih obzira osigurati te nekretnine za obće državne probitke i spriečiti slobodnu daljnju razpoložbu s istima po novim vlastnicima, koji nemaju obilježja Židova ili t. zv. dobrovoljaca, — moralo se je donieti propis o ništavosti pravnog posla, po kom je treća osoba stekla nekretnine, — ako je sticanje posliedilo unutar dva mjeseca prije proglašenja Nezavisne Države Hrvatske odn. iza 1. veljače 1941., da se uzmogne odrediti zabilježba ništavosti toga pravnoga posla u zemljištnim knjigama, pa u tu svrhu sadrže te zak. odredbe i propis, po kom kotarski sudovi odnosno sve druge vlasti, koje vode kakove javne knjige u pogledu odtuđenja imovine, imadu odmah provesti u zemljištnim odn. drugim knjigama zabilježbu ništavosti pravnog posla.

U § 1. zak. odredbe o nekretninama t. zv. dobrovoljaca proglašena su sva t. zv. dobrovoljačka zemljišta, koja su još bila u vlastničtvu t. zv. dobrovoljaca, danom 18. travnja 1941. hrvatskom narodnom svojinom, — pa je uslied toga, a ne zbog proglašenja odnosnih pravnih poslova, koji bi se glede tih nekretnina u pogledu odtuđenja i obterećenja sklopili nakon izdanja te zak. odredbe, svaka daljnja razpoložba s tim zemljištem po dotadanjim vlastnicima t. zv. dobrovoljcima uobće izključena i onemogućena, — uslied čega se je propis o ništavosti pravnog posla iz §-a 2. mogao odnositi, kako je već gore rečeno, samo na već prije izvršena odtuđenja (prienose).

Prema zak. odredbi o podržavljenju imetka Židova i židovskih poduzeća od 9. listopada 1941. broj CCCXXXVI-1699-Z.p.-1941. moglo je državno ravnateljstvo za ponovu podržaviti imetak svakoga Židova kao što i svako židovsko poduzeće, — pa se je u takvom slučaju imao taj imetak u gruntovnici prenieti na temelju te zak. odredbe na ime Nezavisne Države Hrvatske (§ 3.).

Zak. odredbom o podržavljenju židovske imovine od 30. listopada 1942. broj CCXCII-2505-Z-1942. podržavljena je konačno (§ 1.) sva židovska imovina o koliko nije već prije podržavljena na temelju zak. odredbe od 9. listopada 1941. broj CCCXXXVI-1099-Z.p.-1941. Do podržavljenja židovske imovine na temelju bilo koje od navedenih zak. odredaba vriedili su za otuđenje i obterećenje i židovskih nekretnina propisi zak. odredbe od 18. travnja 1941. broj 19.181-1941. o odtuđivanju i obterećivanju nekretnina, kao obćeniti propis — dakle se je jedno i drugo moglo izvršiti samo uz dozvolu ministarstva pravosuđa i bogoštovlja, — pošto u zak. odredbi od 18. travnja broj 19.181-1941. nije bilo o tom posebnog propisa.

Iz razloženoga sliedi, da pomanjkanje propisa o ništavosti pravnog posla u zak. odredbi o zabrani odtuđivanja i obterećivanja nekretnina od

18. travnja 1941. broj 19.181-1941. ne uzdržaje — u uporedbi s odnosnim propisima o razpoložbi s nekretninama Židova i t. zv. dobrovoljaca — valjanost pravnih poslova, kojim se nekretnine odtuđuju ili obterećuju, — i da se dozvola ministarstva pravosuđa i bogoštovlja odnosi samo na gruntovnu provedbu tih pravnih poslova, jer je za n a s t a v a k takovog pravnog posla osim konsensa stranaka potreban i konsens države.

Sve tri naime navedene zak. odredbe imadu jednaki zak. razlog (ratio legis) t. j. sačuvanje hrvatske narodne imovine. One su javnopravnog značaja, pa svojim propisima zasjecaju u prava vlastnikova. Za polučenje svrhe, u koju su izdane, zakonodavac proglašuje pravne poslove glede prienosa i obterećivanja nekretnina, koji su već izvršeni, a vlastnici su im bili Židovi ili t. zv. dobrovoljci, ništetnima, ako se steku predpostavke u odnosnim zakonskim odredbama navedene — razpoložbu s nekretninama t. zv. dobrovoljaca, koja još nije izvršena, onemogućuje podržavljenjem svih t. zv. dobrovoljačkih zemljišta što čini kasnije i glede židovskih nekretnina, dok glede ostalih nekretnina postiže tu svrhu donošenjem javnopravnog propisa, da se nekretnine mogu odtuđiti i obteretiti samo uz dozvolu (konsens) ministarstva pravosuđa i bogoštovlja, koju dozvolu ovo ministarstvo daje po slobodnoj prosudi, dakle nije vezano nikojim propisom, da je ne smije uzkratiti odn. da ju mora dati.

Čim te dozvole nema odn. čim je ona uzkraćena, nije ni pravni posao odtuđenja ili obterećenja nekretnina ni nastao, jer mu manjka bitni preduvjet za nastanak t. j. konsens i države preko njezina organa ministarstva pravosuđa i bogoštovlja.

Daljnja posljedica toga jest, da u takovom slučaju za pravni posao odtuđenja ili obterećenja nastupaju i posljedice iz §-a 1447 ogz. t. j. svaka od stranaka dužna je povratiti ono, što je dobila iz sklopljene pogodbe, i to kao pošteni posjednik, — ali tako da se ne okoristi tuđom štetom.

Obzirom na sve rečeno, pošto je utvrđeno po nižemolbenim sudovima, da je ministarstvo pravosuđa i bogoštovlja uzkratilo svoju dozvolu odtuđenja spornih nekretnina s tužitelja na tuženicu — opravdan je tužbovni zahtjev, — pa je stoga uvaženjem previda valjalo suditi kao u izreci«.

Priobćio Dr. Ante K r a l j i ć, viećnik Banskoga stola u Zagrebu

Ako Ministarstvo pravosuđa i bogoštovlja uzkrati odobrenje odtuđenja nekretnina, smatra se kao da odtuđenje nije nikada ni nastalo, a pravni posao postaje bezuvjetno zabranjen (nedopušten) i kao takav ništetan, te ne može oživjeti bez ponovnog pristanka ugovornih stranaka ni naknadnim odobrenjem Ministarstva pravosuđa i bogoštovlja.

(Rješenje stola sedmorice od 1. XII. 1944. Prev 447-1-144. Preinaka osude Banskog stola u Zagrebu od 2. III. 1944. Pl 321-1944 i uzpostava osude Subenog stola u Osieku od 2. X. 1943. Po 159/20/41.)

B a n s k i s t o l u Zagrebu je uvaženjem tužiteljevog priziva i preinakom prvomolbene osude udovoljio tužbi i osudio tuženike na izdanje tabularne izprave valjane za gruntovni prienos nekretnina na ime i korist tužitelja.

S t o l s e d m o r i c e uvažio je previd tuženika, te preinakom osude prizivnoga suda uzpostavio osudu prvomolbenog suda s ovih r a z l o g a:

»Osnovan je naprotiv previdni razlog iz broja 4 § 597 grpp.

Pogrješno je naime stanovište pobijane prizivne osude, da se Zak. odredba od 18. travnja 1941. br. 19.181 (Narodne novine od 19. travnja 1941. br. 6) o zabrani odtuđivanja i obterećivanja nekretnina odnosi samo na zemljišno-knjižni upis, a da se ne odnosi i na pravni posao, na temelju kojega se ima izvršiti taj upis.

Napried spomenuta Zak. odredba nosi naslov: »o zabrani odtuđivanja i obterećivanja nekretnina«, a sadržaj njene točke 1. glasi: »Odtuđivanje i obterećivanje nekretnina bilo kakvim pravnim poslovima među živima kao i putem dobrovoljnih i prisilnih dražbi može se izvršiti samo uz dozvolu Ministarstva pravosuđa«.

Odtuđiti nekretninu znači prenieti vlastničtvo iste od jedne osobe na drugu. Za prienos vlastničtva na nekretnini potrebni su pravni posao kao titulus acquirendi (§ 424 ogz.) i zemljišno-knjižni prienos od dosadašnjeg vlastnika na novog stečnika kao modus acquirendi (§ 431 ogz.).

Nije dovoljan sam pravni posao ili sam zemljišno-knjižni upis. Zakonski pojam odtuđivanja obuhvata dakle, kako pravni posao (na pr. kupoprodajni ugovor), kojim se dosadašnji vlastnik obvezuje prenieti vlastnost na novog stečnika, tako i zemljišno-knjižni upis, kao čin izvršenja obveze, sadržane u pravnom poslu.

Iz naslova i sadržaja spomenute Zak. odredbe proizlazi, da je dopušteno samo ono odtuđivanje nekretnina, koje se izvrši uz dozvolu (odobrenje) Minisatrstva pravosuđa, a da je zabranjeno ono odtuđivanje, za koje je Ministarstvo pravosuđa uzkratilo dozvolu (odobrenje).

Hoće li Ministarstvo pravosuđa dati odobrenje ili ga uzkratiti, neizvjestan je događaj, o nastupu kojega ovisi stečenje vlastničkog prava. Taj događaj djeluje kao uvjet (§ 696 ogz.), doduše ne po volji stranaka, ali po samom propisu zakona (zakonski uvjet = conditio juris). Učinak im je isti. Pendente conditione obstojnost je prava još neizvjestna. Deficiente conditione (ako se uzkrati odobrenje), smatra se kao da odtuđenje nije nikada ni nastalo. Impleta conditione (ako se da odobrenje), smatra se kao da je odtuđenje već od početka bezuvjetno nastalo.

Ako pravni posao uvjetnog odtuđenja uzkratom odobrenja u smislu spomenute Zak. odredbe postaje bezuvjetno zabranjen (nedopušten), onda je on kao takav i ništav po načelu: negotium lege prohibitum, nullum est.

Zakonska zabrana odtuđivanja predstavlja ograničenje samog vlastničkog prava, jer iz obzira općenog dobra (§ 364. ogz.) ograničuje vlastnika nekretnina u izvršenju jedne od zakonskih vlasti (u prienosu vlastničkog prava), predviđenih u § 362 ogz., koje skupa prave puninu vlastničkog prava.

Ni provedbenom naredbom od 28. travnja 1941. br. 52-Z.p.-1941. (Narodne novine od 29. travnja 1941. br. 14) k napried spomenutoj Zak. odredbi od 18,. travnja 1941. br. 19.181-1941. o zabrani odtuđivanja i obterećivanja nekretnina ne može se opravdati stanovište prizivnoga suda, da se zakonska odredba odnosi samo na zemljišno-knjižni upis. Ta provedbena naredba sadrži doduše sliedeći propis: »Točka 1. Zak. odredbe od 18. travnja 1941. br. 19.181-1941. o zabrani odtuđivanja i obterećivanja nekretnina odnosi se na sve zemljišno-knjižne upise odtuđenja i obterećenja nekretnina, zamoljene polije stupanja na snagu te Zak. odredbe... »Ali težište tog propisa ne leži u riečima »zemljišno-knjižne upise«, nego u riečima »zamoljene poslije stupanja na snagu te Zak. odredbe«. Provedbena je naredba htjela time, da u skladu sa Zak. odredbom reče: Za odtuđenje, u pogledu kojega je molba za zemljišno-knjižni upis stigla zemljišno-knjižnom sudu prije stupanja na snagu Zak. odredbe, ne treba odobrenja i odtuđenje se može izvršiti bez odobrenja, dok za odtuđenje, u pogledu kojega je molba za zemljišno-knjižni upis stigla sudu poslije stupanja na snagu Zakonske odredbe (19. travnja 1941.), potrebno je odobrenje i bez tog odobrenja ne može se odtuđenje izvršiti.

Za stanovište prizivnoga suda ne govori ni okolnost, da napried spomenuta Zak. odredba i njena provedbena naredba ne spominju ništavost pravnoga posla, kao što ga spominju Zak. odredba o sačuvanju hrvatske narodne imovine od 19. travnja 1941. br. 19.182 (Narodne novine od 19. travnja 1941. br. 6) i njena provedbena naredba od 19. travnja 1941. br. 19.189-1941. (Narodne novine od 22. travnja 1941. br. 8). Svrha je ovoj potonjoj Zakonskoj odredbi i njenoj provedbenoj naredbi, koje se posebice bave pravnim poslovima, sklopljenim između Židova međusobno i između Židova i trećih osoba, da — za razliku od obće Zak. odredbe o zabrani odtuđivanja i obterećivanja nekretnina — obuhvati i ona zemljišno-knjižnim upisom već izvršena odtuđenja i obterećenja, ako su izvršena unutar dva mjeseca prije proglašenja Nezavisne Države Hrvatske (od 10. veljače 1941. do 10. travnja 1941.), pa takove već izvršene pravne poslove proglašuje ništavim, ako ih naknadno ne odobri Ministarstvo pravosuđa, a to za to, da kotarski sudovi uzmognu pozi-

vom na tu zakonsku odredbu provesti odmah zabilježbu ništavosti pravnog posla u zemljištnim-knjigama, u kojima su upisane otuđene nekretnine.

Kupoprodajnim ugovorom, koji nosi naslov »Privremeni kupoprodajni ugovor«, od 22. ožujka 1941. prodaju tuženici tužiteljima za određeni iznos (230.000 dinara) određene nekretnine (upisane u z. k. uložku br. 313 k. o. Grad Bjelovar).

Točkom VII. tog ugovora »obvezuju se prodavaoci kupcima podpisati konačni gruntovno provedivi kupoprodajni ugovor, čim kupci podmire čitavu kupovninu«. Ugovor je sklopljen u vrieme (22. ožujka 1941.), kada nisu postojala nikakva ograničenja u odtuđivanju nekretnina, jer Uredba sa zak. snagom od 18. veljače 1938. br. 15.860 (Služ. novine od 24. veljače 1938. br. 42-XII) donesena na osnovu § 26. st. 1. Financ. zakona za godinu 1937-38. o ograničenju odtuđivanja nepokretne imovine na području Apelacionih sudova u Novom Sadu i Zagrebu, protegnuta Uredbom od 21. rujna 1938. broj 96.362 (Službb. nov. od 1. listopada 1938. br, 224-LXVII) na cielo područje okružnih sudova Osiek, Bjelovar i Varaždin, ukinuta je za cielo područje bivše banovine Hrvatske Banskom naredbom od 23. rujna 1940. br. 35.951-III-40 (Nar. nov. od 25. rujna 1940. br. 218). Odtuđenje sadržano u tom ugovoru, podpalo je pod Zak. odredbu od 18. travnja 1941., jer prije stupanja na snagu te Zak. odredbe nije bio izvršen njegov zemljištno-knjižni upis.

Ministarstvo pravosuđa rješenjem od 25. lipnja 1941. br. 32.966 nije u smislu Zak. odredbe o zabrani odtuđivanja i obterećivanja nekretnina od 18. travnja 1941. br. 19.181-41. odobrilo kupoprodaju, koja je sklopljena bila s tužiteljima, i o tome su obaviešteni bili prodavaoci (tuženici). Kasnije rješenje Ministarstva pravosuđa od 15. listopada 1941. br. R 15.911-1941. na samom izvorniku privremenog kupoprodajnog ugovora od 22. ožujka 1941. glasi: »U smislu Zak. odredbe o zabrani odtuđivanja i obterećivanja od 18. travnja 1941. br. 19.181-41. ovaj se pravni posao odobrava«.

Obzirom na napried izloženo pravno razlaganje o učinku zakonskog uvjeta neodobrenje odtuđenja obuhvatilo je i kupoprodajni ugovor, pa bilo da se taj uvjet uzme kao suspenzivni, o kojemu ovisi postanak prava, ili kao rezolutivni, o kojemu ovisi prestanak prava. No, i kada bi se uzelo, da se uzkrata odobrenja odnosi samo na zemljištno-knjižni upis, a da ne obuhvata i kupoprodajni ugovor, svejedno bi obveza iz tog kupoprodajnog ugovora bila prestala danom uzkrate odobrenja, jer je izvršenje te obveze uslied uzkrate odobrenja postalo nemogućim, a naknadna nemogućnost izvršenja obveze bez krivnje dotičnog obvezanika ima za posljedicu ukinuće obveze (§ 1447 ogz.).

Slučaj neodobrenja prienosa nekretnina na određenu osobu vrlo je sličan slučaju, kad je ugovorni predmet prije njegove prodaje oduzet prometu, a po § 880 ogz., koji se primienjuje ne samo onda, kad je ugovorni predmet prije predaje uobće oduzet prometu, nego i onda kad je oduzet prometu samo s obzirom na određene osobe, taj slučaj ima jednaki učinak, kao da ugovor nije bio nikada sklopljen, pa takav ugovor ne oživljuje ni kad je njegov predmet opet stavljen u promet.

Budući da su s obzirom na napried izloženo prijašnjom uzkratom odobrenja prestala obstojati prava i obveze iz napried spomenutog kupoprodajnog ugovora, nije se kasnijim odobrenjem Ministarstva pravosuđa imalo što da odobri ili ne odobri, pa to naknadno odobrenje ne može da bez pristanka ugovornih stranaka promieni pravnu situaciju među njima, stvorenu prijašnjim neodobrenjem. Izpravan je za to pravni zaključak prvomolbenog suda, da je kasnije odobrenje moglo imati svoj pravni učinak samo u onom slučaju, da su stranke ponovno očitovale volju, da ponovno sklapaju pogodbu. sadržanu u privremenom kupoprodajnom ugovoru od 22. ožujka 1941.

Ne može se stoga pristati na razlaganje prizivne osude, koja zakonski pojam odtuđivanja u spomenutoj Zak. odredbi o zabrani odtuđivanja i obterećivanja nekretnina još jače suzuje, ograničujući odobrenje ili neodobrenje u smislu te Zak. odredbe samo na one zemljištno-knjižne upise, u pogledu kojih je već izdana izprava s klauzulom intabulandi, a jer ugovor u nazočnom slučaju ne sadrži takovu klauzulu, već samo obvezu prodavalaca, da će

je konačnim kupoprodajnim ugovorom dati, zaključuje prizivna osuda, da je za nazočni slučaj bez učinka kako uzkrata odobrenja tako i kasnije dato odobrenje, pa da će Ministarstvo pravosuđa imati da odobri ili ne odobri tek novu izpravu, koja će sadržati klauzulu intabulandi, odn. sudsku osudu, koja će tu izpravu zamieniti.

Dozvoliti mogućnost naknadnog odobrenja već neodobrenog odtuđenja pa čak i mogućnost naknadnog neodobrenja već odobrenog odtuđenja, bez nove suglasne volje odtuđivaoca i stečnika, značilo bi neizvjestnost obstojnosti dotičnog odtuđenja produljiti u nedogledno vrieme, te se — kako izpravno zaključuje prvomolbena osuda — »ne bi znalo, dokle su ugovarajuće stranke vezane međusobno stavljenom ponudom i prihvatom dakle pogodbom, koja je bitna predpostavka za prienos vlastničkog prava«.

Pobijana je osuda prema tome ovaj spor pogrješno pravno ocienila, pak je stoga valjalo uvaženjem previda, i ne upuštajući se u razmatranja ostalih previdnih razloga, pobijanu osudu preinačiti i odlučiti kao u izreci ove osude«.

Priobćio Dr. Ante Kraljić, viećnik Banskoga stola u Zagrebu

Ako je ženitbeni drug umro, onda za pobijanje valjanosti njegova drugoga braka, a u svrhu postizavanja građansko-pravnih posljedica, nije nadležan crkveni, nego građanski sud. U izreci osude potonjeg suda mora biti iztaknuta okolnost da se brak pobija radi građanskopravnih posljedica. — Ženitbenom zakonu za katolike pripada absolutna važnost i prema vjerskom pravu pravoslavne crkve.

Osuda Sudbenog stola u Osieku od 20. VIII. 1942., Po 155-42.
(Osuda Banskoga stola u Zagrebu od 13. I. 1943., Pl 1215-42. — Osuda Stola sedmorice od 25. VI. 1943., Prev. 279-43.).

Otokar D. vjenčao se najprije sa Jelkom rodj. K. kao katolik u rkt. crkvi a kasnije se od nje razstao, prešao na pravoslavnu vjeru i dne 28. VII. 1926. vjenčao se s pravoslavkom Anom rodj. R. po obredu pravoslavne iztočne crkve. Dne 29. IV. 1939. on je umro pak je njegova udovica (dakle druga žena) Ana rodj. B. zatražila od Mirovinskog zavoda za namještenike u Zagrebu, kod kojega je pokojnik bio osiguran od veljače 1938. do svoje smrti, temeljem §-a 21. Zak. o mir. osig. službenika odpravniu od Kn 25.000.—. Mirovinski zavod, smatrajući drugi brak pokojnog osiguranika nevaljanim, odbio je zahtjev Ane D. rodj. B., koja je zbog toga podniela tužbu Obraničkome sudu mirovinskoga osiguranja, ali se ovaj proglasio nenadležnim da rieši prejudicionalno pitanje o valjanosti braka pak je uputio Mirovinski zavod neka pokrene postupak putem nadležnog ženitbenog suda. Uslied toga stavio je Mir. zavod Nadb. žen. sudu u Zagrebu priedlog da se brak Otokara D. sa Anom rodj. B. proglasi ništetnim, ali se Nadb. žen. sud u Z. odlukom od 24. VII. 1941. broj 290-41 proglasio nenadležnim, jer da je brak već razriešen smrću i kao takav ne može više biti napadan izuzevši samo obzirom na građ. pravne posljedice pak je uputio predlagača Mirovinski zavod s njegovim zahtjevom na redoviti građanski sud. Sada je Mir. zavod podnio svoj priedlog Sudb stolu u O. sa zahtjevom da se obzirom na okolnost, da bi iz tog braka, ukoliko bi bio valjan proiztekla njegova dužnost izplatiti Anki rodj. B. odpravninu od Kn 25.000.—, taj predmet rieši po ovome sudu time, da se brak pok. Otokara B. sklopljen sa Anom rodj. B. u pravoslavnoj crkvi dne 28. VII. 1926. proglasi ništavim.

Sudbeni stol udovoljio je tužbi izrekavši ovu osudu:

»Brak, koji je sklopio pok. Otokar D. sa Anom rodj. B. 26. srpnja 1926. (10. kolovoza 1926.) po obredu pravoslavne iztočne crkve u hramu sv. otca Nikolaja u K. nije obstojan ni valjan već ništav krivnjom pok. Otokara D.«

Iz razloga prvomolbene osude:

»Za tužbeni zahtjev stavljen po Mirov. zavodu za namještenike u Zagrebu je dopušten redovni put parnice na osnovu propisa § 55. zakona od 8. X. 1936. za ženidbe katolika, jer se radi samo o građansko pravnim posljedicama braka, a postupak je pokrenut nakon smrti jednog bračnog druga.

To proizlazi i iz čl. 10. navedene uredbe, koji imade analognu ustanovu.

Nadležnost, i to izključiva ovog suda je utemeljena na propisu § 46. od 2. br. 2. grpp. a utvrđena i njegova mjestna nadležnost (§ 73. grpp.) jer pravomoćnim zaključkom Sudbenog stola u Zagrebu od 6. III. 1942. II. Po. 441-41.-5. dokazano, da je posljednje prebivalište pok. O. D. i supruge mu A. rodj. B. bilo u Vinkovcima, dakle na području ovoga Sudbenog stola.

Neprieporno je, da je pok. O. D. bio rimokatolik i kao takav sklopio u rkt. crkvi po obredima njezinim valjani brak sa svojom ženom J. rod. K.

Neprieporno je nadalje, da je pok. O. D. osudom Biskupskog žen. suda u Dj. od 20. III. 1922. br. 418 dobio od svoje žene J. rodj. K. doživotnu rastavu od stola i postelje njegovom krivnjom, i da je ta osuda postala pravomoćna.

Neprieporno je nadalje, da je A. rodj. B. bila rimokatolikinja i neudata i da je u času sklapanja braka sa pok. O. D. u pravoslavnoj iztočnoj crkvi prešla na pravoslavnu vjeru kao i pok. Otokar D. i da su tada kao pripadnici iztočno pravoslavne vjere sklopili po obredu iztočne pravoslavne crkve brak 28. VII. 1926. (10. VIII. 1926.) u hramu Sv. otca Nikolaja u K.

Neprieporno je, da je u tom času bila na životu a još i danas je J. rodj. K. žena pok. Otokara D., s kojom se vjenčao kao rimokatolik po obredu rkt. crkve.

Ovaj sud je te činjenice uzeo dokazanim.

Nastaje pitanje da li je crkveni sud iztočno pravoslavne crkve u smislu propisa § 124. bračnog pravilnika od 27. V. 1933. (9. VI. 1933.) mogao brak pok. Otokara D. sa njegovom ženom J. rodj. K., od koje je pok. Otokaru D. bila po nadležnom duhovnom sudu rkt. crkve dozvoljena doživotna rastava od stola i postelje, proglasiti konačno razvedenim, pošto su kako Otokar D. tako i A. rodj. B. bili prešli na iztočno pravoslovnu vjeru, te da li odluka tog crkvenog suda iztočno pravoslavne crkve imade važnost pro foro externo.

Prema propisima ženitbenog zakona za katolike, koji je ženitbeni zakon na našem pravnom području državni zakon, ne može pripadnik rkt. vjere za života jednog bračnog druga sklopiti novi brak.

Tom ženitbenom zakonu za katolike pripada obsolutna važnost i prema vjerskom pravu pravoslavne crkve, te se bračnim pravilima iztočno pravoslavne crkve može na našem pravnom području priznati važnost samo u okviru čl. 3. ces. patenta od 1852. kojim je uveden obći građ. zakon za naše pravno područje, ukoliko se ne protivi državnom zakonu koji važi na tom pravnom području.

Prema izloženom osuda duhovnog suda iztočno pravoslavne crkve, koja se osniva na bračnom pravilniku srbske pravoslavne crkve, vriedi pro foro externo samo u toliko, u koliko je izdana u granicama svoje od države priznate nadležnosti.

Duhovni sud iztočno pravoslavne crkve, kojim je za pok. Otokara D. i njegovu ženu J. rodj. K. proglasio razvedenim brak kojega su sklopili u rkt. crkvi po obredu rkt. crkve, jeste prekoračio svoju nadležnost tim svojim sudjenjem, jer je došao u opreku sa propisima ženitbenog zakona za katolike, koji vriedi kao državni zakon, a po kojem ne može pripadnik rkt. crkve sklopiti novog braka dotle dok živi jedan od ženidbenih drugova, a o razvodu brakova rimokatolika sudi samo rkt. duhovni sud (propis § 43. i 59. ženitbenog zakona za katolike).

Prema tome je pro foro externo ne postojeća ona osuda iztočno pravoslavnog duhovnog suda o razvodu braka osoba, od kojih su obje osobe pri sklapanju bile rkt. vjere, jer je to protivno propisu § 57. ženidbenog zakona za katolike.

Iz navedenih razloga valjalo je udovoljiti zahtjevu Mirovinskog zavoda za namještenike u Zagrebu i proglasiti ništavim brak kojega je sklopio pok. O. D. sa A. rodj. B. po obredima iztočno pravoslavne crkve dne 28. VII. (10. VIII.) 1936. u hramu sv. otca Nikolaja u K. i to krivnjom pok. O. D., pošto o pitanju krivnje za nevaljanost braka imade odlučiti sud prema čl. 13. Uredbe o saobraženju propisa u postupku u bračnim parnicama od 18. V. 1936. broj 50.220 po službenoj dužnosti«.

Banski stol u Zagrebu nije uvažio priziv branitelja ženitbenoga veza, nego je pobijanu osudu potvrdio, ali time da izreka osude ima glasiti:

»Ustanovljuje se ništetnost braka kojeg je sklopio pok. O. D. sa A. rodj. B. dne 28. srpnja 1926. (10. kolovoza 1926.) po obredu pravoslavne iztočne crkve u hramu sv. otca Nikolaja u K., no samo obzirom na obvezu Mirovinskog zavoda za namještenike u Zagrebu da plati A. rodj. B. odpravninu u iznosu od Kn 25.000.— spp.«

Među razlozima drugomolbeni sud ovako obrazlaže svoj izpravak prvomolbene osude:

»Valjalo je, dakle, neuvaženjem priziva pobijanu osudu potvrditi, no time da je izmjena izreke učinjena iz razloga, jer se ne radi o tome da se jedan postojeći brak proglasi ništetnim s absolutnom važnošću, već o tome da se ustanovi ništetnost braka, koji je smrću jednog bračnog druga već razriešen, i to samo radi utemeljenja neosnovanosti nekog građanskog pravnog zahtjeva, a ta okolnost mora u izreci suda biti iztaknuta, jer ona baš upućuje na nadležnost redovnog građanskog suda. Iz istih razloga, jer je naime ništetnost braka ustanovljena samo obzirom na neosnovanost građanskog pravnog zahtjeva, a koji nema veze sa pitanjem krivnje, nije bilo mjesta da se ureda radi utvrdi, tko je od bračnih drugova kriv, da je ništetni brak sklopljen. Učinjena izmjena je uostalom u skladu sa sadržajem predlagateljevog zahtjeva«.

Stol sedmorice također nije uvažio previd branitelja ženitbenoga veza, nego je potvrdio drugomolbenu osudu.

Iz razloga vrhovne osude:

»Pitanje nadležnosti redovnog pravnog puta rješeno je suglasno po nižemolbenim sudovima, a jer je prizivni sud pobijanom osudom, koja se u pogledu rješenja toga pitanja imade smatrati kao i ona prvoga suda zaključkom — potvrdio taj zaključak prvog suda te je on postao pravomoćan i ne može se pobijati previdom (§ 622 grpp.).

Pogriešno je pravno stanovište branitelja ženitbenog veza, da se pitanje valjanosti pobijanog braka sklopljenog između O. D. i A. rodj. B. dne 28. srpnja (10. kolovoza) 1026. u hramu sv. otca Nikolaja u K., jer su oba bračna druga u vrieme sklapanja istoga bili pripadnici grčko-iztočne vjeroizpoviesti, — imade izključivo rješiti u smislu čl. III. ces. pat. od 29. XI. 1852. i čl. II. i III. car. pat. od 16. II.1853. po važećem bračnom pravu grčko-iztočne nesjedinjene crkve.

Istina je da se prema čl. III. ces. pat. od 29. XI. 1852. i čl. II. ces. pat. od 16. II. 1853. pitanje o valjanosti braka sljedbenika grčko-iztočnog nesjedinjenog vjerozakona imade rješiti po crkvenim zakonskim propisima grčko-iztočne nesjedinjene crkve i po njezinim duhovnim sudovima, nu to sve samo onda u koliko se ti crkveni zakonski propisi ne protive drugim državnim zakonima.

Da u nazočnom slučaju nije nadležan duhovni sud grčko-iztočne nesjedinjene crkve, već redoviti sud, pravomoćno je već rješeno, kako je to prije rečeno.

Pitanje pak o valjanosti pobijanog braka između O. D. i A. rodj. B., jer se radi o drugom braku kojemu je zapreka važeći prvi brak istoga O. D. sa J. rodj. K. sklopljen u vrieme kada su oba bračna druga bili rimokatolici i po propisima važećim za pripadnike rimokatoličkog vjerozakona i koji brak nije bio ni do smrti pok. O. D. pravoljano razriešen, već je samo bračnim drugovima dozvoljena od nadležnog duhovnog suda Biskupije Dj. pravomoćnom osudom od 20. ožujka 1922 br. 148 doživotna rastava od stola i postelje — imalo se rješiti kako su to i izpravno učinili nižemolbeni sudovi po važećem zakonu za ženitbe katolika izdanim ces. pat. od 8. listopada 1856. u skladu sa propisima § 11. ogz. koji kao državni zakon imade izključivu važnost i pred važećim zak. o pravoslavnoj crkvi od 8. studenog 1929. i pred bračnim pravilnikom iste od 27. svibnja (10. VI.) 1933.«

Priobćio dr. Stojan Brajša, viećnik Sudb. stola u Zagrebu

VAŽNIJA RJEŠENJA STOLA SEDMORICE ZA VRIEME LIPANJ—PROSINAC 1944.*

OBĆI GRAĐANSKI ZAKONIK

Skupnu (zamjenitu) oporuku (§ 1248 ogz.) mogu sačiniti samo zakoniti bračni drugovi, t. j. takovi, koji su sklopili zakoniti brak (§. 44 ogz.).

Rj. 1. VII. 1944. Prev. 348-1-1944.

*

Član Zadruge je aktivno legitimiran tražiti odštetu u smislu propisa §. 1325 ogz.

Rj. 29. VII. 1944. Prev. 291-1,1944.

*

Suvlastnik je i bez pristanka ostalih suvlastnika ovlašten na tužbu proti trećim osobama, kada tužba ne smjera na promjenu zajedničke imovine, nego ide za tim, da u probitku zajednice odbije zahvat trećih osoba u zajedničku stvar (§§. 361, 829, 366, 372, 523, 890 ogz.).

Rj. 3. VIII. 1944. Prev. 380-1-1944.

*

Iz propisa §§. 1151-1162 ogz. ne može se izvesti i pravo preuzimatelja posla, da jednostavno povisi ugovorenu zaslužbinu ili da bi bez predhodne prijave, bezodvlačno učinjene naručitelju posla, mogao steći zahtjev na povišenje zaslužbine (arg. ex. §. 1170 sl. a. ogz. u slogu austrijske III novele k ogz-u).

Rj. 6. IX. 1944. Prev. 438-1-1944.

*

Nuždni dio ima se doznačiti ne po vriednosti ostavine u času ostaviteljeve smrti, već po vriednosti u času, kad se isti stvarno doznačuje (dodieljuje — wirkliche Zuteilung §. 786 ogz.).

Rj. 6. IX. 1944. Prev. 459-1-1944.

*

Valorizacija. Ako su sinovi, obvezani na uzdržavanje majke na temelju otčeve oporuke, sklopili u toku ostavinske razprave sa majkom pogodbu, kojom se opredjeljuje novčani iznos uzdržavanja, nije se ta obveza pogodbom pretvorila u čisto novčani dug, već je i nadalje ostala obveza iz istog pravnog osnova za svrhe uzdržavanja, pa je kao takova podložna valorizaciji.

Rj. 16. IX 1944. Prev. 455-1-1944.

*

Propisi pravilnika o reguliranju prometa devizama i valutama od 7. X. 1931. br. II. 112.400 (Sl. nov. br. 234 od 8. X. 1937.) s njegovim kasnijim promjenama i dopunama jesu lex minus quam perfecta, budući da ne proglašuju ništavim (§. 879 ogz. u noveliranom slogu) pravni posao, pri sklapanju kojega se nije postupalo u skladu s tim propisima.

Rj. 16. IX. 1944. Prev. 460-1-1944.
Slično. R. S. I-Br. 79, II. — Br. 566.

*

Bludnja zajednička.

Da se poništi ugovor odn. nagodba, sklopljena uslied zajedničke bludnje u pogledu glavne stvari odnosno sućanstva stvari, nije od važnosti tko je od ugovarajućih stranaka kriv bludnji, te da li je bludnja jedne stranke morala pasti u oči drugoj, nego je dovoljno, da svaka stranka zna ili bi imala znati za mišljenje druge.

Takav ugovor odnosno nagodba ne mogu se smatrati tvrdima s obzirom na propise §§. 869, 871, 876 i 1385 ogz.

Rj. 14. X. 1944. Prev. 418-1-1944.

*

Polog (§. 1425 ogz.).

Sudbeni polog u korist dvaju raznih vjerovnika, koji potražuju odnosnu svotu iz dvaju različitih pravnih naslova, nema liberatorni učinak iz §, 1425 ogz.

Rj. 28. X. 1944. Prev. 464-1-1944.

*

Objektivna nemogućnost (§. 1447 ogz.) izpunjenja činitbe, na koju glasi tužbeni zahtjev, uslied propasti stvari, nastala između tužbe i zaključenja prvomolbene razprave, jest činjenica, koja ukida sam tužbeni zahtjev.

Rj. 4. XI. 1944. Prev. 596-1-1944.

*

Muž i žena ne mogu samovlastno razkinuti ženitbenu zajednicu (§. 93 ogz.), pa je zato bez pravnog učinka njihov sporazum, da se uslied takovog sporazumnog samovlastnog razkinuća žena odriče ma što potraživati od muža bilo s kojeg pravnog naslova, pa i s naslova alimentacije.

Rj. 9. XI. 1944. Prev. 629-1-1944.

*

Rješenje Ministarstva hrv. domobranstva, kojim je konj oduzet za službu u jugoslavenskoj vojsci bez odkupa uz procjenu vriednosti i uz predaju komorske karte, bio podržavljen i predan drugom u naknadu za stoku, koja je istome bila oduzeta na isti način, sadržaje ovlašćeno zakonito izvlaštenje prvobitnog vlastnika (§§. 365 i 444 ogz.) i izvorni način stečenja vlastničtva sa strane Nezavisne Države Hrvatske i prienos prava vlastničtva po zakonitom naslovu i načinu sticanja od Vojnog erara Nezavisne Države Hrvatske na njegovog sljednika (§§ 424 i 425 ogz.).

Rj. 9. XII. 1943. Prev. 432-1-1943. i
Rj. 7. XII. 1944. Prev. 797-1-1943.

*) Rješenja iz prvog polugodišta 1944. priobćili smo u dvobroju 7—8 1944. Kako ondje tako i ovdje priobćujemo samo naslove t. j. načelna stanovišta. Ne priobćujemo ona rješenja, koja smo međutim već u cielosti bili objelodanili. — Op. ur.

Dužnik iz trg. posla u slučaju zakašnjenja plaća zak. zatezne kamate od 5 posto i onda kad su ugovorene kamate bile manje od 5 posto ili kada nisu uobće bile ugovorene nikakve kamate (Argumento a contrario iz propisa zak. čl. XXXVI. 1895., §§. 1333 i 902 ogz.).

Naredba o kamatnoj stopi kod uložnog posla od 11. studenoga 1941. broj 1983-Z-1941. nije stavila izvan snage zakonske propise o zateznim kamatama.

Rj. 30. XII. 1944. Prev. 710-1-1944.

*

ZAKON O LIKVIDACIJI AGRARNE REFORME NA VELIKIM POSJEDIMA (19. VI. 1931.)

Za rješenje pitanja, da li je zemljoradnik dosjelošću stekao pravo vlastničtva diela veleposjedničkih nekretnina, koje posjeduje a glede kojeg nije utvrđen agrarnim subjektom (§. 8 st. V.) nadležni su redovni sudovi.

Rj. 21. X. 1944. Ut. 291-4-1943

*

ZAK. ODREDBA OD 10. VIII. 1942. BROJ CCXXVIII-1939.-Z-1942. O GUBITKU DRŽAVLJANSTVA I DRŽ. PRIPADNIČTVA OSOBA, KOJE SU SE IZSELILE ILI NAPUSTILE PODRUČJE NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE.

Židovi (u smislu gornje zak. odredbe) gube državljanstvo (pripadničtvo) tek kad iz rasnih razloga napuste državno područje ili budu iz njega izseljeni.

Rj. 25. XI. 1944. Ut. 222-1-1944.

*

Zakon od 9. VIII. 1908. L. d. z. broj 162 za Dalmaciju.

Zak. odredba od 18. III. 1943. Br. LXIII-731,D. V. 1943. Za naše pravno područje.

O jamstvu za štete prouzročene pogonom motornih vozila.

Kod sudara dvaju automobila u pogonu vlastnik i upravljač i jednoga i drugoga solidarno odgovaraju ovlašćenoj trećoj osobi, pa se nijedan od njih ne može osloboditi odgovornosti dokazujući krivnju osobe, koja je isto tako odgovorna toj oštećenj osobi (§. 1 st. 6. §. 2 i §. 3. st. 4. Zakona od 9. VIII. 1908. L. d. z. broj 162).

(Izdani propisi Zak. odredbe od 18. III. 1943. Broj LXIII-731, D. V.-1943. §. 1 st. 4. §. 2 i §. 3 st. 4).

Rj. 16. IX. 1944. Prev. 461-1-1944.

Isto: Rucner: Tumač str. 56 i slj.

Protivno: Ehrenzweig: System 6, Auflage II. 15.592 Note 79.

*

ZAKON O OSIGURANJU RADNIKA

Osiguranik ima pravo tražiti od nosioca osiguranja naknadu troškova liečenja svoje žene kod posebničkog liečnika čak i onda, kada ne postoji hitan slučaj u smislu §. 54 st. 6 Z. oo. r., ako joj je nosilac osiguranja uzkratio svako liečenje, premda joj je bilo potrebito stručno i brzo liečenje, koje je ona imala pravo tražiti (§. 45 st. 1 broj 5 Z. o. o. r.) a nosilac osiguranja bio je dužan pružiti joj ga (§. 46 a, §. 160/2 Z. o. o. r. i §. 212/1 Statuta).

Rj. 3. VIII. 1944. Ro. 30-1-1944.

*

S. O. R. ne može u slučaju iz §. 97 st. 3 Z. o. r. zahtievati od trećeg lica glavničnu vriednost doznačene odštete, a u pogledu zastare zahtjeva iz ovog zakonskog propisa važi odredba §. 1489 ogz., a ne one iz §. 96 i 98 Z. o. r.

Rj. 7. XII. 1944. Prev. 669-1-1944.

*

RUDARSKO OSIGURANJE

Podpore za slučaj porođaja žene osiguranika spadaju među t. zv. obiteljske podpore, ali na te podpore ima pravo samo osigurani član, i to radi porođaja pripadnika svoje obitelji a ne porodilja, kako to jasno sliedi iz §. 65 st. 5 zadnje rečenice Pravila b. b.

Rj. 28. IX. 1944. Ru. 13-1-1944.

*

GRAĐANSKI PARBENI POSTUPAK

I. Propis §. 622 grpp. ima u vidu odluku drugomolbenog suda o trošku kao takvu bez obzira na to, da li ona pitanje parbenog troška rješava meritorno ili samo formalno, kao i bez obzira na to, da li i u kakovom odnosu stoji ona s pitanjem troška prvomolbenog suda.

II. Rieči §. 629 grpp. »u pogledu pobijanja osude« odnose se ne samo na vrst pravnog lieka, kojim će se osuda pobijati, nego i na dopuštenost odnosnog pravnog lieka, kojim će se pobijati odluku o trošku sadržanom u osudi.

Rj. 3. VIII. 1944. Ut. 142-1-1944.

*

Ustaški logor nema položaj pravne osobe (§. 102 grpp.) već samo Glavni ustaški stan (§. 1 z. o. o pravnom položaju »Ustaše« hrvatskog oslobodilačkog pokreta Gl. ustaškog stana od 22. IX. 1942. broj CCLXI-2284-Z-1942. Nar. novine od 23. IX. 1942. broj 214 i §§. 32, 33 i 80 Propisnika o zadaći i t. d. »Ustaše« hrvatskog oslobodilačkog pokreta od 11. VIII. 1942. Nar. novine od 13. VIII. 1942. broj 181).

Rj. 2. IX. 1944. Ut. 183-1-1944.

*

Propisi §§-a 134/2 i 489/4 grpp. vriede samo za prvomolbene troškove međuosude, dok za troškove pravnih liekova proti međuosudama vriede redoviti propisi §§, 143 i 152 grpp.

Rj. 6. IX. 1944. Prev. 459-1-1944.

*

Propis §. 256/II. grpp. ne odnosi se na prekid postupka po §§. 225 i 226 grpp.

Rj. 16. IX. 1944. Ut. 161-1-1944.

I. Ako na tuženoj strani postoji jedinstveno suparničtvo u smislu §. 115 grpp., pa oni suparničari, koji su pristupili na prvo razpravno ročište, složno i izrično priznadu tužbeni zahtjev, onda se i proti ostalim suparničarima koji nisu pristupili, premda redovito pozvani, može izreći jedna jedinstvena osuda na osnovu priznanja (§. 491 grpp.) u slučaju, da je učinjeno priznanje kvantitativno jednako osudi, koja bi se doniela radi izostanka (§. 492 grpp.).

Prvi obćeniti priedlog u tužbi, da se donese osuda prema tužbenom zahtjevu (§§. 321/1 i 178 broj 1 grpp.) nije isto što i kasniji posebni priedlog propisan u §§. 491 i 492 grpp., da se donese osuda na osnovu priznanja odn. da se donese osuda zbog izostanka, pa zato onaj prvi obćeniti priedlog ne može nadomjestiti niti nepotrebnim učiniti ovaj drugi posebni priedlog.

II. Ako tužena stranka ne prizna izrično tužbeni zahtjev, ali prizna sve činjenice, koje tvore podlogu tužbenog zahtjeva, sud neće donieti osudu za osnovu priznanja u smislu §. 491 grpp., nego će donieti redovitu meritornu osudu s obrazloženjem propisanim u §. 514 grpp.

Priznanje tužbenog zahtjeva, da određena nekretnina nije vlastničtvo tužitelja, predstavlja čin materialno-pravne razpoložbe s pravima ostavine (jednako kao i nagodba) pa takovo priznanje mogu pravovaljano učiniti nasljednici poslije dosuđenja ostavine (jer dosuđenjem postaju vlastnici ost. imovine) a prije dosuđenja iste samo ako ih (kao zakonske zastupnike ostavine) na to ovlasti ostavinski sud odn. ako to njihove priznanje odobri ostavinski sud (§. 114 V. p. i §. 233 ogz. u svezi u §§. 797, 810, 811, 280 i 282 ogz.). Samo pod predpostavkom takvog priznanja može se donieti osuda na osnovu priznanja u smislu propisa §. 491 grpp.

Rj. 16. IX. 1944. Prev. 417-1-1944.

*

Tek u prizivu iztaknuti prigovor protivnikove zle vjere nedopuštena je prizivna novota (§. 576 grpp.), jer se dobra vjera u dvojbi predmnieva (§. 328 ogz.), a ono što zakon predmnieva, ne treba ni dokazivati, kad protivnik protivno ne dokazuje (§. 366 grpp.).

Tek na prizivnoj razpravi iztaknuti prizivni razlog, da se na sporni slučaj nema primieniti izključivo §. 1468 ogz., nego djelomično i §. 1472 ogz., nedopušteno je proširenje prizivnog razloga (§. 577-1 grpp.), ako se je prizivni protivnik uzprotivio tome proširenju, a svakako je nedopuštena prizivna novost, jer iziskuje širi pretres činjeničnog stanja, kome nisu dali povoda ni navodi ni dokazi ni priedlozi ni prigovori stranaka.

Rj. 22. X. 1944. Prev. 350-1-1944.

*

Za obstojnost obnovnoga razloga iz §. 624 broj 2 grpp. u savezu s §. 632 grpp. nije potrebno, da se iza obustavljenoga kaznenoga postupka pred građanskim sudom ustanovi i subjektivni učin kaznenoga djela.

Rieči »lažan izkaz« iz §. 624 broj 2 grpp. valja dovesti u savez s propisom §. 623 st. 2 grpp.

Rj. 23. XI. 1944. Prev. 554-1-1944.

*

IZVANPARBENI POSTUPAK

Po načelima V. p. imade sud s ureda paziti na svoju nadležnost u svakom stanju postupka i bez obzira na to, da li je ona bila prigovarana u provedenom prvomolbenom postupku (§. 2 st. 2 broj 1 i §. 21 st. 2 V. p.).

Rj. 9. XI. 1944. Ut. 152-1-1944.

*

OVRŠNI POSTUPNIK

Privremene naredbe iz §. 333 O. p. mogu se primieniti samo na one predmete, na izručenje kojih je upravljeno potraživanje, koje se hoće da osigura, a ne na treće predmete ili na novac, koji nisu predmet potraživanja.

Rj. 29. VII. 1944. Ut. 145-1-1944.

*

Ako glavni nasljednik, izplativši nuždnom nasljedniku cieli brojčani iznos njegove ovršive novčane tražbine iz razloga nuždnog dieła, traži tužbom po §. 34 Ip. obustavu ovrhe prisilnom uknjižbom prava zaloga, koje je osnovano u korist te tražbine, ne može u toj parnici nuždni nasljednik prigovarati, da on izplaćenim brojčanim iznosima nije podmiren s obzirom na to, da je ta izplata usliedila u obezvrieđenom novcu.

Rj. 1. XII. 1944. Prev. 413-1-1944.

*

Previdni utok proti zaključku utočnog suda, kojim je u ovršnom postupku ukinut radi ništavosti prvomolbeni zaključak i predhodeći mu postupak te stvar vraćena prvom sudu na novi postupak i odluku, nije dopušten, ako nije pridržana pravomoćnost drugomolbenog zaključka (§§. 621/II. grpp. i 68 O. p.).

Rj. 30. XII. 1944. Ut. 261-1-1944.

*

UPORABNO

§. 1 t. 3 Zak. održ. od 4. prosinca 1941.

Polaganje najamnine u sud (§. 1425 ogz.) nije neobhodno potrebno za spriečavanje nastupa odkaznog razloga iz t. 3 §. 1 Zak. odredbe od 4. pruosinca 1941., ako je inače sa strane uporaboprimca usliedila pravodobna bezuspješna ponuda najamnine uporabodavcu.

Rj. 13. VII. 1944. Prev. 354-1-1944.

*

Dok upravna vlast nije odredila visinu naplate za prisilnu nastanbu dodieljenu temeljem Naredbe br. U. M. 584 od 13. III. 1943. savezno sa §. 4. ak. odredbe o podavanjima, ne može započeti skriv-

ljena zavlaka plaćanja uporabnine sa strane primatelja nastanbe, koja bi opravdavala odkazni rzlog iz toč. 2 §. 1 Zak. odredbe od 4. prosinca 1941. Pri tome nije od uticaja, ako primatelj nastanbe nije stavio priedlog kod upravne vlasti za određenje visine naplate.

Rj. 3. VIII. 1944. Prev. 429-1-1944.

*

Zak. odredba od 23. prosinca 1943. broj CCLXXVI-3134-D. V.-1943. odnosi se samo na djelatne ili pričuvne pripadnike naših oružanih snaga, a ne i na pripadnike oružanih snaga drugih država, makar te snage i djelovale na području naše države.

Rj. 2. XI. 1944. Prev. 396-1-1944.

*

Uporabnim predmetom u smislu §. 1 t. 5 ima se smatrati iznajmljeni stan sa prostorijama kuće, koje mu po naravi stvari pripadaju, u koliko se radi o odkaznom razlogu zbog nećudorednog ili sablažnjivog života.

Ukoliko se pak radi o odkaznom razlogu zbog najmoprimčeva ponašanja, kojim se otežava stanovanje najmodavcu ili drugim ukućanima, pod uporabnim predmetom razumieva se ciela kuća.

Rj. 18. XI. 1944. Ut. 223-1-1944.

*

Ugovorni činovnik Hrvatske državne banke ima se smatrati »djelatnim službenikom državne ustanove« (§. 1 broj 1 Zak. odredbe od 4. XII. 1941. u slogu Zak. odredbe od 23. XII. 1943. o promjeni i nadopuni prije spomenute Zak. odredbe).

Rj. 9. XII. 1944. Prev. 653-1-1944.

*

Uglavci sudb. nagodbe sklopljene između uporabodavca i uporaboprimca, kojom je bez obstojnosti kojega odkaznog razloga (1—7) iz §. 1 Zak. odredbe od 4. XII. 1941. razriešen stari i sklopljen novi uporabni ugovor a po kojem bi poduporaboprimac izgubio stan — su za potonjega obzirom na propis §. 2 Zak. odredbe od 4. prosinca 1941. ništavi pa je poduporaboprimac ovlašten takovu nagodbu pobijati.

Rj. 7. XII. 1944. Prev. 634-1-1944.

*

Zaštita poduporaboprimca (Zak. odredba od 23. XII. 1943. Broj CCLXXVI) traje dok traje glavni porabni ugovor.

Rj. 30. XII. 1944. Prev. 891-2-1944.

*

ZAKONSKA ODREDBA O ODGODI OVRHA PROTI OSOBAMA POZVANIM U USTAŠKU ILI DOMOBRANSKU SLUŽBU.

Zak. odredba o odgodi ovrha od 28. IV. 1942. broj CXX-1000-Z-1942. (Nar. novine od 24. IV. 1942. broj 95) primjenjuje se i na pričuvnika, koji je preveden u obvezanika Narodne Zaštite i putem domobranskog popunitbenog zapovjedničtva pozvan pozivnom zapoviedi na

izvanrednu domobransku djelatnu službu na neodređeno vrieme u pričuvnu narodnu zaštitnu sat.

Rj. 3. VIII. 1944. Ut. 138-1-1944.

*

Predpostavka za primjenu Zak. odredbe od 28. IV. 1942. jest, da je ovršenik pozvan u ustašku ili domobransku službu, a ne ovršenikov sin ili osoba, koja s ovršenikom živi u zajedničkom kućanstvu i ona ga uzdržava.

Rj. 12. VIII. 1944. Ut. 154-1-1944.

*

KRATKE OBĆENITE UPUTE

ZA SUDSKU I DJELOMIČNO UPRAVNU PRAKSU O VAŽNIJIM PROMJENAMA ZAKONA I OSTALIH PROPISA ZA VRIEME OD 1. I. do 15. II. 1945.

(Datum u zaporci označuje broj »Narodnih Novina«, u kojemu je dotični pravni propis bio proglašen).

(Nastavak)

417. — Naredba ministarstva ovt. od 28. XII. 1943., br. 128.625-43, o privremenim ograničenjima za osnivanje priradnih poduzeća prema obrtnom zakonu, koja je vriedila do konca 1944., produljena je do opoziva. Prema tome zabranjeno je izdavanje ovlaštenja odn. dozvola za trgovačka poduzeća tamo nabrojena, osim iznimno uz odobrenje ministarstva ovt. Veleobrtna i obrtna poduzeća moći će se osnivati samo uz predhodno odobrenje istoga ministarstva nakon saslušanja nadležne komore. (4. I.).

418. — Zak. odredbom naloženo je poslodavcima da izplate posebničkim umirovljenicima jednokratnu pripomoć u visini iznosa jednomjesečne plaće. (5. I.)

419. — O upućivanju nepoćudnih i pogibeljnih osoba na prisilni boravak u sabirne i radne logore odlučuje (mjesto Ustaške nadzorne službe i ustaškog redarstva, kako je to bilo prema zak. odredbi od 25. XI. 1941.) Ministarstvo unutarnjih poslova, Glavno ravnateljstvo za javni red i sigurnost. Osobama, upućenim u spomenute logore, može se u korist države oduzeti imovina do vriednosti od 500 milijuna kuna. (13. I.).

420. — Sve od države osnovane ustanove i poduzeća, koja u obćem gospodarskom probitku djeluju na državnom području radi prehrane i obskrbe, stavljaju se s cjelokupnim svojim uređenjem pod vrhovnu upravu i nadzor Vrhovnog zapovjedničtva oružanih snaga. (19. I.).

421. — Rok za izplatu tražbina vjerovnika iz podržavljene židovske imovine produljen je do 31. prosinca 1945. (29. I.).

422. — Svi dosadanji propisi o odkazivanju najmova sređeni su uz izvjestne promjene u jednu zak. odredbu od 24. I. 1945.

Promjene se odnose uglavnom na pojačanje zaštite najmoprimaca. (25. I.).

423. — Uvedena je obveza prijavljivanja Glavnom uredu rada svih nezaposlenih radnika i namještenika. I svi poslodavci, koii žele zaposliti radnike i namještenike, dužni su to prijaviti Glavnom uredu rada. (26. I.).

424. — Ako posebne prilike u mjestu, gdje je sjedište kotarskog suda ili u kojem dielu područja toga suda, onemogućuju ili spriečavaju uredno poslovanje suda, može ministar pravosuđa i bogoštovlja privremeno premjestiti sjedište kot. suda u drugo koje mjesto ili privremeno prenieti nadležnost za pojedine vrste poslovanja za bilo koji dio područja takvoga suda na koji drugi sud iste vrste. (30. I.).

425. — Radi podmirenja javnih potreba, može ministarstvo ovt. općenito ili u pojedinim slučajevima naređivati prinudnu prodaju svih vrsta robe uz naplatu po oblikovanim cienama. (3. II.).

426 — Ustanovljena su prava obvezanika obće narodne obrane (kao na hranu i liečenje od države, na neodkazivost, ukoliko je posebnički namještenik ili radnik) i njegovih obitelji na podporu. (9. II.).

427. — Sve osoblje Ustaškog nakladnog zavoda u Zagrebu stavlja se za vrieme od 2 mjeseca na razpolaganje. Za to vrieme može ono biti odpušteno ili nanovo preuzeto bez obzira na sadanje zakonske propise. Odpuštenoj osobi pripada odpravnina do visine tromjesečnih beriva. (14. II.)..

Književnost

DRUŽTVOVNI VJESTNIK izdaje Izvještajna služba ministarstva zdravstva i udružbe. Nedavno je izašao njegov dvobroj 5—6 za prosinac 1944. On sadržaje ove zanimive prikaze: Smotra družtvovne djelatnosti — Redovna družtvovna skrb za siromašne i potrebite, a naročito za našu djecu — Izvanredna družtvovna skrb za postradale krajeve — Družtvovna zaštita poslo-primaca — Naše družtvovno osiguranje — Izseljenička služba Nezavisne Države Hrvatske — Državna zaštita i skrb za ratne ozljedjenike i ostale žrtve rata — Družtvovno zdravstvena služba. — Osim toga viesti.

List izlazi hektografiran, umnožen kao rukopis. Bilo bi zgodnije, kad bi izlazio tiskom, jer se vezane tiskane knjige sigurnije sačuvaju, nego li nevezani listovi.

REDARSTVO. U veljačkom broju iztiču se ovi članci od većeg zanimanja za pravnike: Prikaz sveuč. prof. dr. Radoslava Lopašića o psihopatološkim simptomima kao objektu kriminalne biologije i Jurja Jungera o kriminalnoj psihologiji. — Zvonimir Polić u nastavku članka »Kazna i zatvor kroz vjekove« opisuje crkvu kao utočište grješnika. — Strana književnost zastupana je po Zweigu (najveći redarstvenik 19. stoljeća Joseph Fouché) i Perraud-Charmantieru (uspjeli svestrani prikaz profesionalne tajne). Dobro je odabrana napeta kriminalna novela E. D. Biggersa.

UGOVORI U KORIST TREĆEGA. Napisao sveuč. docent dr. Želimir Šmalcelj. Ovu knjigu od 254 stranica primili smo tik pred zaključak ovoga broja. Obsežniji prikaz doniet ćemo u jednome od narednih brojeva.

Pabirci

Odvjetniku, zastupniku tuženoga, dao je sud na prvome ročištu rok od 15 dana za odgovor na tužbu. Odvjetnik je stao prigovarati, nastojeći dokazati, kako je toliki rok prekratak, a da bi mogao valjano proučiti tužbu, primiti uputu od stranke, sabrati sve dokaze i temeljito sastaviti odgovor.

Drugom zgodom, kad je isti odvjetnik u drugoj parnici zastupao tužitelja, a tuženikovu zastupniku bio je dan rok od tri tjedna za odgovor na vrlo obsežnu i zamršenu tužbu, stao je prigovarati duljini roka, jer da bi i kraći rok bio i te kako dovoljan za temeljiti odgovor i za sve priprave za nj'. Još je dodao, kako bi uobće svi dionici sudskog posutpka morali nastojati, da svi rokovi budu što kraći i da postupak u današnje dinamično vrieme bude što pokretniji, dinamičniji.

Istina je međutim, da bi postupak bio dinamičan, kad bi stanovišta bila statična, a ne da se mienjaju prema probitcima pojedinog časa i uloge.

*

U bivšoj a.-u. monarhiji ratni sud za mornaricu zasiedao je u Pulju (Pola). Priča se o njemu da su se neke razprave u jednome njegovu vieću znale odvijati odprilike ovako:

Predsjednik vieća otvorio bi razpravu i pozvao zastupnika obtužbe, neka razloži obtužnicu. Nakon što bi ovaj to učinio, pozvao bi predsjednik obtuženoga, neka dade svoju izjavu. Nato bi — preskočivši svaki dokazni postupak — predsjednik proglasio oslobođavajuću ošudu s ovakvim obrazloženjem: »Zastupnik obtužbe tvrdi, da je obtuženik kriv. Obtuženik tvrdi, da nije kriv. Budući da u kaznenim stvarima još uviek vriedi načelo: in dubiis pro reo, valjalo je obtuženika osloboditi od obtužbe!«

Iako ovo stanovište skrajnje blagosti nije ni izpravno ni pravedno, ali je svakako daleko manje zlo od protivne skrajnosti, kojoj je jedan, danas već pokojni predsjedatelj kaznenog vieća, davao izražaja ovim riečima: »kad obtuženik ne bi bio kriv, sigurno ga državni odvjetnik ne bi obtužio!«

*

Jedan zagrebački odvjetnik, zaključujući iz sadašnjosti na crnu budućnost pravnika, a napose odvjetnika, upisao se na medicinski fakultet i sad se tamo pripravlja za liečnika, i to baš za kirurga. Kako je i inače pesimistički razpoložen, nada se da će postati liečnikom još prije svršetka rata. Jedan njegov bivši klient, čuvši za tu promjenu zvanja, dobaci zlobno: »Kad je kao odvjetnik znao onako temeljito derati kožu svojih klienata, sigurno će znati i kao liečnik vješto rezati meso svojih pacienata«.

Samo podpunosti radi i istini za volju a i da se još jedanput obistini ona Evanđelja o trunu u susjedovu oku i brvnu u vlastitome, valja dodati, da je dotični klient bio — švercer.

*

Mislim — pripoviedao nam je jedan član-odvjetnik — da ni najnježniji ljubavnik nije tako pažljiv prema jednoj ženi, kao ja prema svojoj mljekarici. Mazim ju, njegujem, tetošim i sve moguće činim, samo da si osiguram od nje onu litru mlieka, po koju dnevno pješačim do blizu Podsuseda plaćajući Kn 500.— (danas, a sutra sigurno još više). Nedavno sam ju, nakon više predhodnih dugih uputa, zastupao na jednoj razpravi, koja je za nju uspješno svršila. Zapitala me, dakako samo pro forma, koliko to stoji, a ja sam, razumije se, odklonio svaku naplatu, ali sam tek onako uzput primietio di bi po odvjet. tarifi stajalo Kn 6.000.— (radilo se o nekretninama, koje danas, kako je poznato, imadu milijunsku vriednost). Nato se ona stade zgražati, kako su gospoda i napose fiškali skupi i kako gule sirotinju (mene je milostivo izključila). Ja sam joj na to, ne radi sebe, nego radi same stvari općenito, stao razlagati: »Vi ste, draga, prije rata prodavali litru mlieka po Kn 2.— i k tome ste ga donašali mušteriji u kuću. Danas mušterija ide k Vama po mlieko i Vi ga naplaćujete sa Kn 500.—. To znači 250 puta više. Kad bi toliko puta više i odvjetnik računao svaki svoj posao, onda bi na pr. za Vašu razpravu — jer bi prije rata dobivao Kn 100.— za nju — morao danas tražiti Kn 25.000.—. A on, vidite, ne traži ni četvrtinu te svote (k tome

je pitanje, da li i nju dobiva). Tko je, dakle, skuplji i tko guli?«

Slične matematičke dokaze upotrebljavam i prema šverceru, koji mi prodaje mast ili brašno, vrtljaru, koji mi prodaje povrće, postolaru, koji mi popravlja cipele, liečniku, koji me lieči itd. — ali svi oni i dalje uporno ostaju kod svojih ciena i tvrde, kako smo baš mi odvjetnici najskuplji a oni siromasi, jedine žrtve današnje skupoće.

*

Charles-Alexandre Lachaud bio je glasoviti francuzki odvjetnik sredinom prošlog stoljeća. Na jednoj kaznenoj razpravi, braneći nevino obtuženoga, nastojao je brojnim pitanjima na svjedoke dokazati njegovu krivnju. I doista, iz odgovora svih svjedoka izlazila je slika obtuženoga sve ljepšom. To je uzrujalo državnog tužitelja i on nestrpljivo poviče: »Ne razumijem, gospodo, ove Vaše pokušaje rehabalitiranja obtuženoga. Još bi samo manjkalo da obrana od Vas zatraži, neka ga podignete na Kapitol!« — Oh, nema straha, gospodine državni tužitelju, — upada mu u rieč Lachaud — mi znamo vrlo dobro da ste Vi gore, da to spriečite!« (Aluzija na Kapitolske guske, koje su gakanjem spriečile neprijateljski napadaj).

*

Kako suvremene fraze iz novina djeluju na čitatelja, primjerom je, među ostalim, i ovaj slučaj:

Pred sudom vodi se kaznena razprava proti posebničkom činovniku, obtuženom zbog pronevjerenja. Uz državnoga tužitelja sjedi privatni učestnik, oštećeni bivši poslodavac obtuženika. Branitelj obtuženoga nastoji u obranbenom govoru što više umanjiti krivnju svog branjenika pak se poziv-lje na slabu njegovu plaću, na brojnu obitelj, na poslodavčevo bogatstvo i udoban život itd. Privatni učestnik, slušajući ga, sve se jače uzrujava, dok se napokon nije više mogao suzdržati te poviče: »Ako Vi, doktore, vjerujete sve što govorite o tome defraudantu, onda ste Vi njegov kolaboracionist«.

Družtvene viesti

Blagajničko poslovanje Hrvatskog pravničkog družtva u godini 1944 razvijalo se ovako:

Ukupni primitci iznose	Kn	782.096.69
Ukupni izdatci iznose	„	575.907.—
tako da je blagajnički saldo dne 31. XII. 1944. iznosio	Kn	206.189.69
a sastojao se od:		
gotovine u ručnoj blagajni od	Kn	124.949.52
i gotovine uložene kod Gradske štedionice u Zagrebu na uložnicu broj 98186	„	81.240.17
dakle ukupno	Kn	206.189.69
Od gore navedenih ukupnih godišnjih primitaka od Kn 782.096.69 odpada na:		
prenos blag. salda iz godine 1943.	Kn	158.923.30
pripomoć ministarstva pravosuđa i bogoštovlja	„	100.000.—
pripomoć ministarstva narodne prosvjete	„	49.750.—
prinos Odvjetničke Komore u Zágrebu za uvrštenje njezinih objava	„	50.000.—
kamate na uložak kod Gradske štedionice	„	2.107.89
na članarinu, predplatu i prodaju pojedinih brojeva Mjesečnika	„	421.315.50
ukupno	Kn	782.096.69
Od gore navedenih izdataka od ukupno Kn 575.907.— odpada:		
na plaćeno tiskari za tiskanje Mjesečnika (11 brojeva)	Kn	433.669.—

Prenos	Kn	433.669.—
papir za Mjesečnik (za 10 brojeva)	„	70.000.—
nagrade autorima (suradnicima) Mjesečnika (11 broj.)	„	35.235.—
nagrada uredniku Mjesečnika (za 11 brojeva)	„	12.375.—
nagrada činovniku za upravne poslove	„	6.000.—
kartice za kartoteku članova	„	5.000.—
razno (poštarina, adrese, itd.)	„	13.628.—
Ukupno	Kn	575.907.—

Stanje imovine Hrvatskog pravničkog družtva dne 31. XII. 1944.:

Gotovina (uklj. ulož. Grad. šted.)	Kn	206.189.69
račun Poštanske štedionice	„	11.186.11
račun Prve hrvatske štedionice	„	103.100.—
Ukupno	Kn	320.475.80
ali od toga valja odbiti pričuvu za Rječnik hrv. pravnog nazivlja, i to prip. minist. nar. prosvjete 24.875.—		
Obrtne Komore u Osieku 5.000.—	Kn	29.875.—
tako da bi čista imovina iznosila dne 31. XII. 1944.	Kn	290.600.80
a jer je čista imovina dne 31. XII. 1943. iznosila	„	247.182.91
rezultirao bi u godini 1944. porast imovine za	Kn	43.417.89

Međutim valja uvažiti da je prosinački broj Mjesečnika izašao tek u siečnju 1945., pa jer je i plaćen tek u siečnju (20. I. 1945.), ne dolazi taj platež među izdatke godine 1944., a ipak bi morao nju teretiti. Zato od napried navedene čiste imovine od Kn 290.600.80 valja odbiti i u siečnju 1945. učinjene izplate za prosinački broj Mjesečnika, dakle tiskari za tiskanje 165.496.— honorari autorima Mjesečnika 6.084.— uredniku Mjesečnika 1.125.— „ 172.705.—

tako da bi čista imovina dne 31. XII. 1944. iznosila zapravo samo	Kn	117.895.80
koja uzpoređena s imovinom dne 31. XII. 1943. od	„	247.182.91
daje pad imovine u godini 1944. od	Kn	129.287.11

Kako se iz gornjega vidi, pretežni dio troškova odpada samo na tiskanje (i papir) Mjesečnika, dok sve ostalo iznosi nepunih 13 posto svih izdataka. Ti troškovi doista ne mogu biti manji pa valja naročito iztaknuti više no skromnost honorara autorima: 40 pisaca primilo je za sastavke u 11 brojeva Mjesečnika ukupno Kn 35.235.—! Pribrojimo li toj svoti urednički honorar od Kn 12.375.—, znači da je intelektualni rad 41 pisaca za knjigu od 552 stranice bio plaćen sa ukupno Kn 47.610.— ili po stranici samo Kn 86! Danas tipkačica za samo mehaničko tipkanje jedne stranice dobiva skoro toliko.

Ovoj požrtvovnosti pisaca, prinositelja hrvatskoj pravnoj znanosti, niesu odgovorili članovi. Iz ukupno plaćene članarine i predplate od Kn 421.315.50 sliedi, da je okruglo samo 500 članova platilo članarinu. Istina, mnoga mjesta, u kojima imamo članova, niesu više dostupna »Mjesečniku«, ali unatoč tome i prometnim težkoćama moglo je bar

još 400 članova lako platiti razmjerno nizku članarinu, a da i ne govorimo o onim brojnim pravnicima, koji uobće niesu članovi družtva a niti mare za »Mjesečnik«. Da je samo ono 400 članova izvršilo svoju dužnost, ne bi imali manjka, ne bi nam bila potrebna nikakva druga pomoć, već bi mogli uzdržavati se vlastitom snagom. Upravni odbor nije još izgubio nadu, da će u godini 1945. svi članovi, a možebiti i ostali pravnici uvažiti nastojanje družtvenog odbora i ostalih suradnika te sviestnim vršenjem staležke dužnosti spriečiti da »Mjesečnik«, taj jedini hrvatski pravnički list, nakon 71-godišnjeg izlaženja makar privremeno obustavi izlaženje. Gore prikazani računi dokazuju da je članarina odn. predplata — sigurno jedna od najjeftinijih u državi! — odmjerena strogo prema troškovima a ovi da su svedeni na najmanje moguće. Ako se pisci kao pravnici hoće žrtvovati i zadovoljiti s najmanjim, ali to se ne može očekivati od tiskare, za koju ipak kraj sveg povisivanja ciena (siečanjski broj 1944. stajao je Kn 20.308.—, a prosinački već Kn 165.496.—!) moramo s priznanjem iztaknuti da nam ide razmjerno vrlo ususret (naime što se tiče ciena, dok joj inače uredničtvo zamjera da uzima rukopise dosta kasno u posao, zbog česa »Mjesečnik« i izlazi sa zakašnjenjem. Kad bi tiskara vršila cenzuru, ona, dakako, ovu zaporku ne bi propustila).

DOSAVEZ ZNANSTVENIH DRUŽTAVA. Kako smo javili u posljednjem (12-1944) broju »Mjesečnika«, osnovan je unutar Hrvatskog saveza uljudbenih i prosvjetnih družtava Dosavez znanstvenih družtava. Na drugome sastanku Dosaveza izabran je na čelu Dosaveza kao Dosavezni povjerenik predsjednik Hrvatskog pravničkog družtva sveuč prof. dr. Edo Lovrić. On je ujedno član Dosaveznog predstavničtva, u koje su osim njega izabrani predstavnici još ovih znanstvenih družtava: Hrvatsko kemijsko družtvo, Hrvatsko zemljopisno družtvo, Hrvatski liečnički zbor, Hrvatski pedagožko-književni zbor, Numizmatičko družtvo, Hrvatsko numizmatičko družtvo, Hrvatsko-ljekarničko družtvo i Hrvatsko bibliografsko družtvo.

IZPRAVAK. U godišnjem SADRŽAJU »Mjesečnika«, koji je izašao kao sastavni dio njegova broja 12/1944., pogrješkom je izpušten iz rubrike »Ocjene i prikazi« sastavak g. dr. Miroslava Muhe o knjizi sveuč. prof. dr. Zlatka Majtina »Načelo upisa u hrvatskom tabularnom pravu«, što ovim izpravljamo i time dopunjujemo navedeni godišnji sadržaj.

DAR. G. Božidar Kovačić, odvjetnik u Zagrebu, doznačio je Hrvatskom pravničkom družtvu Kn 2.500.— uz ovu primjetbu: »U ime privremene članarine za g. 1945. i kao pripomoć »Mjesečniku« bez obzira na možebitno naknadno povišenje članarine«. — Nadalje je darovao »Mjesečniku« g. Tomislav Jugović, kot. sudac u Zagrebu, Kn 1.000.— — Zahvaljujemo sa željom: vivant sequentes!

Iz Odvjetničke komore u Zagrebu

IZVJEŠTAJ ODVJETNIČKE KOMORE U ZAGREBU O RADU ZA VRIEME OD 1. I. DO 31. XII. 1944.

I. RAD KOMORSKOG UREDA I ODBORA

1. Obligatorni rad na temelju kogentnih propisa Zakona o odvjetnicima

U minuloj 1944. godini održao je odbor 20 sjednica.

Komori je stiglo 1587 podnesaka, što stvarno znači, da je zapravo bilo izdano sa strane komore mnogo više rješenja, jer se u pravilu događa, da jedan broj ima i više rješenja.

Dana 31. XII. 1944. bilo je djelatnih odvjetnika 498, od toga 224 u Zagrebu, a 274 u pokrajini.

U imenik odvjetnika upisano je u 1944. godini 11 novih odvjetnika, a od toga 1 sa područja druge komore, 2 umirovljenika sudca i 4 odvjetnička pripravnika. Brisano je 20 odvjetnika, te 47 odvjetnika sa područja Sudbenog stola u Dubrovniku, koje je brisanje provedeno na osnovu zakona uslied razgraničenja Banskog stola u Zagrebu i onoga u Splitu i ponovnog osnivanja Odvjetničke komore u Splitu.

Od 20 brisanih odvjetnika 10 ih je umrlo, deset se odreklo odvjetničtva, a od tih pet njih je stupilo u državnu službu.

Preuzimatelje odvjetničkih pisarna je komora imenovala u 16 slučajeva, a privremene zamjenike u 9 slučajeva.

Prenielo je sjedišta odvjetničke pisarne 6 odvjetnika, a od toga preselilo je 5 u Zagreb. No primjećuje se, da je broj članova komore, koji se ne nalaze u sjedištu svojih pisarna, vrlo velik, a to uslied ratnih prilika, tako da komora za mnoge članove ne zna gdje se nalaze.

U imenik odvjetnikih pripravnika upisano je 9 svršenih pravnika. Iz imenika odvjetničkih pripravnika brisano je 12, te povrh toga još 8 odvjetničkih pripravnika, koji su vršili vježbu na području Sudbenog stola u Dubrovniku, a brisani su radi istih razloga kao i odvjetnici, kod kojih su vršili vježbu, a koje smo razloge gore naveli.

U svrhu provedbe nadzora nad vježbom odvjetničkih pripravnika, danog komori u §-u 11. Zakona o odvjetnicima i §-u 30. Propisnika komore, pozvala je komora neke zagrebačke odvjetnike, da dokažu redovitost i podpunost vježbe svojih odvjetničkih pripravnika time, da doprinesu bilježnicu o njihovu radu. Budući da se tom prilikom ustanovilo, da neki odvjetnički pripravnici ne vrše vježbu ili da se uobće ne nalaze u Zagrebu kod istih, na zahtjev samih odvjetnika upisan je izstup iz vježbe.

Odvjetnička komora je izdala odvjetnicima i odvjetničkim pripravnicima 59 potvrda bilo o vježbi, bilo o tome, da su upisani u odnosne imenike.

Komori je stiglo 30 pritužbi proti odvjetnicima. Od tih je nakon očitovanja odvjetnika kao očito neosnovano odbito 8, a Stegovnom vieću upućeno ih je 12. Primjećuje se, da je i od tih dvanaest mnoga pritužba neosnovana, ali da stranka uzmogne podnieti možebitni pravni liek protiv odbijanja pritužbe, ustupljen je predmet Stegovnom vieću. Ostalih 10 pritužbi ili je razjašnjeno ili je stranka samo povukla pritužbu.

Zbog nadripisarstva podniela je komora u smislu §-a 120. Zakona o odvjetnicima dvie kaznene prijave.

NOVČANO STANJE KOMORE

Dne 31. XII. 1943. Odvjetnička komora imala je gotovinu, uloženu na tekući račun, od Kn 400.786.66, a Dobrotvorna zaklada njezina Kn 994.931.98. Dana 6. V. 1944. t. j. na dan preuzeća komore po današnjim dužnostnicima iznosila je gotovina Odvjetničke komore Kn 208.164.91, ali kako je komora bila prisiljena posuditi si Kn 300.000.— od Dobrotvorne zaklade, to zapravo toga dana nije postojala nikakova imovina, nego dug. Dobrotvorna zaklada imala je pak toga dana gotovinu od Kn 983.806.98. Gotovina Odvjetničke komore iznosila je dana 31. XII. 1944. Kn 93.614.—, dok je gotovina Dobrotvorne zaklade iznosila toga dana Kn 917.150.43.

Članarina iznosila je od 1. I. 1944. do 30. VI. 1944., Kn 200.— mjesečno,

te je 1. VII. 1944. povišena na Kn 500.—, a od 1. I. 1945. iznosi Kn 1.000.— mjesečno.

Iz Dobrotvorne zaklade izplaćeno je udovicama odvjetnika u ime redovitih mjesečnih pripomoći Kn 246.400.—, a u ime izvanrednih podpora Kn 111.000.—, dakle ukupno Kn 357.400.—.

Komora je u svibnju 1944. godine doznačila jednu trećinu svoje cjelokupne gotovine t. j. Kn 300.000.— Odvjetničkoj komori u Splitu u ime pripomoći dalmatinskim kolegama, koji su stradali od zračnih napadaja, a od svojih članova je u tu svrhu sabrala iznos od Kn 241.300.— i također tu svotu doznačila Odvjetničkoj komori u Splitu. »Pomoći« doznačila je komora Kn 49.700.—.

Od ukupno dospjelih članskih uloga uplatilo je zagrebačkih članova 84.04%, a od vanjskih 27.51%, dakle prosječno je ubrana članarina 53.44%, što se ima pripisati izvanredno težkim prilikama odvjetnika, naročito onih u pokrajini.

U svibnju 1944. komora je svim svojim članovima poslala opomene za dug na članarini, a onim, koji su bili dužni veće svote, a to su uglavnom oni iz pokrajine, poslala je platežne naloge.

Kada su sadanji dužnostnici preuzeli vodstvo komore, zaposlivala je komora tri činovnika, jednog tajnika i dvie činovnice, te ubirača novca i podvorkinju. Usljed slabog novčanog stanja komore moralo se smanjiti osoblje tako, da je bilo odkazano jednoj činovnici i tajniku. Stoga je ured komore spao na jednu jedinu činovnicu, a zamoljeno je Ministarstvo pravosuđa i bogoštovlja, da dodieli komori na rad jednog sudca. To je ministarstvo i učinilo i sada radi kod komore od 11 do 2 sati jedan viećnik Sudbenog stola u Zagrebu.

Za obavljanje poslova knjigovodstva odlučeno je u dogovoru sa upravom Mirovinske zaklade Odvjetničke komore, da će te poslove za komoru obavljati knjigovodja Mirovinske zaklade, kojega spomenuta zaklada plaća.

Prema tome komora zaposluje ove namještenike:

Činovnicu Veru Pachel, ubirača novca Josipa Fleischlingera i podvorkinju Sofiju Kos, dok Dragutin Radotić činovnik Mirovinske zaklade, obavlja i knjigovodstvene poslove komore.

Osim toga zaključeno je u sporazumu sa upravom Mirovinske zaklade da će ona doprinašati u polovici za družtvovna osiguranja za ubirača novca i podvorkinju, koji rade i za zakladu, a za podvorkinju, da će snašati polovicu iznosa plaće i možebitnih pripomoći.

II. RAD KOMORE KAO STRUČNOG UREDA NA TEMELJU ZAKONSKE ODREDBE O UKLAPANJU PRIRADNIH I STALEŽKIH KOMORA OD 26. VII. 1944.

1. Dano je obrazloženo mišljenje o uređenju družtvovnih ustanova i to Središnjice osiguranja radnika, Bolestničke blagajne, Bratimske blagajne, i mirovinskog osiguranja;
2. Dano je obrazloženo mišljenje u pogledu poreznog sustava i porezkih obterećenja;
3. Dano je mišljenje u pogledu obskrbe kruhom;
4. Pozvani su članovi na podupiranje Hrvatskog Crvenog Križa;
5. Sudjelovalo se u skupljanju »POMOĆI«;
6. Sudjelovalo se kod biranja gradskog zastupstva;
7. Sudjelovalo se kod preustrojstva rada Stanbenog ureda;
8. Sudjelovanje kod organiziranja izseljavanja.
9. Zamoljena zaštita za sedam odvjetnika.

III. RAD KOMORE RADI OBĆIH PROBITAKA, TEMELJEM §-a 44, sl. k) ZAKONA O ODVJETNICIMA

1 Tri predstavke Ministarstvu pravosuđa i bogoštovlja radi, uzakonjenja obligatornosti sastavljanja i podpisivanja posebničkih gruntovnih izprava i podnesaka po odvjetnicima radi uklanjanja pravne nesigurnosti na tom području obzirom na rad nadripisara;

2.Tri predstavke Ministarstvu pravosuđa i bogoštovlja radi boljeg odvijanja sudovanja;

3. Sudjelovanje u posebnim povjerenstvima Ministarstva pravosuđa i bogoštovlja radi donošenja zakonskih odredaba o uporabnim odnosima i pre-

inakama građanskog parbenog postupnika. Taj rad se odvijao na odprilike četrdeset sjednica.

4. Predstavka Ministarstvu pravosuđa i bogoštovlja radi poštanskog prometa s ugroženim krajevima obzirom na zakonske rokove;
5. Dvie predstavke Ministarstvu pravosuđa i bogoštovlja radi postupka s osobama, koje su po pokretnom priekom sudu oslobodjene krivnje i kazne;
6. Sudjelovanje kod pripremnih radova Ministarstva pravosuđa i bogoštovlja radi donašanja seljačkog zakonika;
7. Predstavka Ministarstvu pravosuđa i bogoštovlja glede valorizacije novčanih tražbina.

IV. RAD KOMORE RADI ZAŠTITE SIROMAŠNIH TEMELJEM §-a 165. i 167. GRPP-a i §§-a 23. i 27. ZAKONA O ODVJETNICIMA

Tokom godine 1944. komora je imenovala iz reda svojih članova u 193 slučaja bezplatne zastupnike siromašnih. Osim toga odvjetnici su beziznimno preuzimali po zahtjevu sudova bezplatne obrane ureda radi u svim onim kaznenim predmetima pred sudbenim stolovima, pokretnim priekim sudovima, izvanrednim narodnim sudom i ratnim sudovima, za koje su bili u smislu odnosnih zakonskih propisa po sudovima pozvani.

V. STALIŠKI RAD KOMORE

1. Dvie predstavke Ministarstvu pravosuđa i bogoštovlja radi oporezovanja odvjetnika na temelju knjigovodstva s priedlogom, da se odvjetnici oslobode dužnosti vođenja knjiga radi uvida poreznim dužnostnicima obzirom na dužnost čuvanja odvjetničke tajne i narav odvjetničkog novčanog poslovanja.
2. Četiri predstavke Ministarstvu državne riznice radi odvjetničkog oporezovanja.
3. Predstavka Predsjedničtvu Vlade i Državnom vieću radi načina oporezovanja odvjetnika.
4. Sudjelovanje na brojnim sjednicama s predstavnicima Ministarstva pravosuđa i Ministarstva državne riznice radi načina oporezovanja odvjetnika.
5. Predstavka Ministarstvu pravosuđa i bogoštovlja, kojom se predlaže promjena Zakonske odredbe o vojnim sudovima u pogledu izbora branitelja.
6 Pedstavka Ministarstvu pravosuđa i bogoštovlja radi odvjetnika, brzoglasnih predplatnika.
7. Dvie predstavke Ministarstvu pravosuđa i bogoćtovlja radi uračunavanja vojno-sudske službe odvjetničkih pripravnika u odvjetničko-pripravničku vježbu.
8. Predstavka Ministarstvu pravosuđa i bogoštovlja glede djelokruga dužnosti branitelja.
9. Predstavka Ministarstvu pravosuđa i bogoštovlja glede postupka s upisom odvjetnika iz ugroženih krajeva.
10. Predstavka Ministarstvu pravosuđa i bogoštovlja s molbom, da se ukloni sumnja da odvjetničko zastupanje spada pod pojam zabranjene intervencije.
11. Sedam predstavaka Ministarstvu pravosuđa i bogoštovlja radi zaštite probitaka 11-torice odvjetnika.
12. Zatražena zaštita probitaka sedmorice odvjetnika putem Državnog savezničara.
13. Predstavka Ministarstvu državne riznice radi produljenja roka za nadobiljegvanje odvjetničkih povelja.

VI. RAD STEGOVNOG VIEĆA

Stegovnom vieću ustupljeno je tokom godine 1944. od Odbora komore 12 pritužbi i jedan predmet za izpitanje dostojnosti povjerenja u smislu §-a 7. Zakona o odvjetnicima.

Obustavljen je stegovni postupak u dva slučaja.

U jedanaest slučajeva određeno je da se provede iztraga.

Održane su četiri razprave.

Izrečene su tri osude, jedna na novčanu kanu od Kn 20.000.—, zatim jedna na pismeni ukor i treća na pismeni ukor i novčanu kaznu od Kn 5.000.—.

Od te tri osude jedna je postala pravomoćna, dok se ostale dvie nalaze

uslied pravnih liekova kod Odvjetničko-Stegovnog vieća kod Stola sedmorice.

Proti jednom odvjetničkom pripravniku bila je izrečena predhodna obustava u smislu §-a 76. Zakona o odvjetnicima, no ta je mjera nakon kratkog vremena ukinuta.

Nedovršeno je ostalo 36 predmeta, uglavnom radi nemogućnosti izvađanja dokaza u ugroženim krajevima.

VII. RAD NADZORNOG ODBORA

Nadzorni odbor izpitao je novčano poslovanje komore za vrieme od 1. I. 1943. do 6. V. 1944. dne 16. svibnja 1944., te 24. siečnja 1945. za vrieme do 31. XII. 1944. i pronašao sve u redu.

Podpisana Odvjetnička komora bila je u gornjem svojem radu bezuznimno podupirana sa strane g. Ministra pravosuđa i bogoštovlja i g. Državnog savezničara, kod kojih je nalazila uviek puno razumievanje. Podpisana komora je uvjerena da je morala učiniti mnogo više i mnogo bolje, no uvjerena je i u to, da je učinila sve što se je u današnjim izvanrednim prilikama moglo učiniti.

ODVJETNIČKA KOMORA U ZAGREBU
Predsjednik: Dr. Milan Pavelić, s. r.

IMENOVANJE ČLANOVA U POVJERENSTVU ZA POLAGANJE ODVJETNIČKOG I SUDAČKOG IZPITA ZA GODINU 1945.

Naredbom Ministra pravosuđa i bogoštovlja od 26. siečnja 1945., broj 2370-1945., imenovani su članovima povjerenstva za polaganje odvjetničkog izpita kod Banskog stola u Zagrebu za godinu 1945. gg. dr. Nikola Kaić i dr. Albert Verona, a njihovim zamjenicima: gg. dr. Milivoj Uroić, dr. Ivan Ćepulić, dr. Jerko Iljadica i dr. Nikola Markovinović, dok su naredbom od 26,. siečnja 1945.j broj 2371-1945., imenovani članovima povjerenstva za polaganje sudačkog izpita kod Banskog stola u Zagrebu za godinu 1945. g. dr. Nikola Kaić kao člana zamjenicima: dr. Marijan Španić i dr. Vladimir Cicak.

UPISANI U IMENIK ODVJETNIKA:

Nikolić dr. Božo, odvjetnik iz Mostara, danom 10. I. 1945. u Zagrebu,

Skomerža Martin, viećnik u m., danom 13. I. 1945. u Petrinji;

BRISANI IZ IMENIKA ODVJETNIKA:

Dražić dr. Marijan, Zagreb, danom 31. XII. 1944., jer se odrekao, preuzimatelj Josip Draganović, Zagreb;

Vuković Ivo, Zagreb, danom 1. I. 1945., jer se odrekao, preuzimatelj dr. Fedor Vuković,

Petrović dr. August, Osiek, danom 13. I. 1945., jer je umro, preuzimatelj dr. Zlatko Špringer, Osiek,

Vranjican dr. Vladislav, Donja Stubica, danom 7. II. 1945., jer se odrekao, preuzimatelj dr. Stjepan Bačić, Donja Stubica.

PRENIELI SJEDIŠTE PISARNE:

Rukavina Božo, Gjurgjevac, danom 28. VIII. 1944. u Zagreb, preuzimatelj u Gjurgzevcu dr. Josip Snagić,

Gobin dr. Nikola, Sv. Ivan Zelina, danom 15. I. 1945. u Zagreb.

UPISANI U IMENIK ODVJETNIČKIH PRIPRAVNIKA:

Vuković Ivo, bivši odvjetnik, danom 1. I. 1945. u pisarni dr. Fedora Vukovića u Zagrebu,

Gavrančić dr. Nella, svrš. prav., danom 11. I. 1945. u pisarni dr. Vladimira Markulina u Zagrebu,

Raukar dr. Zdenko, svrš. prav., danom 30. I. 1945. u pisarni dr. Jurja Tomljenovića u Zagrebu.

PROMJENE U IMENIKU ODVJETNIČKIH PRIPRAVNIKA:

Schnell Josip dana 16. X. 1944. prekinuo odvj. pripr. vježbu u pisarni dr. Gjure Teidera u Osieku,

Primorac dr. Ante dana 1. I. 1945. prekinuo odvj. pripr. vježbu u pisarni dr. Vladimira Pavlovića u Zagrebu,

Magdić Juraj dana 8. II. 1945. nastupio odvj. pripr. vježbu u pisarni Josipa Vučevića u Varaždinu.

PREUZIMATELJEM odvjetničke pisarne dr. Dragana Trbljanića iz Petrinje imenovan mjesto Otona Meslera u Sisku Martin Skomarža, Petrinja.

Članarina Hrvatskoga Pravničkoga družtva iznosila je do uključivo:

godine 1941.	za javne činovnike . . .	Kn	60.—
	za ostale	„	120.—
godine 1942.	za javne činovnike . .	„	60.—
	za ostale	„	120.—
godine 1943.	za javne činovnike . .	„	100.—
	za ostale	„	160.—
godine 1944.	za javne činovnike . .	„	800.—
	za ostale	„	920.—
godine 1945.	za sve bez razlike privr.	„	1.200.—

Broj družtvenog računa kod Poštanske štedionice Nezavisne Države Hrvatske u Zagrebu

35.515

Vlasnik i izdavač: HRVATSKO PRAVNIČKO DRUŽTVO u Zagrebu. Predstavnik njegov predsjednik prof. dr. EDO LOURIĆ, Zagreb, Jurjevska ul. 51. — Odgovorni urednik Dr. IVO POLITEO. Zagreb, Svačićev trg 4. — Uredničtvo i uprava Zagreb, Svačićev trg 4. — Odpravničtvo: Tiskara MERKANTILE (Sedmak i Jutriša), Zagreb, Ilica 35, gdje se list i tiska. — Za tiskaru odgovara Uj. Sedmak, Ilica 35. Tiskanje i razpačavanje dopušteni odlukom Državnog tužiteljstva u Zagrebu od 30. VIII. 1941, Kns 228-1935, rješenjem ministarstva narodne prosvjete od 24. X. 1942, broj 2695-42 i odlukom Državnog izvještajnog i promičbenog ureda od 30. X. 1942, broj 16771/42-II-O-1285/42.

Po §-u 4 pravila

HRVATSKOGA PRAVNIČKOGA DRUŽTVA

Kao pravi članovi mogu družtvu pristupiti samo oni, koji su absolvirali pravne nauke.

Članarina odn. predplata za godinu 1945. iznosi za sve bez razlike 1.200 kuna time da je pridržano pravo povišenja za slučaj porasta troškova tiskanja (vidi drugu stranicu omota).

Tko istom pristupa družtvu kao član, plaća osim jednogodišnje članarine unapried još upisninu od 50 kuna jednom za uviek.

Prijava za pristup u družtvo šalje se tajničtvu Zagreb, Svačićev trg 4), kamo se šalju i svi dopisi i novčane pošiljke, koje se tiču družtva.

Najjeftinije je i najpraktičnije, te omogućuje svestranu kontrolu, ako se članarina i uobće novac doznačuju putem poštanske štedionice. Broj računa Pravničkoga družtva kod Poštanske štedionice u Zagrebu — 35515.

Pravi članovi dobivaju »Mjesečnik« bezplatno. Nečlanovi plaćaju u ime predplate za godinu 1945. 1.200 kuna uz jednaki pridržaj prava naknadnog povišenja kao i kod članarine.

Pojedini broj stoji 120 kuna.

Reklamacije za »Mjesečnik« moguće je uvažiti samo onda, ako ne stignu prekasno, a valja ih upraviti tajničtvu, Zagreb, Svačićev trg br. 4. Spisi za uredničtvo »Mjesečnika« također na istu adresu.